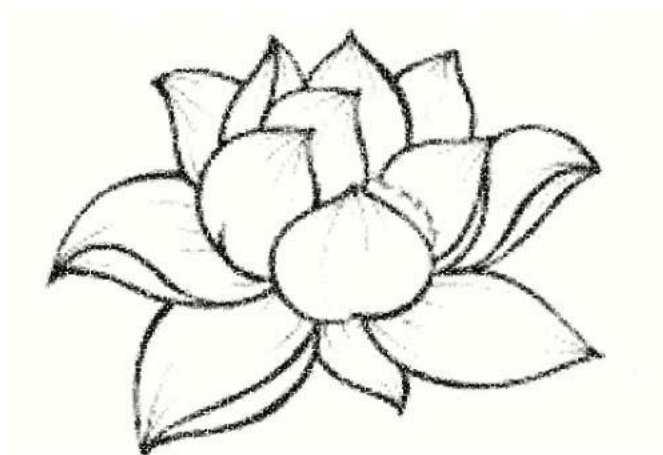

สุไพธาลังการแปล

ประดับเสียงประดับอรรถและเพิ่มรส

พุทธศักราช ๒๕๖๒

สุโพธาลังการ

ปริจเฉทที่ ๑

โทสาวโพธะ (แสดงข้อบกพร่อง)

๑. มุณีหุทททนมุโกช- คพภสมภวสุนุทรี
สรณํ ปาณินํ วาณิ มยฺหํ ปิณฺณตํ มนฺ.

(วาณิ มุณีหุทททนมุโกชคพภสมภวสุนุทรี ปาณินํ สรณํ มยฺหํ มนฺ ปิณฺณตํ)

วาณิ อ.พระสังฆธรรม มุณีหุทททนมุโกชคพภสมภวสุนุทรี ฉันทามโดยการบังเกิดไฟห้อง
แห่งบงกชคือพระโอรสของพระจอมมุนี สรณํ ฉันทามที่พึง ปาณินํ แห่งสัตว์มีปราง ท.
มนฺ ฝั่งใจ มยฺหํ ของข้าพเจ้า ปิณฺณตํ ขอจงให้ลืมเลือน ๆ (ฝ่ายพระสังฆธรรม)

วาณิ อ.พระสรสวัตติ มุณีหุทททนมุโกชคพภสมภวสุนุทรี ผู้งามโดยการบังเกิดไฟห้อง
แห่งบงกชคือพระโอรสของพระพรหม สรณํ ผู้เป็นที่พึง ปาณินํ แห่งสัตว์มีปราง ท.
มนฺ ฝั่งใจ มยฺหํ ของข้าพเจ้า ปิณฺณตํ ขอจงให้ลืมเลือน ๆ (ฝ่ายเทวดา)

๒. รามสมุมาทขลุงการา สหฺติ สหฺโต ปุราตนา
ตถาปี ตุ วสณฺเชนฺติ สุตฺตมาตฺถิกา พ เต.

(รามสมุมาทขลุงการา สหฺโต ปุราตนา กิจฺจจาปี สหฺติ, ตถาปี สุตฺตมาตฺถิกา (ชหา)
เต รามสมุมาทขลุงการา พ วสณฺเชนฺติ)

รามสมุมาทขลุงการา อ.คัมภีร์ลึงการฉันทามรามสัมมะเป็นต้น ท. สหฺโต ฉันทาม ปุราตนา
ฉันทามโงกาสกัณ สหฺติ มีอยู่ กิจฺจจาปี แม้ก็จริง ๆ ตถาปี ถึงอย่างนั้น สุตฺตมาตฺถิกา (ชหา)
อ.ชน ท. ผู้ประกอบไพเราะตามคณอย่างเดียว พ วสณฺเชนฺติ ช่อมใช้ไม่ได้ เต รามสมุมาทขลุงการา
ซึ่งคัมภีร์ลึงการฉันทามรามสัมมะเป็นต้น ท. เหล่านี้ ๆ

๓. เตหาปี นาม โตเสยฺย- เมเต'ลฺงการวชฺชิตะ
 ฉนฺรุเปหา'ลฺงการะ- เพล'เมโส ปริสฺสโม.

(เตหา เอโส ปริสฺสโม "ฉปี นาม ฉหํ เอเต สุตฺตมาคฺฉิกะ ฉลฺงการวชฺชิตะ (ชเห) เอโส สุตฺตมาคฺฉิกานํ (ชหานํ) ฉนฺรุเปหา ฉลฺงการะเห โตเสยฺยํ" อิติ จินฺตเพหา มยฺหํ ฉโหสิ)

เตหา เพราะเหตุนี้ เอโส ปริสฺสโม ฉ.ความฉุตสาหะนี้ ฉโหสิ ได้มีแล้ว มยฺหํ แก่ข้าพเจ้า จินฺตเพหา ด้วยความคิด อิติ ว่า ฉปี นาม โฉนหนฉ ฉหํ ฉ.เรา เอเต สุตฺตมาคฺฉิกะ (ชเห) ชง ชน ท. ผู้ประกอบไวยาชาวมคฺฉอย่างเตียว เหล่านี้ ฉลฺงการวชฺชิตะ ผู้เว้นแล้วจากคัมภีร์ฉลฺงการ โตเสยฺยํ พิงให้ยฺนตี ฉลฺงการะเห ด้วยคัมภีร์ฉลฺงการ ฉนฺรุเปหา ฉนฺเหมาะสม เอโส สุตฺตมาคฺฉิกานํ (ชหานํ) แก่ชน ท. ผู้ประกอบไวยาชาวมคฺฉอย่างเตียว เหล่านี้ ๆ

๔. เยสิ น สญฺจิตา ปญฺญา- เหาสตุณฺตโรจิตา
 สมนฺโหมพฺภาหตาเว'เต นาวพฺชฺฌนฺตติ กิญฺจิปิ.

(ฉเหาสตุณฺตโรจิตา ปญฺญา เยสิ ชหานํ น สญฺจิตา, เอเต ชนา สมนฺโหมพฺภาหตา เหว หุตฺวา น กิญฺจิปิ ฉวพฺชฺฌนฺตติ)

ปญฺญา ฉ.ความรู้อ ฉเหาสตุณฺตโรจิตา ที่ข้าของไวยาชาวมคฺฉเป็นฉนฺมาก เยสิ ชหานํ ฉน ชน ท. เหล่าใด น สญฺจิตา มีได้สั่งสมแล้ว ๆ เอเต ชนา ฉ.ชน ท. เหล่านี้ สมนฺโหมพฺภาหตา เหว เป็นผู้ฉนความเขลาฉงครฉนง่าแล้วนฺเทียว หุตฺวา เป็น น ฉวพฺชฺฌนฺตติ ฉฉมไม่รู้อ กิญฺจิปิ แม้อ ฉงฉะไร ๆ ๆ

- ๕. กิ เตหิ ปาทสฺสุสุสา เขลั นตฺถิ ครุหิ'ห
เย ตปฺปาทรไซกัณฺณา เตว สาธฺว วิเวกัโฬ.

(เขลั ชนฺหาฬั ครุหฬั ปาทสฺสุสุสา นตฺถิ, กิ ปโยชนฬั อึท โลกึ เตหิ ชเนหิ, เย ชนฺหา ตปฺปาทรไซกัณฺณา โหตุติ, เต ชนฺหา เหว สาธฺว วิเวกัโฬ โหตุติ)

ปาทสฺสุสุสา อ.การปรนนิบัติใกล้ชิดทำ ครุหฬั แห่งครุ ท. เขลั ชนฺหาฬั แห่งชน ท. เหล่าใด นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ กิ ปโยชนฬั อ.ประโยชน์อะไร เตหิ ชเนหิ ด้วยชน ท. เหล่านั้น อึท โลกึ โฬโลกึนี้ ฯ เย ชนฺหา อ.ชน ท. เหล่าใด ตปฺปาทรไซกัณฺณา เป็นผู้เกลือกกลั้วแล้วด้วยวุฒิที่แท้ ของครุเหล่านั้น โหตุติ ย่อมเป็น ฯ เต ชนฺหา เหว อ.ชน ท. เหล่านี้พัวพันเทียว สาธฺว เป็นคนดี วิเวกัโฬ เป็นผู้มีความจำแนก โหตุติ ย่อมเป็น ฯ

- ๖. กพฺพนาฎกนิกฺขิตฺต- เนตฺตจิตฺตา กวิชฺชนา
ยํ กิณฺฺจิ รจยฺนเต'ตํ น วิมฺหยกรํ ปรํ.

(กพฺพนาฎกนิกฺขิตฺตเนตฺตจิตฺตา กวิชฺชนา ยํ กิณฺฺจิ พหฺนํ รจยฺนเต, เอตํ พหฺนํ น ปรํ วิมฺหยกรํ โหติ)

กวิชฺชนา อ.กวีชน ท. กพฺพนาฎกนิกฺขิตฺตเนตฺตจิตฺตา ผู้มีตาและใจอันตนใส่เข้าแล้ว โนคัมภีร์ ภาพยนตร์และนาฏยศาสตร์ รจยฺนเต ย่อมรจนา พหฺนํ ซึ่งบทประพันธ์ ยํ กิณฺฺจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง ฯ เอตํ พหฺนํ อ.บทประพันธ์นั้น วิมฺหยกรํ เป็นบทประพันธ์อันกระทำซึ่งความพิศวง ปรํ อย่างขึง โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ ฯ

๗. เตเชว ปฎิภาวนุโต ไสว พหูโธ สวิมุไฮ
 เชน โตเสนฺติ วิญญู เชน ตตฺถาปนฺนวิหิตาทธา.

(เช ชฆา ตตฺถ กพฺพนาฏเกสุ อปี อวิหิตาทธา วิญญู เชน พหูเชน โตเสนฺติ, ไส พหูโธ เฉว สวิมุไฮ โหติ ฯ เต ชฆา เฉว ปฎิภาวนุโต โหตุติ)

เช ชฆา อ.ชน ท. เหล่าโต อวิหิตาทธา ผู้มีความเชื่อเพื่ออันทรมมิได้กระทำแล้ว ตตฺถ กพฺพนาฏเกสุ อปี แม่โศคัมภีร์กาพย์และนาฏศาสตร์ ท. เหล่านี้ วิญญู ชังวิญญูชน ท. โตเสนฺติ ช่อมให้ชื่นชม เชน พหูเชน ด้วยบทประพันธ์โต ฯ ไส พหูโธ เฉว อ.บทประพันธ์นี้ นั้พเทียช สวิมุไฮ เป็นไปกับด้วยความพิศวง โหติ ช่อมเป็น ฯ เต ชฆา เฉว อ.ชน ท. เหล่า นี้ นั้พเทียช ปฎิภาวนุโต เป็นผู้ปฏิบัติ โหตุติ ช่อมเป็น ฯ

๘. พหูโธ จ นาม สทฺทตฺถา สหิตา โทสวชฺชิตา
 ปชฺชคชฺชวิมุสฺสาหํ เกเทนา'ขํ ตินฺา ภเว.

(สหิตา จ โทสวชฺชิตา สทฺทตฺถา พหูโธ นาม, อขํ พหูโธ ปชฺชคชฺชวิมุสฺสาหํ เกเทนา ตินฺา ภเว)

จ อหนึ่ง สทฺทตฺถา อ.ศัพท์และอรรถ ท. สหิตา อันถึงซึ่งความสัมพันธ์กัน โทสวชฺชิตา อันเว้นแล้วจากโทษ พหูโธ นาม ชื่อว่า บทประพันธ์ ฯ อขํ พหูโธ อ.บทประพันธ์นี้ ภเว พึงมี ตินฺา โดย ๓ ประการ เกเทนา ด้วยประภท ปชฺชคชฺชวิมุสฺสาหํ แห่งร้อขกรอง ร้อขแก้ว และ บทประพันธ์ผสม ท. ฯ

๙. นิพฺพโต จานิพฺพโต จ   ปุณฺ ทฺวิธา นิรุโปเต
    ตํ ตํ ปาเปหฺตย'ลฺงการา   วิทฺทนียตรตฺตนิ.

(ปชฺชมยพฺพโต มยา "นิพฺพโต จ ฉนิพฺพโต จ" อิติ ปุณฺ ทฺวิธา นิรุโปเต, ลฺงการา
ตํ ตํ พฺพโต วิทฺทนียตรตฺตนิ ปาเปหฺติ)

ปชฺชมยพฺพโต อ.บพประพฺพธัฉันสำเร็จแล้วด้วยคาถา มยา ฉัรธา นิรุโปเต ช่อมแสดง
ทฺวิธา โดย ๒ ประการ ปุณฺ อิก อิติ คือ นิพฺพโต จ อ.นิพฺพธัด้วย ฉนิพฺพโต จ อ.ฉนิพฺพธั
ด้วย ฯ ตํ ส่วนว่า ลฺงการา อ.ลฺงการ ท. ตํ พฺพโต ช้งบพประพฺพธันั้น ปาเปหฺติ ช่อมให้ถึง
วิทฺทนีย-ตรตฺตนิ ซึ่งความเป็นแห่งบพประพฺพธัฉันบุคคลพึงชอนใจยิ่ง ฯ

๑๐. ฉนฺวชฺชํ มุขมฺโกช-   ฉนฺวชฺชา จ ภารตี
    ลฺงกตา ไสภฺเต   กิ นฺเต นิรลฺงกตา.

(ฉนฺวชฺชํ มุขมฺโกชํ จ ฉนฺวชฺชา ภารตี จ ลฺงกตา ฉเว หุตฺวา ไสภฺเต, ฉเต
มุขสทฺทา นิรลฺงกตา กิ นฺเต ไสภฺเต)

มุขมฺโกชํ อ.บัวคือใบหน้า ฉนฺวชฺชํ ฉัไม่มีโทษ จ ด้วย ภารตี อ.ถ้อยคำ ฉนฺวชฺชา
ฉัไม่มีโทษ จ ด้วย ลฺงกตา ฉเว เป็นขของถูกประดับแล้ว นั้นเทียว หุตฺวา เป็น ไสภฺเต
ช่อมงาม ฯ ฉเต มุขสทฺทา อ.หน้าและคัพท์ ท. เหล่านั้น นิรลฺงกตา ไม่ถูกประดับแล้ว
ไสภฺเต จะงาม กิ นฺเต อย่างไรหนอ ฯ

๑๑. วิภา ครูปเทสํ ตํ พาลี'ลขงกตตุมิจจติ
 สมฺปาปุณฺเณ น วิญญูหิ หลฺสกาวิ กถํ หุ โส.

(พาลี ครูปเทสํ วิภา ตํ มุขํ วา ตํ พหุํ วา ลขงกตตุํ มิจจติ, โส พาลี กถํ หุ
 ปุคฺคลสฺส วิญญูหิ หลฺสกาวิ น สมฺปาปุณฺเณ)

พาลี อ.คนเขลา มิจจติ ปล่อยปรารถนา ลขงกตตุํ เพื่อประดับ ตํ มุขํ วา ซึ่งหน้านั้น
 ก็ตาม ตํ พหุํ วา ซึ่งบทประพันธ์นั้น ก็ตาม วิภา เว้น ครูปเทสํ ซึ่งคำแนะนำของครู ๆ โส
 พาลี อ.คนเขลานั้น น สมฺปาปุณฺเณ ไม่ฟังถึง ปุคฺคลสฺส วิญญูหิ หลฺสกาวิ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคล
 เป็นผู้รู้ผู้รู้ ท. ฟังขบขัน กถํ หุ อย่างไรหรือ ฯ

๑๒. คนฺโถปี กวิวจาน- มลขการปฺปกาสโก
 ชาติ ตพฺพจนิยตฺตํ ตพฺโพหารูปจารโต.

(คนฺโถปี กวิวจานํ มลขการปฺปกาสโก ตพฺโพหารูปจารโต ตพฺพจนิยตฺตํ ชาติ)

คนฺโถปี แม้ อ.คัมภีร์ มลขการปฺปกาสโก อันแสดงซึ่งอสังการ กวิวจานํ แห่งคำ
 ของกวี ท. ชาติ ปล่อยถึง ตพฺพจนิยตฺตํ ซึ่งภาวะอันบุคคลพึงกล่าวด้วย มลขการ ตฺพทํนั้น
 ตพฺโพหารูปจารโต โดยสำนวนแห่งคำนั้น ฯ

๑๓. ทวิปฺปการา ลขงการา ตตฺถ สทฺทตฺถเภทโต
 สทฺทตฺถา พนฺธนามา ตํสฺซุชิตตทาวลี.

(ตตฺถ ลขงการาธิกาเร ลขงการา สทฺทตฺถเภทโต ทวิปฺปการา โหนฺติ, ตํสฺซุชิตตทาวลี
 สทฺทตฺถา พนฺธนามา เหว โหนฺติ)

ตตฺถ ลขงการาธิกาเร ไหนเรื่องแห่งอสังการนั้น ลขงการา อ.อสังการ ท. ทวิปฺปการา
 มี ๒ ประการ สทฺทตฺถเภทโต โดยประเภทแห่งศัพท์และอรรถ โหนฺติ ปล่อยมี ฯ สทฺทตฺถา อ.ศัพท์
 และอรรถ ท. ตํสฺซุชิตตทาวลี อันเป็นลำดับแห่งศัพท์และอรรถนั้นที่ตกแต่งแล้วด้วยอสังการนั้น
 พนฺธนามา เหว มีชื่อว่าบทประพันธ์ นั้นเพียว โหนฺติ ปล่อยเป็น ฯ

๑๔. คุณาสงการสัฏฺตุตา อปี โทสฺลวงฺกิตา
 ปัสสียา น วิญญฺหิ ส่า กญฺณา วิย ตาทิลี.

(ตทาวลฺลิตฺถิ คุณาสงการสัฏฺตุตา อปี โทสฺลวงฺกิตา วิญญฺหิตฺถิ น ปัสสียา ลฺลิตฺถิ ตาทิลี
 คุณาสงการสัฏฺตุตา โทสฺลวงฺกิตา กญฺณา วิย)

ตทาวลฺลิตฺถิ อ.ลำดับแห่งศัพท์และฉรรณนั้น คุณาสงการสัฏฺตุตา อปี แม้ประกอบแล้วด้วยสัททาลังการและฉตถาลังการ โทสฺลวงฺกิตา อันท่านกำหนดแล้วด้วยความเล็กน้อยแห่งโทษ วิญญฺหิตฺถิ น ปัสสียา เป็นบทประพันธ์อันผู้รู้ ท. ไม่พึงชมเชย ลฺลิตฺถิ พึงเป็น กญฺณา วิย ราวกะ อ.เด็กสาว ตาทิลี ผู้เซ่นพินัย คุณาสงการสัฏฺตุตา ผู้ประกอบแล้วด้วยคุณและเครื่องประดับ โทสฺลวงฺกิตา อันท่านกำหนดแล้วด้วยความเล็กน้อยแห่งโทษ ฯ

๑๕. เตน โทสนฺนราสํ เหว สํสํสาเหน สํสํสํโย
 นิตฺตํโทสา สพฺพธา สํยํ สคฺคณา น กเวยฺย กิ.

(เตน โทสนฺนราสํ เหว วิญญฺหิตฺถิ มหุสฺสาเหน สํสํสํโย, กิ ส่า อยํ ตทาวลฺลิตฺถิ สพฺพธา
 นิตฺตํโทสา สคฺคณา น กเวยฺย)

เตน เพราะเหตุนี้ โทสนฺนราสํ เหว อ.การกำจัดซึ่งโทษ นัยเทียว วิญญฺหิตฺถิ อันวิญญูชน ท. สํสํสํโย พึงให้สำเร็จ มหุสฺสาเหน ด้วยความอุตสาหะอันใหญ่หลวง ฯ ส่า อยํ ตทาวลฺลิตฺถิ อ.ลำดับแห่งศัพท์และฉรรณนั้น นิตฺตํโทสา อันปราศจากแล้วจากโทษ สพฺพธา โดยประการทั้งปวง สคฺคณา เป็นไปกับด้วยสัททาลังการ น กเวยฺย ไม่พึงเป็น กิ หรือ ฯ

๑๖. สำนงการวิษุตฺตาปี   คุณขุตฺตา มโหฺรธา
           นิตฺุโทสา โทสรหิตา   คุณขุตฺตา ฐ วิช.

(สา สทตฺตถาวลี อสงฺการวิษุตฺตาปี คุณขุตฺตา นิตฺุโทสา หุตฺวา มโหฺรธา โหติ
 โทสรหิตา คุณขุตฺตา ฐ วิช)

สา สทตฺตถาวลี อ.ลำดับแห่งศัพท์และอรรถนั้น อสงฺการวิษุตฺตาปี แม้ไม่ประกอมแล้ว
 ด้วยอรรถหลังการ คุณขุตฺตา ประกอมแล้วด้วยสัททาลังการ นิตฺุโทสา เป็นบทประพันธ์อันไม่มีโทษ
 หุตฺวา เป็น มโหฺรธา เป็นสภาพน่าไปซึ่งใจ โหติ ช่อมเป็น ฐ วิช ราวกะ อ.หญิงสาว
 โทสรหิตา ผู้ปราศจากโทษแล้ว คุณขุตฺตา ประกอมแล้วด้วยคุณ ฯ

๑๗. ปเท วากฺเข ตตฺตเถ จ   โทสา เข วิวิธา มตา
           โสทาหรณฺเมเตสํ   ลกฺขณํ กถยามฺห'หิ.

(เข วิวิธา โทสา วิญญฺหิ “ปเท จ วากฺเข จ ตตฺตเถ จ” มตา, อหิฺ เอเตสํ โทสานํ
 โสทาหรณฺ ลกฺขณํ กถยามิ)

เข โทสา อ.โทษ ท. เหล่าใด วิวิธา อันมีอย่างต่างๆ วิญญฺหิ อันวิญญฺชน ท. มตา
 พิงทราบ ปเท จ โभवต ด้วย วากฺเข จ โหพากย์ ด้วย ตตฺตเถ จ โหอรรถของบทและพากย์
 นั้น ด้วย ฯ อหิฺ อ.ข้าพเจ้า กถยามิ จะกล่าว ลกฺขณํ ซึ่งสูตร โสทาหรณฺ อันเป็นไปกับด้วย
 อุทาหรณฺ เอเตสํ โทสานํ แห่งโทษ ท. เหล่านั้น ฯ

๑๘.	วิรุฑตถุณุตตราฐตถุณ- เพชญ์ วิเสสหาเปกข์	กสิณฺฐาณิ วิโรถิ จ หีนตถุณกั'มพตถุณกั.
๑๙.	โทสา ปทาน; วากุยาน- ตถา พุชากิณฺณคามุมาหิ ฉติวุตฺต'มเปตตถุณ	เมกตถุณิ ภคฺครีตักิ ชติหีนุ กมจจฺจตุ สพฺพชฺฉรฺสุ ตถา;
๒๐.	ฉปกุกโม'จิตฺตหีนุ คามุณิ ทุณฺฐาลงกตฺติ	ภคฺครีตฺติ สสัสนุ โทสา วากุชตถุณิสฺสิตา.

โทสา ฉ.โทษ ท. ปทานุ แห่งบท ท. ฉติ คือ วิรุฑตถุณุตตราฐตถุณกสิณฺฐาณิ จ ฉ.วิรุฑตถุณุตตราฐตถุณ โทษ ฉัชนฺตถุณ และกสิณฺฐาณิ โทษ ท. ด้วย วิโรถิ จ ฉ.วิโรถิโทษ ด้วย เพชญ์ จ ฉ.เพชญโทษ ด้วย วิเสสหาเปกข์ จ ฉ.วิเสสหาเปกข์โทษ ด้วย หีนตถุณกั จ ฉ.หีนตถุณโทษ ด้วย ฉพตถุณกั จ ฉ.ฉพตถุณโทษด้วย ฯ

ตถา นอกจากนั้น โทสา ฉ.โทษ ท. วากุยานุ แห่งพากย์ ท. ฉติ คือ เมกตถุณิ จ ฉ.เมกตถุณโทษ ด้วย ภคฺครีตักิ จ ฉ.ภคฺครีตักิโทษ ด้วย พุชากิณฺณคามุมาหิ จ ฉ.พุชากิณฺณโทษ และคามุโทษ ท. ด้วย ชติหีนุ จ ฉ.ชติหีนุโทษ ด้วย กมจจฺจตุ จ ฉ.กมจจฺจตุโทษ ด้วย ฉติวุตฺต จ ฉ.ฉติวุตฺตโทษ ด้วย ฉเปตตถุณิ จ ฉ.ฉเปตตถุณโทษ ด้วย ตถา นอกจากนั้น สพฺพชฺฉรฺสุ วากุณิ จ ฉ.พากย์ฉัชนฺเปกข์ไปกัณด้วยพัพพชฺฉรฺสุโทษ ด้วย ฯ

โทสา ฉ.โทษ ท. วากุชตถุณิสฺสิตา ฉัณฉาตฺถแล้วซึ่งฉรรชของพากย์ ฉติ คือ ฉปกุกมญจ ฉ.ฉปกุกมโทษ ด้วย ฉฉจิตฺตหีนุ จ ฉ.ฉฉจิตฺตหีนุโทษ ด้วย ภคฺครีตฺติ จ ฉ.ภคฺครีตฺติโทษ ด้วย สสัสนุ จ ฉ.สสัสนุโทษ ด้วย คามุณิ จ ฉ.คามุโทษ ด้วย ทุณฺฐาลงกตฺติ จ ฉ.ทุณฺฐาลงกตฺติโทษ ด้วย ฯ

วิรุทธตถนุตรโทษ

๒๑. วิรุทธตถนุตรํ ตํ หิ ขสฺสณฺณตฺโต วิรุชฺฌติ
 ฉลฺปิเปเต ขภา เมโฆ วิสฺสโต สุขเย ชนฺ.

อนฺณตฺโต อ.เพื่อความฉิพ ขสฺส ปทสฺส ขณฺงบทโต วิรุชฺฌติ ฆมฺมพิต ฉตฺเถ โนเพื่อความ ฉลฺปิเปเต ฉัฏฺฐกปฺระสงฺคฺเคอแลว หิ เพราะเหตุใด ๆ ตสฺมา เพราะเหตุนี้ ตํ ปทํ อ.บทนี้ วิรุทธตถนุตรํ ชื่อว่า วิรุทธตถนุตระ ๆ อุกาทรณฺ อ.อุกาทรณฺ ขภา เป็พโจฬ ๖ เมโฆ อ.ฝฬ วิสฺสโต ฉัพฺให้ซึ่งพิช ชนฺ ฆังชน สุขเย พิงให้เป็พสุข ๖

อชฺยตฺถโทษ

๒๒. วิเสสฺขมฺฉิกํ เขพา- อชฺยตฺถเมตํ ภาเว ขภา
 โยภาสิตาเสสสิโส ขชฺโชโต'ฆํ วิราชาเต.

วิเสสฺข อ.บทวิเสสฆะ ฉลฺกํ เป็พบทเกฬไป เขพ ปเทฬ ด้วยบทโต โหติ ฆมฺมเป็พ ๖ เฉตํ ปทํ อ.บทนี้ ฉชฺยตฺถํ มีชื่อว่า ฉชฺยตฺถะ ภาเว ฆมฺมเป็พ ๖ อุกาทรณฺ อ.อุกาทรณฺ ขภา เป็พโจฬ ๖ ฉฆํ ขชฺโชโต อ.หิงหฺฉยนี้ โยภาสิตาเสสสิโส ผู้มีทิตตั้งปวงฉัพตนให้สวางแลว วิราชาเต ฆมฺมรຸงโรจฬ ๖

กิลิฏฺจโทษ

๒๓. ขสฺสตฺถาวคโม ทฺกฺโข ปกตฺฆาติวิภาคโต
 กิลิฏฺจํ ตํ ขภา ตาย โสฆมาลิจฺจคฺยเต ปิฆา.

อตฺถาวคโม อ.การรู้ซึ่งเพื่อความ ขสฺส ปทสฺส ฆงฺงบทโต ทฺกฺโข เป็พสภภาพฆาก ปกตฺฆาติวิภาคโต โดยประภทฆงฺงรຸพคัพทมิปกติเป็พตัพ โหติ ฆมฺมเป็พ ๖ ตํ ปทํ อ.บทนี้ กิลิฏฺจํ ชื่อว่า กิลิฏฺจะ ๖ อุกาทรณฺ อ.อุกาทรณฺ ขภา เป็พโจฬ ๖ โส ฉฆํ วลฺลโก อ.ตัวนี้ ตาย ปิฆา ฉัพเม็พนี้ ฉาลิจฺจคฺยเต กฉตฉย ๖

๒๔. ชໍ กิลฺลฺลฺลปทํ มหฺทา- กิเสยฺยํ ชมกาทิกํ
กิลฺลฺลฺลปทโทเสว ตมฺปิ ฉนฺโต กรียติ.

ชໍ ปทํ ฉ.บทโต ชมกาทิกํ ฉัณฺหิ ชมก เป็นต้ฬ กิลฺลฺลฺลปทํ ฉัณฺหิบทเตร้าหมอง มหฺทาภิเสยฺยํ ฉัณฺหิเน็ฉความพ้อช ฉตฺถิ มีฉุ่ ๆ ตมฺปิ ปทํ ฉ.บท แม็นี้ กรียติ ช่อมญฺกกระทำ ฉนฺโต โฝภายโฟ กิลฺลฺลฺลปทโทเส ฉเว โฝโทษของบทฉัณฺหิร้าหมอง นัันเท็ชว ๆ

ยมก

๒๕. ปตฺติสทฺทฺทจติํ สิลฺลฺลฺลปทสนฺธิกํ
ปสาทคฺคณสํยุตฺตํ ชมกํ มตฺเมทิสํ.

ชมกํ ฉ.ชมก ปตฺติสทฺทฺทจติํ ฉัณฺญกรจนาแล้วด้วยศัพทฉัณฺชัตเจฬ สิลฺลฺลฺลปทสนฺธิกํ ฉัณฺหิการ เช็ฉมแห่งบทที่แนชติกัน ปสาทคฺคณสํยุตฺตํ ฉัณฺประกอนแล้วด้วยปสาทคฺคณ ฉเอทิสํ ฉัณฺเช็นี้ กวีทิจ ฉัณฺ กวี ท. มตฺ ปรารธนาแล้ว ๆ

๒๖. ฉพฺยเปตํ พฺยเปตญฺฉ- มาวุตฺตาเพกฉณฺฉํ
ชมกํ ตญฺจ ปาทาน- มาทิมชฺฉมฺหุตโคจรรํ.

ชมกํ ฉ.ชมก ฉาวุตฺตาเพกฉณฺฉํ ฉัณฺเกิดด้วยฉักษรจํพวฉมากฉัณฺญกกล่าวช้ฉักัณฺ ติวฉฉ มี ๓ ประการ ฉติ ค็ฉ ฉพฺยเปตํ จ ฉ.ฉพฺยเปตชมก ด้วย พฺยเปตํ จ ฉ.พฺยเปตชมก ด้วย ฉญฺฉ ฉมกํ จ ฉ.ชมกฉัณฺ ด้วย ๆ จ ฉนึฉ ฉ ฉมกํ ฉ.ชมกฉัณฺ ฉาทิมชฺฉมฺหุตโคจรรํ มีที่ตั้ง ค็ฉเป็ฉต้ฬ ทํฉกฉาง และที่สึด ปาทานํ แห่งปาท ท. โหติ ช่อมฉิ ๆ

๒๗. สฺชฺชาสฺชฺชา สพฺเพ ฉุณฺหาปี วิเวกโฬ
วิเวกํ น สฺมาชนฺติ ฉวิเวกิชนฺติเก.

ชนฺชา ฉ.ชนฺ ท. สพฺเพ ทังปฉง สฺชฺชา จ ค็ฉ ฉ.สตับฺรุษ ท. ด้วย ฉสฺชฺชา จ ค็ฉ ฉ.ฉสตับฺรุษ ท. ด้วย วิเวกโฬปี แม็เป็ฉผู้มีความต่างกัน ฉุณฺหา โดษคฺคณฉรรม หุตฺวา เป็ฉ น สฺมาชนฺติ ช่อมไม่ถึง วิเวกํ ซึ่งความต่างกัน ฉวิเวกิชนฺติเก โฬสํฉักของชนฺผู้ไม่ฉึฉญฺญาเคร็ฉง ฉ่าฉก ๆ

๒๘. กุสลากุสลา สัพเพ ปพลาปพลาถ วา
โฆ ขาตา ขาว'โหสิตุตฺ

สุขทุกขนฺปทา สิญฺ

ธมฺมา อ.ธรรม ท. สัพเพ ทั้งปวง ปพลา กุสลา วา คือ อ.กุศล ท. อันมีกำลังมาก
ก็ตาม อถ นอกจากนั้น อปพลา อกุสลา วา คือ อ.อกุศลกรรม ท. อันมีกำลังน้อย ก็ตาม โฆ
ขาตา ไม่ถึงแล้ว อโหสิตุตฺ ซึ่งความเป็นอโหสิกรรม ขาว เพียงใด ๆ เต ธมฺมา อ.ธรรม ท.
เหล่านั้น สุขทุกขนฺปทา เป็นภาวะให้ถึงซึ่งสุขและทุกข์ สิญฺ พึงเป็น ดาว เพียงนั้น ๆ

๒๙. สาทรํ สา ทริ หนตุ วิหิตา วิหิตา มฆา
วหุทนา วหุทนามาน-

ภาชเเห รตนตฺตเเห.

ยา วหุทนา อ.การกราบไหว้ใด มฆา อันข้าพเจ้า วิหิตา กระทำแล้ว สาทรํ พร้อมด้วย
ความเคารพ รตนตฺตเเห ในพระรัตนตรัย วหุทนามานภาชเเห อันเป็นภาชนะแห่งการกราบไหว้
และการบูชา ๆ สา วหุทนา อ.การกราบไหว้นั้น วิหิตา อันเป็นประโยชน์แก่กุศลโดยพิเศษ หนตุ
จงกำจัด ทริ ซึ่งความกระวนกระวาย ๆ

๓๐. กมลํ ก'มลํกตฺตุ- วนโท วนโทมฺพริ
สุคโต สุคโต โลกํ สหิตํ ส หิตํ กรํ.

กมลํ อ.ดอกบัว โหติ ปล่อยมือ อลํกตฺตุ เพื่อกระทำซึ่งการประดับ กํ ซึ่งน้ำ ๆ วนโท
อ.เมฆ อวนโท อันให้ซึ่งการรักษา โหติ ปล่อยมือ อลํกตฺตุ เพื่อกระทำซึ่งการประดับ อมฺพริ
ซึ่งต้องฟ้า ๆ โส สุคโต อ.พระสุคตพระองค์นั้น สุคโต ผู้ตรัสแล้วซึ่งพระดำรัสอันไพเราะ กรํ
ทรงกระทำอยู่ หิตํ ซึ่งประโยชน์ สหิตํ อันไพบุลย์ โหติ ปล่อยมือ อลํกตฺตุ เพื่อกระทำซึ่งการประดับ
โลกํ ซึ่งโลก ๆ

๓๑. อพฺพเปตาทิขมกฺสฺ- เสโส เสโส นิตฺสฺสิตโต
 เณฺยฺฆานี'มาเขว ทิสฺสา- ชญฺณานี ชมกานีปี.

เสโส เสโส อ.ประเภทนี้ อพฺพเปตาทิขมกฺสฺสฺ แห่งอํพฺพเปตชมกเป็นต้น มฺขา อํพฺพเจ้า นิตฺสฺสิตโต แสดงแล้ว ๆ ชมกานีปี แม้ อ.ชมก ท. ชญฺณานี เหล่าอื่น วิญฺญูหิ อํพฺพวิญฺญูชฺพ ท. เณฺยฆานี พิงฺทราบ อิมาย ทิสฺสาช เหว ตามนํชนี้ นํพเทียว ๆ

๓๒. อจฺจนฺตพฺพทฺไว เตสํ เกทา สมฺเกทโยนิโย
 ตตฺถาปี เกจิ สฺกฺรา เกจิ อจฺจนฺตทฺกฺกรา.

เกทา อ.ประเภท ท. เตสํ ชมกานํ แห่งชมก ท. เหล่านี้ สมฺเกทโยนิโย อํพฺพมีการผสม กันเป็นมูลเหตุ อจฺจนฺตพฺพทฺไว มีมากยิ่งนัก โทหฺตติ ช่อมเป็น ๆ ตตฺถาปี เกเทสฺ เกจิ ชมกา อ.- แม้ไประเภท ท. เหล่านี้หฺนหา -ชมก ท. บางอย่าง (ปฺคุคฺเลข อํพฺพบุคคล) สฺกฺรา แต่งง่าย ๆ ชมกา อ.ชมก ท. เกจิ บางอย่าง (ปฺคุคฺเลข อํพฺพบุคคล) อจฺจนฺตทฺกฺกรา แต่งยากอย่างยิ่ง ๆ

๓๓. ชมกํ ตํ ปเหพี จ เภกนฺตมฺฐฺรานี'ติ
 อฺปะกฺชิชฺนฺติ สฺพฺพานิ ลิสฺสฺเชทภฺยา มฺขา.

ตํ ชมกํ จ อ.ชมนํพนี้ ด้วย สฺวา ปเหพี จ อ.ปเหพีนี้ ด้วย เภกนฺตมฺฐฺรานี เป็นคําว่า ชีพชมโดยแท้ น โทหฺตติ ช่อมไม่เป็น ๆ อิติ เพราะเหตุนี้ ปเหพีชมนานิ อ.ปเหพีและชมก ท. สฺพฺพานิ ทั้งปวง มฺขา อํพฺพเจ้า อฺปะกฺชิชฺนฺติ ช่อมเพิกเฉย ลิสฺสฺเชทภฺยา เพราะความกลัวอํพฺพเกิด แล้วจากความลำบากของดิษย์ ๆ

วิโรธโทส

๓๔.	เทศกาลกลาโลก-	ณาชาคมวิโรธิ ยี่
	ตี่ วิโรธิปทึ เจต-	มุทาทรณโต ฎุฎั.

ยี่ ปทึ อ.บทโต เทศกาลกลาโลกณาชาคมวิโรธิ มีความผิดจากเทศะ กาล ณาฎุคิลปี โลก ความถูกต้อง และหลักฐาน ฯ ตี่ ปทึ อ.บทนี้ วิโรธิปทึ ชื่อว่า วิโรธินท ฯ จ อหนึ่ง เขต วิโรธิปทึ อ.วิโรธินทนี้ ฎุฎั ปราบฎุแล้ว อุกาทรณโต โดยตัวออย่าง ฯ

เนษยโทส

๓๕.	ย'ทปุตตีต'มานิย	วตตพพิ เนษย'มาหุ ตี่
	ขถา สพพปิ ฐวลา	ทิสา โรจนติ รตติยั.

ยี่ ปทึ อ.บทโต อปุตตีตี่ อันไม่ฎุรู้แล้ว ปุคฺคเสณ อันบุคคล อานิย นำมาแล้ว วตตพพิ พิงกล่าว ฯ ไปราณา อ.อาจารย์ผู้มีไเกาลก่อน ท. อาหุ กล่าวแล้ว ตี่ ปทึ ซึ่งบทนี้ เนษยี่ ว่าเป็นเนษยโทส ฯ อุกาทรณั อ.อุกาทรณั ขถา เป็นไเษ ฯ ทิสา อ.ทิต ท. สพพปิ แม้ทั้ง ปวง ฐวลา เป็นสีขาว หุตฺวา เป็น โรจนติ ษ่มสว่าง รตติยั ไเษราตรี ฯ

๓๖.	เนทิสั พหุณฎุณติ	สปุเพ สปุพตถ วิณฎุโ
	ทูลลฎุภาวคตี สทท-	สามตติยวิลงขมิฬั.

วิณฎุโ อ.วิณฎุชน ท. สปุเพ ทั้งปวง น พหุณฎุณติ ษ่มไม่กระทำซึ่งความหนักอ เนษยี่ ซึ่งเนษยโทส อิทิสั อันเช่นนี้ พหุเร ไเษบทประพันธ์ สปุพตถ ทั้งปวง ฯ าวคตี อ.การ รับรุ สททสามตติยวิลงขมิฬั อันข้ามซึ่งศัพท์และความเหมาะสม โดยปกติ ปุคฺคเสณ ทูลลฎุภา เป็นสภาพ อันบุคคลได้โดยยาก โหติ ษ่มเป็น ฯ

วิเสสนาเปกขโทส

๓๗. ลินา วิเสสนาเปกขัง ยัม ตัม ปตฺวา วิเสสนัม
 สาตฺถกัม ตัม ขถา ตัม โส ภิยฺโย ปสฺสติ จกฺขุมา.

ยัม ปทํ อ.บทโต ปตฺวา ถึงแล้ว วิเสสนัม ซึ่งวิเสสนะ สาตฺถกัม เป็นบทอันเพ็ญไปกับด้วย
 อรรถ ไทติ ฆ่อมเพ็ญ ๆ ตัม ปทํ อ.บทนั้น วิเสสนาเปกขัง ชื่อว่า วิเสสนาเปกขโทส ลินา พัง
 เพ็ญ ๆ ตัม วิเสสนาเปกขัง อ.วิเสสนาเปกขโทสนั้น ขถา เป็นไฉน ๆ โส ปุริโส อ.บุรุษนั้น
 ปสฺสติ ฆ่อมดู ภิยฺโย ยิง ตัม บุคคล ซึ่งบุคคลนั้น จกฺขุมา ด้วยนัยน์ตา ๆ

หีนตฺถโทส

๓๘. หีนัม กเร วิเสสยัม ยัม ตัม หีนตฺถํ ภาเว ขถา
 นิปฺปฏิกตขุไซโต สมฺมุเตติ ทิวากโร.

ยัม ปทํ อ.บทโต กเร พังกระทำ วิเสสยัม ซึ่งวิเสสนะ หีนัม ให้ตัดลง ๆ ตัม ปทํ อ.บท
 นั้น หีนตฺถํ ชื่อว่า หีนตฺถโทส ภาเว พังเป็น ๆ อุทาหรณัม อ.อุทาหรณ์ ขถา เป็นไฉน ๆ
 ทิวากโร อ.พระอาทิตย์ นิปฺปฏิกตขุไซโต ซึ่งมีหึ่งห้อยที่ฉันทนกระทำแล้วให้สิ้นแสงไป สมฺมุเตติ
 ฆ่อมอุทัย ๆ

อนตฺถโทส

๓๙. ปาทปุรณมตฺตัม ยัม อนตฺถมิตฺติ ตัม มตัม
 ขถา หิ วนฺเท พุทฺธสฺส ปาทปงฺเกรฺหฺมุปี จ.

ยัม ปทํ อ.บทโต ปาทปุรณมตฺตัม เป็นบทสักว่ายังมาทให้เต็ม ไทติ ฆ่อมเพ็ญ ๆ ตัม ปทํ
 อ.บทนั้น มตัม ถูกรู้แล้ว อนตฺถํ ติติ ว่า อนตฺถโทส ๆ อุทาหรณัม อ.อุทาหรณ์ ขถา เป็นไฉน
 ๆ อหิ อ.ข้าพเจ้า วนฺเท ฆ่อมไหว ปาทปงฺเกรฺหฺมุปี ซึ่งนั้วคือพระบาท พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า ๆ

เอกตฤโทส

๔๐. สทฺทโต อตฺตโต วุตฺตํ   ขตฺถ ภิยฺโยปิ วุจฺจติ
 ตเมกตฺถํ ขถา'ภาติ   วาริโท วาริโท ฌยฺ.

วจนํ อ.คำ วุตฺตํ อธิษฐานกล่าวแล้ว สทฺทโต จ โตยศัพท์ ด้วย อตฺตโต จ โตยธรรม
 ด้วย วุจฺจติ อธิษฐานกล่าว ภิยฺโยปิ แม้อีก ขตฺถ วากุเษ โยพากย์โต ๆ ตํ วากุขํ อ.พากย์นั้น
 เอกตฺถํ ชื่อว่า เอกตฤโทส ๆ อุกทาหรณํ อ.อุกทาหรณ์ ขถา เป็พโจฬ ๆ ฌยฺ วาริโท อ.เมฆนี้
 วาริโท อธิษให้ซึ่งน้ำ ฉาภาติ อธิษรุ่งเรือง ๆ

ขถา จ-

๔๑. ติตฺถิขงฺกุรพิชานิ   ชหํ ทิฏฺฐิตตานี'ห
 ปสาเทติ ปสนฺนเน โส   มหามฺหิ มหาชเน.

จ อิกนัยหนึ่ง อุกทาหรณํ อ.อุกทาหรณ์ ขถา เป็พโจฬ ๆ

โส มหามฺหิ อ.พระมหามหิพระองค์นั้น ชหํ ทรงกำจัดอยู่ ทิฏฺฐิตตานี ซึ่งทิวฐิต ท.
 ติตฺถิขงฺกุรพิชานิ อธิษเป็นเมสึดแห่งหน่อคือเตียรถีย์ อิห โสเก โยโสเกนี มหาชเน ทรงยังมหาชน
 ท. ปสนฺนเน ผู้เลื่อมใสแล้ว ปสาเทติ อธิษให้เลื่อมใส ๆ

ภคฺครีติโทส

๔๒. อารทฺสกุภมิจฺเจทา   ภคฺครีติ ภเว ขถา
กาปี ปญฺญา **โกปี** คุโณ   ปกตึปี **อโท** ตว.

ภคฺครีติ อ.ภคฺครีติโทส ภเว อธิษมี อารทฺสกุภมิจฺเจทา เพราะการตัดซึ่งลำต้นที่อธิษทำน
 ปรารภแล้ว ๆ อุกทาหรณํ อ.อุกทาหรณ์ ขถา เป็พโจฬ ๆ ปญฺญา อ.พระปัญญา กาปี ปาฬโร
 ๆ คุโณ อ.พระคุณ โกปี ปาฬโร ๆ ปกตึปี อ.พระปกติ ตว ของพระองค์ อโท น้าอัศจรรย์ ๆ

พยากิณฺณโทส

๔๓. ปทานิ ทุพฺพิณฺกุเชปา พุชาโมโห ขตฺถ ชายติ
 ตํ พุชากิณฺณนฺหฺติ วิญฺเณขฺยํ ตตฺถาทรรณํ ขถา.

พุชาโมโห อ.ความหลงจึงอันมีประการต่างๆ ชายติ ช่อมเกิด ขตฺถ วากุเข โฝพากย์ได้
 ทุพฺพิณฺกุเชปา เพราะการวางไว้ไม่ดี ปทานิ ซึ่งบท ท. ๖ ตํ วากุขํ อ.พากย์นั้น วิญฺเณขฺยํ
 พึงถูกทราบ พุชากิณฺณนฺหฺติ ว่า พุชากิณฺณโทส ๖ ตตฺถาทรรณํ อ.อุทาหรณ์ของพยากิณฺณโทสนั้น
 ขถา เป็พโจฬ ๖

๔๔. พหุคฺเณ ปณฺมตฺติ ทุชฺชานนํปฺยํ ชโฬ
 หิตํ ปมฺุทิตฺโต นิจฺจํ สฺคตํ สมนฺุสฺสรํ.

อญํ ชโฬ อ.ชนพี้ สมนฺุสฺสรํ ระลึกโตชวิเศษชอยู่ พหุคฺเณ ซึ่งพระคุณอันมาก ท. ปมฺุทิตฺโต
 เป็พผู้ขนิพดีแล้ว หุตฺวา เป็พ ปณฺมตฺติ ช่อมพ้อมกราม สฺคตํ ซึ่งพระสฺคต หิตํ ผู้ทรงเก็อกุล นิจฺจํ
 เสมอ ทุชฺชานนํปี แม้แก่คนทราวม ท. ๖

พยากิณฺณโทสปริหาร

พหุคฺเณ สรฺนุโตยํ ชโฬ ตฺถุจฺโจ ปโมทิตฺโต
 สตตํ ทุชฺชานนํปี ปณฺเม สฺคตํ หิตํ.

คามมฺโทส

๔๕. วิสิฏฺฐจจนาเปตํ คามมฺตฺย’ภิมตํ ขถา
 กณฺเณ กามขมานํ มํ พ กามขลิ กิ นฺุวิทํ.

วากุขํ อ.พากย์ วิสิฏฺฐจจนาเปตํ อันปราศจากแล้วจากการกล่าวซึ่งฉรรณพิเศษ กวิหิ อญกวิ
 ท. อภิมตํ รู้แล้ว คามมฺ อิติ ว่า คามมฺโทส ๖ อุทาหรณํ อ.อุทาหรณ์ ขถา เป็พโจฬ ๖
 กณฺเณ สวพ้อชเี่ย ตฺวํ อ.เจ้า พ กามขลิ ช่อมไม่รัก มํ ซึ่งข้า กามขมานํ ผู้รักชอยู่ ๖ อิทํ
 การณํ อ.เหตุพี้ กิ นฺุ พ เป็พโจฬหรือ ๖

ตตุโถทาทรณปจจุทาทรณานิ ขกา-

๔๙. ตัง นเม สิรสา จามิ-
สกลาปี ทิสา สิณฺจ-

กรวณฺณํ ตถาคตัง
ตีว โสณฺณรเสหิ โย.

อุทาทรณปจจุทาทรณานิ อ.อุทาทรณฺและอุทาทรณฺตรงกันข้าม ท. ตตุถ ปทมฺชฺมฺขติยา โยขติฉัฬเพ็พท่ามกลางแห่งบท ขกา เป็พไฉน ๆ โย ตถาคโต อ.พระตถาคตพระองค์โต สิณฺจติ ฉิว เพ็พดังทรวงราตรดอยู่ ทิสา ซึ่งทิส ท. สกลาปี แม้ทั้งปวง โสณฺณรเสหิ ด้วยน้ำทอง ท. ๆ อหิ อ.ข้าพเจ้า นเม ช่อมน้อมไหว้ ตัง ตถาคตัง ซึ่งพระตถาคตพระองค์นี้ จามิกรวณฺณํ ผู้มีพระวรระเพ็พดังสีแห่งทองจามิกร ๆ

๕๐. สโร สหฺนิมิหิ ปุพฺพนุโต
ฉณฺณถา ตวณฺณถา ตตุถ

วิช โสเป วิภตฺติยา
ฆาเทสาทิ ปราทิว.

สหฺนิมิหิ โยบทสนธิ โสเป ครั้งเมื่อการลบ วิภตฺติยา แห่งวิภตฺติ สติ มีอยู่ สโร อ.สระ ปุพฺพนุโต วิช เป็นราวกะว่าที่สุดของบทหน้า โหติ ช่อมเพ็พ ๆ ตุ ส่วนว่า ฉณฺณถา ครั้งเมื่อประการฉ็พ สติ มีอยู่ สโร อ.สระ โหติ ช่อมมี ฉณฺณถา โดยประการฉ็พ ๆ ตตุถ ขติยั โย ขตินั้น อาเทโส อ.อาเทศ ฆาเทสาทิ ฉัฬมี ย เป็นต้น ปราทิว เป็นราวกะว่าพยางค์ต้นของบท หลัง โหติ ช่อมเพ็พ ๆ

๕๑. จาทิ ปุพฺพปทฺสลิตา
ปาทโย นิจฺจสมฺพนฺธา

นิจฺจํ ปุพฺพปทฺสลิตา
ปราทิว ปเรณ ตุ.

นิปาตา อ.นิปาต ท. จาทิ ฉัฬมี จ เป็นต้น ปุพฺพปทฺสลิตา ฉัฬขาดัษแล้วซึ่งบทหน้า นิจฺจํ แผล่นอน ปุพฺพปทฺสลิตา ฉิว เป็นเพ็พดังที่สุดของบทหน้า โหติ ช่อมเพ็พ ๆ ตุ ส่วนว่า อฺปสฺศคา อ.อฺปสฺสรค ท. ปาทโย ฉัฬมี ป เป็นต้น นิจฺจสมฺพนฺธา ฉัฬเกี่ยวเพ็พงกันแผล่นอน ปเรณ ปแทน กับด้วยบทหลัง ปราทิว เป็นราวกะเป็ฉองต้นของบทหลัง โหติ ช่อมเพ็พ ๆ

สพฺพตฺโตทาทรณานิ ขธา-

๕๒. นเม ตํ ลีรสา สพฺโว- ปมาตีตํ ตถาคตํ
ขสฺส โลกคฺคตํ ปตฺตสฺส- โสปมา น หิ ขุชฺชติ.

อุทาหรณานิ อ.อุทาหรณ์ ท. ขตีสฺ โนชติ ท. สพฺพตฺตถ ทั้งปวง ขธา เป็นโชน ๗ อุปมา อ.การเปรียบเทียบ ขสฺส ตถาคตสฺส แห่งพระตถาคตพระองค์ใด ปตฺตสฺส ผู้ทรงบรรลุแล้ว โลกคฺคตํ ซึ่งความเป็นผู้เลิศในโลก น หิ ขุชฺชติ ช่อมไม่สมควร นั้นเทียว ๗ อหํ อ.ข้าพเจ้า นเม ช่อมพหัสการ ตํ ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคตพระองค์นั้น สพฺโวปมาตีตํ ผู้ทรงสว่างแล้วซึ่งอุปมาทั้งปวง ลีรสา ด้วยเค็ชรเกล้า ๗

๕๓. มุณีหุทํ ตํ สทา วนฺทา- มุขฺยนฺตมตี'มุตฺตมํ
ขสฺส ปญฺญา จ เมตฺตา จ นิสฺสิมาตี'วิขฺมฺภติ.

ปญฺญา จ อ.พระปัญญา ด้วย เมตฺตา จ อ.พระเมตตา ด้วย ขสฺส มุณีหุทสฺส ของพระ จอมมุณีพระองค์ใด นิสฺสิมา เป็นธรรมชาติไม่มีเขตแดน หุตฺวา เป็น อตี'วิขฺมฺภติ ช่อมลงอาจยิง ๗ อหํ อ.ข้าพเจ้า วนฺทามิ ช่อมพหัสการ ตํ มุณีหุทํ ซึ่งพระจอมมุณีพระองค์นั้น อหฺนฺตมตี ผู้มีพระ ปรีชาอันไม่มีที่สิ้นสุด อุตฺตมํ ผู้สูงสุด สทา ในกาลทุกเมื่อ ๗

จาติปาทีสุ ปจฺจุทาทรณานิ ขธา-

๕๔. มหาเมตฺตา มหาปญฺญา จ ขตฺถ ปรี'โมทฺยา
ปณฺมามิ ชินฺหํ ตํ ป- วรํ วรรคฺณาลนฺนํ.

ปจฺจุทาทรณานิ อ.อุทาหรณ์ตรงกันข้าม ท. ปเทสุ โนชท ท. จาติปาทีสุ ลันนํ จ เป็นต้น และ ป เป็นต้น ขธา เป็นโชน ๗ มหาเมตฺตา จ อ.พระเมตตาอันใหญ่หลวง ด้วย มหาปญฺญา จ อ.พระปัญญาอันใหญ่หลวง ด้วย ปรี'โมทฺยา เป็นสภาพจำเริญยิ่ง ขตฺถ ชินฺห โนพระชินเจ้า พระองค์ใด โหนฺติ ช่อมเป็น ๗ อหํ อ.ข้าพเจ้า ปณฺมามิ ช่อมพหไว้ ตํ ชินฺหํ ซึ่งพระชินเจ้า พระองค์นั้น ปาวรํ ผู้ประเสริฐ วรรคฺณาลนฺนํ ผู้เป็นที่ตั้งแห่งคุณอันประเสริฐ ๗

กมจจุตโทษ

๕๕. ปทตถกุกมโต มตุตํ กมจจุต'มัท ขถา
 เขตตํ วา เทหิ คามํ วา เทลํ วา มม โสภณํ.

ยํ วากุยํ อ.พากย์โต มตุตํ พันแล้ว ปทตถกุกมโต จากลำดับแห่งเพื่อความของบท ฯ
 อัท วากุยํ อ.พากย์นี้ กมจจุตํ ชื่อว่า กมจจุตโทษ ฯ อุตาทรรณํ อ.อุตาทรรณํ ขถา เป็นไฉน ฯ
 ตวั อ.พระองค์ เทหิ โปรดพระราชทาน เขตตํ วา ซึ่งพา ก็ตาม คามํ วา ซึ่งหม่น้ำน ก็ตาม
 เทลํ วา ซึ่งภูมิภาค ก็ตาม โสภณํ อังตงาม มม แก่ข้าพระองค์ ฯ

อติวุตโทษ

๕๖. โลภิตตถ'มตีกุกนตุตํ อติวุตตุตํ มตุตํ ขถา
 อติสมุพาร'மாகาส- เมตีสสา ถนชมุเก.

วากุยํ อ.พากย์ อตีกุกนตุตํ ที่ล่วงพันแล้ว โลภิตตถ' ซึ่งเพื่อความอันปรากฏในโลก มตุตํ
 อุตรู้แล้ว อติวุตตุตํ ว่าอติวุตตโทษ ฯ อุตาทรรณํ อ.อุตาทรรณํ ขถา เป็นไฉน ฯ อากาสํ อ.อากาศ
 อติสมุพารํ คับแคบซึ่ง ถนชมุเก เพราะการขยายตัวแห่งอันทัน เมตีสสา วนิตาย ของหญิงนั้น ฯ

อเปตตถโทษ

๕๗. สมุทาทตถ'โต'เปตํ ตํ อเปตตถกํ ขถา
 คาวิปุตุโต พลีพทุโส ตินํ ขาที ปีวี ชลํ.

ยํ วากุยํ อ.พากย์โต อเปตํ ปราศจากแล้ว สมุทาทตถ'โต จากฉรรถรวม ฯ ตํ วากุยํ
 อ.พากย์นี้ อเปตตถ' ชื่อว่า อเปตตถโทษ ฯ อุตาทรรณํ อ.อุตาทรรณํ ขถา เป็นไฉน ฯ
 พลีพทุโส อ.โคถิก คาวิปุตุโต ตัวเป็นลูกของแม่โค ขาที เคี้ยวกินแล้ว ตินํ ซึ่งหญ้า ฯ ปีวี
 ตีมแล้ว ชลํ ซึ่งน้ำ ฯ

พหุณฺดรสุทโธ

๕๘. พหุณฺดร สุทฺธา ขตุถ ตํ พหุณฺดรสุทฺธิ ขธา
 ขธา ขิลา ปริกฺขินา เขตฺเต ขิตฺตํ ผลตฺยํ.

พหุณฺดร อ.ความกระต้าง พหุณฺดร โยบทประพันธ์ ขตุถ มีอยู่ ขตุถ วากฺเข โยพากฺย์โต
 ๆ ตํ วากฺย์ อ.พากย์นั้น พหุณฺดรสุทฺธิ ชื่อว่า พันธ์พหุณฺดร ๆ ขุทฺธาทรณํ อ.ขุทฺธาทรณํ ขธา เป็นโยน
 ๆ ขิลา อ.ตอ ท. ขธา ที่แข็ง ปริกฺขินา เป็นของหมดไปแล้ว สหฺติ มีอยู่ พิกฺขิ อ.เมสึด ขิตฺตํ
 อันบุคคลหว่านแล้ว เขตฺเต โยนา ผลติ ช่อมเมสึดผล อลํ พอเพียง ๆ

๕๙. เณฺยฺยํ ลกฺขณฺนพฺพตฺถ- วเสนา'ปุกฺกมาทินิ
 ขุทฺธาทรณเมเตสํ- ทานิ สหฺตฺสฺสขามฺย'ห.

ลกฺขณํ อ.ลักษณะ วากฺขตฺถโทสานํ แห่งโทษของอรรถแห่งพากย์ ท. อปุกฺกมาทินิ อันมี
 อนักกมโทษเป็นต้น เณฺยฺยํ อันทำน พิงทราบ นพฺพตฺถวเสนา โดยความเป็นแห่งชื่อที่คล้อยตามซึ่ง
 ความหมาย ๆ อิทานิ โยกาลนี้ อหํ อ.ข้าพเจ้า สหฺตฺสฺสขามิ จะแสดง ขุทฺธาทรณํ ซึ่งขุทฺธาทรณํ
 เมเตสํ โทสานํ แห่งโทษ ท. เหล่านี้ ๆ

ตตฺถาปุกฺกมํ ขธา-

๖๐. ภาวนาทานสฺสทานิ สหฺมา สหฺปาทิตานิ'ห
 โภคสฺสคฺคาทินิพฺพาน- สาธทานิ น สฺสโย.

ตตฺถ วากฺขตฺถโทเสสุ อปุกฺกมํ อ.- โยโทษแห่งอรรถของพากย์ ท. เหล่านี้หน
 -อนักกมโทษ ขธา เป็นโยน ๆ ภาวนาทานสฺสทานิ อ.ภาวนา ทาน และศีล ท. สหฺปาทิตานิ ที่
 อันบุคคลให้สำเร็จแล้ว สหฺมา โดยชอบ อิท ขตุตฺถาเว โยฉัตฺถาพฺนี้ โภคสฺสคฺคาทินิพฺพานสาธทานิ
 เป็นสภาพยังโภคสมนฺติ โลกียผลมีสวรรค์เป็นต้น และพระนิพพานให้สำเร็จ โยหฺติ ช่อมเป็น ๆ
 สฺสโย อ.ความสงสัย น โหติ ช่อมไม่มี ๆ

สัสสัย ขภา-

๖๔. มุหนุทจนุทิมะโลก-
ชโน'วุกนุตปนุโก'ว

รสโลลวิโลจโน
โคปทสสนปีณโต.

สัสสัย อ.สัสสัยโทษ ขภา เป็นไฉน ๆ ชโน อ.ชโน มุหนุทจนุทิมะโลกรสโลลวิโลจโน ผู้มีพหุตาอันหวั่นไหวเพราะความพอใจซึ่งพระรัศมีของดวงจันทร์คือพระจอมมุณี ฌวุกนุตปนุโก เฉว เป็นผู้มีทางอันตนก้าวไปแล้ว นั้นเทียว หุตฺวา เป็น โคปทสสนปีณโต เฉินฉิมแล้วเพราะการเห็นซึ่งพระรัศมี โหติ ษ่อมเป็น ๆ

๖๕. วากุขตุโต ทุปฺปติติ-
โปโส วิริชวา โสย

กรํ คามุณํ มตํ ขภา
ปรํ หนฺตฺวาน วิสฺสมิ.

วจนํ อ.ถ้อยคำ ทุปฺปติติกรํ อันกระทำซึ่งการรู้โตขยาก วากุขตุโต โตขจรรถของพากย์ มตํ อันทำพหุรู้แล้ว คามุณํ ว่าคามมโทษ ๆ อุทาหรณํ อ.อุทาหรณ์ ขภา เป็นไฉน ๆ โส อย โปโส อ.บุรุษพหุ วิริชวา ผู้มีน้ำเชื้อ หนฺตฺวาน เสรพแล้ว ปรํ ยิง วิสฺสมิ หยดพักแล้ว ๆ

๖๖. ทุฏฺฐาลงฺกรณํ เตะวตํ
ตสฺสาลงฺการณิทฺเทเส

ขตฺถาลงฺการทฺสนํ
รูป'มาวิ ภาวิสฺสติ.

ตุ ส่วนว่า อลงฺการทฺสนํ อ.การเสี้ยนแห่งอลังการ อตฺถิ มีอยู่ ขตฺถ วากุเข โไฟพากย์โต ๆ เตะวตํ วากุณํ อ.พากย์พหุ ทุฏฺฐาลงฺกรณํ ชื่อว่า ทุฏฐาลังกติโทษ ๆ รูป อ.อุทาหรณ์ ตสฺส อลงฺการสฺส แห่งอลังการพหุ ภาวิสฺสติ จักมี อาวิ ปรากฏ อลงฺการณิทฺเทเส โไฟพิเทศแห่งอลังการ ๆ

๖๗. กโตตฺตฺร สงฺเขปนฺนขา มฆา'ขั
 โทส่าน'เมสฺสิ ปวโร วิภาโค
 เอโสว'ลฺโล โปธยิตฺตุ กวินฺนํ
 ต'มตฺถิ เจ เขทกฺรํ ปรมฺปิ.

อัย วิภาโค อ.การจำแนกนี้ ปวโร อัมประเสริฐฺฏฺ เอสฺสิ โทส่านํ แห่งโทษ ท. เหล่านี้
 มฆา อัมข้าพเจ้า กโต กระทำแล้ว อตฺตฺร ปริจฺเฉทเ โนปริจฺเฉทนี้ สงฺเขปนฺนขา ด้วยหัยสังเขป ฯ
 เจ หากว่า ตปิ ทุสฺนํ แม้อ.โทษนี้ ปริ อึน เขทกฺรํ อัมกระทำซึ่งความล้ามาก อตฺถิ มีอชฺไชรั
 ๆ เอโส วิภาโค เอว อ.การจำแนกนี้ หนีเพ็ชว อลฺโล เป็นการจำแนกที่สามารถ กวินฺนํ โปธยิตฺตุ
 เพ้ออัมขังกวี ท. ให้รู้ได้ โทติ คุมมเพ็ช ฯ

อิตฺติ สงฺฆมฺรกฺขิตฺตมหาสามิปาทวิริจิต
 สฺสุโพธาลงฺกาเร โทสาวโพธเ นาม
 ปจฺจโม ปริจฺเฉโท.

ปริจฺเฉโท อ.ปริจฺเฉท ปจฺจโม อัมเพ็ชเพ็ชแรก โทสาวโพธเ นาม ชื่อว่าโทสาวโพธะ
 สฺสุโพธาลงฺกาเร โนคัมภีร์สฺสุโพธาลงฺการ สงฺฆมฺรกฺขิตฺตมหาสามิปาทวิริจิต ที่อัมพระสังฆมฺรกฺขิตฺตมหา
 สามิผู้ประเสริฐฺฏฺจนาแล้ว อิตฺติ จบแล้ว ฯ

ปริเฉทที่ ๒

โทสบริหาราวโพธะ

(แสดงการแก้ไขข้อบกพร่อง)

๖๘. กทาจิ กวิโกสลุสา   วิโรโส สกโลปะย'ขั
 โทสสงขุข'มตักกมุข   คุณวิถิ วิคาหเต.

อัย วิโรโส อ.โทษหี สกโลปิ แม่ทั้งหมด อตักกมุข ล่วงพ้นแล้ว โทสสงขุขั ซึ่งการพัน
 โทษ วิคาหเต ปล่อยหนึ่งลง คุณวิถิ สุวิถิแห่งคุณ กวิโกสลุสา เพราะความฉลาดของกวิ กทาจิ
 โทษบางคราว ฯ

๖๙. เตน วุตตวิโรธาน-   มวิโรโส ขกา สีธา
 ตถา โทสบริหารา-   วโพโสทานิ นียเต.

เตน เพราะเหตุนี้ มวิโรโส อ.ความไม่ผิด มขา วุตตวิโรธานั แห่งโทษอันข้าพเจ้ากล่าว
 แล้ว ท. สีธา พิงมี ขกา โดยประการใด ฯ โทสบริหาราวโพโส อ.ปริเฉทเป็นเครื่องให้รู้
 ซึ่งการแก้ไขแห่งโทษ มขา อันข้าพเจ้า นียเต จะนำมา อิทานิ ในกาลนี้ ตถา โดยประการนี้
 ฯ

ตตถ วิรุทตถนุตรสัสส ปริหาโร ขกา-

๗๐. วิหุทนต์ ปากสาสิหิ   สาสิหิ ทสสนา สุขิ
 ตั กถั นาม เมโฆยั   วิสโท สุขเข ชนั.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ตตถ โทเสสุ วิรุทตถนุตรสัสส แห่ง- โทษ ท. เหล่านี้หนหา
 -วิรุทตถนุตรโทษ ขกา เป็นไฉน ฯ

อัย เมโฆ อ.ฝนนี้ วิสโท อันให้ซึ่งพิษ ตั ชนั ยังชนนี้ วิหุทนต์ ผู้ได้รับอยู่ สุขิ ซึ่ง
 ความสุข ทสสนา เพราะการเห็น สาสิหิ ซึ่งข้าวสาสิ ท. ปากสาสิหิ อันประกอบด้วยการสูกงอม
 (หรือ) อันพ่นซึ่งชมด้วยการสูกงอม สุขเข พิงให้เป็นสุข กถั นาม อย่างไรหรือ ฯ

ขกา วา-

๗๑. วินายโกปิ นาคโกลิ
ปณิตปิ รสาเปโต

โคตโมปิ มหามติ
จิตตะ เม สามี เต คติ.

วา อิกนัขหิง อุตาทรณั อ.อุตาทรณั ขกา เป็พโจพ ๗

(ก) สามี ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ ตวั อ.พระองค์ วินายโกปิ แม้เป็นครุฑ นาค เป็น
นาค อสิ ช่อมเป็พ ๗ ตวั อ.พระองค์ โคตโมปิ แม้เป็นโคตวัประเสริฐ มหามติ เป็นผู้มีปัญญา
มาก อสิ ช่อมเป็พ ๗ ตวั อ.พระองค์ ปณิตปิ แม้เป็นรสหวาน รสาเปโต เป็นผู้ปราศจากแล้ว
จากรส อสิ ช่อมเป็พ ๗ คติ อ.ครรรลง เต ของพระองค์ จิตตะ วิจิตร เม แก่หม่อมฉัน ๗

(ข) สามี ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ ตวั อ.พระองค์ วินายโกปิ แม้เป็นผู้นำ นาค ทรง
เป็นผู้ไม่มีความชั่ว อสิ ช่อมเป็พ ๗ ตวั อ.พระองค์ โคตโมปิ แม้เป็นวงศ์โคตมะ มหามติ ทรง
เป็นผู้มีปัญญามาก อสิ ช่อมเป็พ ๗ ตวั อ.พระองค์ ปณิตปิ แม้เป็นผู้ประเสริฐ รสาเปโต ทรง
ปราศจากแล้วจากรส อสิ ช่อมเป็พ ๗ คติ อ.ครรรลง เต ของพระองค์ จิตตะ วิจิตร เม แก่
หม่อมฉัน ๗

อตุตตุสส ปริหาโร ขกา-

๗๒. กถั ตาทิคุณนากาเว
โถภาสิตาสเสสทิส

โลกั โตเสติ ทุชชโน
ชชชิต นาม กิ ภาเว.

ปริหาโร อ.การแก้ไข อตุตตุสส แห่งฉัฉัตถโทษ ขกา เป็พโจพ ๗

ตาทิคุณนากาเว ครันเมื่อความไม่มีแห่งคุณธรรมเช่นนี้ สติ มีอยู่ ทุชชโน อ.ทรรชน โลกั
ยังโลก โตเสติ ช่อมให้ชื่นชม กถั ฉ่างไร ๗ ชชชิต นาม ชัฉ อ.หิงหัดช โถภาสิตาสเสสทิส
ผู้มีทิศทั้งปวงฉัฉตนให้สว่างแล้ว ภาเว พิงมี กิ หรือ ๗

กสิฏฐโทสปริหาร

๗๓.	ปเหพิกาย'มารุพฺหา	พ หิ ทุฏฐา กสิฏฐตา
	ปียา สุขาสิงฺคิตํ ก-	มาสิงฺคติ นุ โห อิติ.

กสิฏฐตา อ.กสิฏฐโทส มารุพฺหา อันถูกยกขึ้นแล้ว ปเหพิกาย' โหปเหพิ ทุฏฐา เป็นข้อเสียดหาช พ หิ โหติ ช่อมไม่เป้นั้นเทีชว ๆ อุทาหรณ' อ.อุทาหรณ' อิติ ว่า สุขํ อ.ความสุข โห มาสิงฺคติ ช่อมไม่จับใจ กํ ซึ่งใคร ปียา มาสิงฺคิตํ ผู้อันภรรชากอดแล้ว นุ หรือ ๆ

๗๔.	ชมเก โห ปโยเชชฺช	กสิฏฐปท'มิจฺฉิตเต
	ตโต ชมก'มณฺณํ ตุ	สพฺพ'เมตฺตมฺหํ วิช.

วิญญู อ.ผู้รู้ กสิฏฐปท' ช่งบทที่เป้นกสิฏฐโทส โห ปโยเชชฺช โหพิงให้ประกอบ ชมเก โหชมก อิจฺฉิตเต อันถูกปรารชนาแล้ว ๆ ตุ ส่วนว่า ชมกํ อ.ชมก สพฺพ' ทั้งปวง อณฺณํ อีฬตโต ชมกโต จากชมกนัฬ เอตฺตมฺหํ วิช เป้นรารชสำเร็จแล้วด้วยบทที่เป้นกสิฏฐโทสนี้ โหติ ช่อมเปีฬ ๆ

เทสวิโรธิโห ชลา-

๗๕.	โพธิสตุตฺตปภาเวห	ถเลปี ชลชานฺห'หุ
	นุทนฺตานิ'ว สุจฺจิรา-	วาสเกสสิ ตหิ ชเล.

ปริหาโร อ.การแก้ไข เทสวิโรธิโห แห่งเทสวิโรธิโทส ชลา เปีฬโฬฬ ๆ

ชลชานิ อ.ตลกนัฬ ท. หุ ได้มีแล้ว ถเลปี แม้นชบก นุทนฺตานิ อิว รารชว่าบรชเทอชู่ สุจฺจิรวาสเกสสิ ซึ่งความเปีฬห่าชที่เกิดแล้วด้วยการชชู่ชานชิ่ง ตหิ ชเล โฬฬนัฬ โพธิสตุตฺตป-ปภาเวห ด้วยฉานุภาพชของพระโพธิสตุตฺตวี่ ๆ

กาลวิโรธนี โขธา-

๓๖. มหานุภาวปิสุโน มุณีโน มนุทมารุโต
 สพุโทตุกมย์ วาชิ ฐนุหุโต กุสุหมิ สมิ.

ปริหาโร อ.การแก้ไข กาลวิโรธนี แห่งกาลวิโรธนีโทษ โขธา เป็นโชน ๗

อ ยี่ มนุทมารุโต อ.สมถ่อ่นพี มหานุภาวปิสุโน เป็นสมถ่อ่นพีซึ่งฉานุภาพ
 ฉันทใหญ่หลวง มุณีโน ของพระมุณี หุตวา เป็น ฐนุหุโต เกลียอยู่ กุสุหมิ ซึ่งดอไม้ สพุโทตุก
 ฉันทมาพโนตุตทุทั้งปวง กตุวา กระทำ สมิ ให้สมถ่อ่นพี วาชิ จำเผยแพร่แล้ว๗

กลาววิโรธนี โขธา-

๓๗. นิมุคคมนาโส พุทธ- คุณ ปญจสิขสุสปี
 ตนุติสุสรวิโรธ โส น สมปีเถติ กัม ชน.

ปริหาโร อ.การแก้ไข กลาววิโรธนี แห่งกลาววิโรธนีโทษ โขธา เป็นโชน ๗

โส ตนุติสุสรวิโรธ อ.ความผิดเพี้ยนแห่งเสียงของสายพิณนั้น ปญจสิขสุสปี แม้ของปัญจ
 สิขเทพบุตร นิมุคคมนาโส ผู้มีใจดีมีดำแล้ว พุทธคุน ไภพระพุทธุคุน กัม ชน ยั้งชนไร น
 สมปีเถติ ษ่อมิให้ฉิมเฉิบหรือ ๗

โลกวิโรธนี โขธา-

๓๘. คณเข จุกกวาพี โส จนุทนายปี สีตล
 สมุโพธิสตุตทไทย ปทิตตุงคารปุริต.

ปริหาโร อ.การแก้ไข โลกวิโรธนี แห่งโลกวิโรธนีโทษ โขธา เป็นโชน ๗

โส สมุโพธิสตุตทไทย (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้มีใจผูกพันแล้ว ไภพระสัมโพธิญาณนั้น คณเข
 พิงคานึง จุกกวาพี ซึ่งจักรวาล ปทิตตุงคารปุริต ฉันทเต็มแล้วด้วยถ่านเพลิงฉันท โชติช่วงแล้ว สีตล
 ว่าเขียน จนุทนายปี แม้กว่าแก่นจันทน์

ณามวิโรธินโ ขภา-

๗๙. ปริจจุตตโกวปี ตว-
ฉจินตฺตคฺคณสําราย

มุปฺพีตโกว ฉลิ
นโม เต มุณฺปิํคว.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ณามวิโรธินโ แห่งณามวิโรธินโ ขภา เป็ไนฬ ๗

มุณฺปิํคว ข้าแต่มุณีผู้ประเสริฐ ตว อ.พระองค์ ปริจจุตตโกวปี แม้ทรงมีภพอันทรงสละแล้ว
มุปฺพีตโกว ก็เป็นผู้มีภพอันทรงห้อมนำมาแล้ว ฉลิ ห้อมเป็น ๗ นโม อ.ความนอบน้อม
เต แต่พระองค์ ฉจินตฺตคฺคณสําราย ผู้ทรงมีคุณธรรมอันประเสริฐที่อันใครๆ คิดไม่ได้ ฉตุฏฺ ขอจงมี
๗

ฉาคมวิโรธินโ ขภา-

๘๐. เหวลปติ เกหาปี
สมฺปนฺชานมุสํวาทา

วจฺจิญฺณตฺติโต ชติ
มุเสษฺชานปตฺติทุกกฺกั.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ฉาคมวิโรธินโ แห่งฉาคมวิโรธินโ ขภา เป็ไนฬ ๗

ชติ อ.ภิกษุ เหว ฉาลปติ ห้อมมิได้เจรจา นั้บเทียว เกหาปี แม้กันใครๆ
มุเสษฺชาน ปิงต้ง ฉานปตฺติทุกกฺกั ซึ่งฉานปติทุกกฺกั สมฺปนฺชานมุสํวาทา เพราะการพูดเท็จ
ทั้งที่รู้ช้ชู้ ปวตฺตทโต อันเป็ไนฬ วจฺจิญฺณตฺติโต เพราะวจฺจิญฺณตฺติ ๗

เพชฺชสฺส ขภา-

๘๑. มรฺจิจนฺทนาเสป-
ฉิมา สพฺพาปี ฉวลา

ลาภา สิตมรฺจิจโ
ทิสา โรจนฺติ นพฺภรํ.

ปริหาโร อ.การแก้ไข เพชฺชสฺส แห่งเพชฺชโ ขภา เป็ไนฬ ๗

ฉิมา ทิสา อ.ทิศ ท. เหล่านี้ สพฺพาปี แม้ทั้งปวง ฉวลา เป็ไนฬชาววล หุตฺวา เป็ไนฬ
โรจนฺติ ห้อมรุ่งโรจน์ นพฺภรํ ชึ่ง มรฺจิจนฺทนาเสปลาภา เพราะการได้ซึ่งการลุบไล้ด้วยจันท์
คือธรรคมี สิตมรฺจิจโ แห่งดวงจันท์ ๗

ขกา วา-

๘๒. มโหฺรณฺชโห มารง- คนาสิงคารวิภโม
 ชินหา'สมนุณฺดาโต มารสฺส ททยานโล.

วา อิกนฺขหฺนึ่ง อุกาทรณฺ อ.อุกาทรณฺ ขกา เป็พโฉพ ฯ

มารงคนาสิงคารวิภโม อ.การกริตกรายที่ถูกกระทำแล้วด้วยการเข้าวณของธิดาแห่งพระยามาร มโหฺรณฺชโห อ้นข้งใจให้ยินดี ชินหา สมนุณฺดาโต เป็นภาวะที่อ้นพระชินเจ้าไม่ทรงคล้อยตามแล้ว หุตฺวา เป็น ททยานโล เป็พโพโพใจ มารสฺส ของพระยามาร อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

วิเสสหาเปกฺขสฺส ขกา-

๘๓. อปฺยาตาปฺราศมฺปิ อญฺ เวรี ชนฺ ชโ
 โกธปาฏฺสกุเตพ ภิโย โปสฺสติ จกฺขุหา

ปริหาโร อ.การแก้ไข วิเสสหาเปกฺขสฺส แห่งวิเสสหาเปกฺขโทษ ขกา เป็พโฉพ ฯ

อญฺ เวรีชโ อ.ชนผู้มีเวรนี้ โปสฺสติ ช่อมมองดู ภิโย ยิง ชนฺ ชิงชน อปฺยาตาปฺราศมฺปิ แม่ผู้มีโทษอันปราศจากแล้ว จกฺขุหา ด้วยนัยน์ตา โกธปาฏฺสกุเตพ อ้นเป็นสีแดง เพราะความโกรธเป็นแล้ว ฯ

หีนตฺถสฺส ขกา-

๘๔. อปฺปกานมฺปิ ปาปาหฺ ปภาวํ หนาสเย พุโส
 อปี นิปฺปกตาพิต- ชฺชโไซโต โหติ ภาณุมหา.

ปริหาโร อ.การแก้ไข หีนตฺถสฺส แห่งหีนตฺถโทษ ขกา เป็พโฉพ ฯ

พุโส อ.ผู้มีปัญญา ปภาวํ ช้งกำลัง ปาปาหฺ ของบาป ท. อปฺปกานมฺปิ แม่เล็กห้อย หนาสเย พึงให้สิ้นไป ฯ ภาณุมหา อ.ดวงอาทิตย์ นิปฺปกตาพิตชฺชโไซโต อปี แม่มีหิ้งห้อยที่อ้นตนหน้า ไปแล้วสู่ความไม่มีแสงสว่าง โหติ ช่อมเป็น ฯ

ฉฬตฺถสฺส ขณา-

๘๕. พ ปาทปุรณตฺถาย ปทํ โยเชยฺย กตฺถจิ
ขณา วนฺเท มุฬฺหิตฺสฺส ปาทปงฺเกรฺหํ วรํ.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ฉฬตฺถสฺส แห่งฉฬตฺถโทษ ขณา เป็พโจฬ ๖

วิญญู อ.ผู้รู้ ปทํ ช้งบท พ โยเชยฺย โม่พั้งให้ประกอบ ปาทปุรณตฺถาย เพ็ลประโยชน์ ค็ลการช้งบาทให้เต็ม กตฺถจิ จาเพ โนที่ไหญๆ ๖ อุตฺทาหรณฺ อ.อุตฺทาหรณฺ ขณา เป็พโจฬ ๖ ฉทํ อ.ข้าพเจ้า วนฺเท ช่มมให้ว้ ปาทปงฺเกรฺหํ ช้งตลกบ้วค็ลอพระบาท วรํ ฉัพประเสริฐ มุฬฺหิตฺสฺส ของ พระจอมมณี ๖

ฉกตฺถสฺส ขณา-

๘๖. กษโกธปสฺสาทิ- วิเสโส ตาทิโส ขทิ
วตฺตุํ กามิยเต โทโส พ ตตฺถเก'กตฺถตากโต.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ฉกตฺถสฺส แห่งฉกตฺถโทษ ขณา เป็พโจฬ ๖

ขทิ ฉิวา กษโกธปสฺสาทิวิเสโส อ.ความพิเศษฉัพมีความกลัว ความโกรธ และการช่มเซช เป็พตัพ ตาทิโส ฉัพช่นนัพ วิญญูหิ ฉัพผู้รู้ ท. กามิยเต ช่มมปรารธนา วตฺตุํ เพ็ลฉัพกล่าวไชร์ ๖ โทโส อ.โทษ ฉกตฺถตากโต ฉัพถูกกระทำแล้วโดยความเป็พฉกตฺถโทษ พ โทติ ช่มมไม่มี ตตฺถ วิเสโส โนความพิเศษนัพ ๖

ขณา-

๘๗. สปฺปิ สปฺปิ อยํ หนฺท นิวตฺตตุ ภาวํ ตโต
ขทิ ชิวิตฺกามาสิ กถํ ตมฺปสฺปฺปสิ.

อฺทฺทาหรณฺ อฺทฺทาหรณฺ ขณา เป็พโจฬ ๖

हनฺท ตาขละ อยํ สตฺโต อ.สัตัวนี้ สปฺปิ สปฺปิ เป็พงูๆ โทติ ช่มมเป็พ ๖ ภาวํ อ.ท่าพ นิวตฺตตุ จงถฉยไป ตโต จานโต จากที่นัพ ๖ ขทิ ฉิวา ตฺวํ อ.ท่าพ ชิวิตฺกามา เป็พผู้ใคร่ เพ็ลเป็พฉยอยู่ ฉลิ ช่มมเป็พไชร์ ๖ ตฺวํ อ.ท่าพ อฺปสฺปฺปสิ ช่มมเข้าใกล้ ตํ สปฺปิ ช้งงนัพ กถํ เพ็ล ประการไร ๖

ภคฺครีตีโฬ ขณา-

๘๘. โย **โกปี** รูปาติสโย   กนฺติ **กาปี** มโนหฺรา
 วิลาสาติสโย **โกปี**   **อโห** พุทฺธมโหทโย.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ภคฺครีตีโฬ แห่งภคฺครีตีโฬ ขณา เป็ฬโฬน ๖

โย รูปาติสโย อ.ความยิงแห่งพระรูปโต อตฺถิ มีอยู่ ๖ โส รูปาติสโย อ.ความยิงแห่งพระรูปนั้น โกปี ปานโร ๖ กนฺติ อ.พระรัศมี มโนหฺรา เป็ฬสภาพนํ้าไปซึ่งใจ กาปี ปานโร ๖ วิลาสาติสโย อ.ความยิงแห่งพระวิลาศ โกปี ปานโร ๖ พุทฺธมโหทโย อ.ความเจริญอันยิงใหญ่ของพระพุทฺธเจ้า อโห ฝ่าอัศจรรย ๖

พฺยาภิณฺณโฬสปริหาร

๘๙. อพฺยาโมหกรํ พนฺธํ   อพฺยาภิณฺณํ มโนหฺรํ
 อทฺรปทวิญฺญาสํ   ปลํสนฺติ กวิสฺสรา.

กวิสฺสรา อ.กวีผู้ยิงใหญ่ ท. ปลํสนฺติ ช่อมชมเชย พนฺธํ ซึ่งบทประพันธ์ อพฺยาโมหกรํ อันไม่วะทำซึ่งความฉงน อพฺยาภิณฺณํ อันไม่วะสับสน มโนหฺรํ อันนํ้าไปซึ่งใจ อทฺรปทวิญฺญาสํ อันมีการตั้งไว้แห่งบทที่ไม่ห่างกัน ๖

ขณา-

๙๐. นิลฺุปลากํ นยฺหนํ   พนฺธฺกรฺจโร'ธโร
 นาสา เหมงฺกุโส เตน   จิโฬนํ ปยทสฺสโฬ.

ขณา อ.อุทาหรณ์ อิติ ว่า นยฺหนํ อ.พระเนตร นิลฺุปลากํ เป็ฬอวัชวะเหม็ฉนกับนํ้าเขียว โหติ ช่อมเป็ฬ ๖ อธโร อ.ริมพระโอษฐ์ พนฺธฺกรฺจโร เป็ฬอวัชวะงามเหม็ฉนดกขมา โหติ ช่อมเป็ฬ ๖ นาสา อ.พระนํ้า เหมงฺกุโส เป็ฬชดทลง โหติ ช่อมเป็ฬ ๖ เตน เพราะเหตุนี้ อยฺจิโฬ อ.พระชินเจ้าพระองค์นี้ ปยทสฺสโฬ เป็ฬผู้มีการดูอันเป็ฬที่ขินตี โหติ ช่อมเป็ฬ ๖

คามมโทสปริหาร

๙๑.	สมตีกุณฑคามมตุดิ	กนฺตวากาภิสงฺขตํ
	พหุณํ รสเหตุตฺตทา	คามมตุดิ อติวตฺตติ.

พหุณํ อ.บทประพันธ์ สมตีกุณฑคามมตุดิ อัมมิตวาเป็นคำที่มีไพบัญญาอันสว่างพ้นแล้ว โดยช่อม กนฺตวากาภิสงฺขตํ อัมมิตกรจนาแล้วด้วยวากาอันบุคคลปรารถนาแล้ว อติวตฺตติ ช่อมสว่าง พ้น คามมตุดิ ซึ่งความเป็นคามมโทส รสเหตุตฺตทา เพราะความเป็นเหตุแห่งรส ฯ

ขถา-

๙๒.	ทฺุโนติ กามจณฺฑทาไล	โส มํ สททย นิตฺทโย
	อิทิสํ พุขสนาปนฺนํ	สุขีปี กิ'มฺเปกฺขเส.

ขถา อ.อุทาหรณ์ อิติ ว่า สททย แนะเศอผู้มีความกรุณา โส กามจณฺฑทาไล อ.ตัวจันฑาล คือกามนั้น นิตฺทโย เป็นผู้ไม่มีความกรุณา หุตฺวา เป็น ทฺุโนติ ช่อมแผดเผา มํ ซึ่งดิฉิน, ตฺว อ.เศอ สุขีปี แม้เป็นผู้มีความสุข หุตฺวา เป็น อฺุเปกฺขเส ช่อมตุดาย มํ ซึ่งฉิน พุขสนาปนฺนํ ผู้ถึง แล้วซึ่งความวิบัติ อิทิสํ อันเช่นนี้ ก็ เพราะเหตุอะไร ฯ

ขติหีนโทสปริหาร

๙๓.	ขติหีนปริหาโร	น ปฺนฺเททานิ นียเต
	ขโต น สวณฺุพเพคํ	เหฏฺฐา เขตํ วิจาริตํ.

สวณฺุพเพคํ อ.ความเป็นอหฺวายโงการสตัน นตฺถิ ช่อมไม่มี ขโต เพราะเหตุใด ฯ ตโต เพราะเหตุนี้ ขติหีนปริหาโร อ.การแก้ไขแห่งขติหีนโทส มยา อันข้าพเจ้า น นียเต ช่อมไม่นำ มา ปฺนฺ อิก อิทานิ โนกาลนี้ ฯ เขตํ ขติหีนโทสปริหารณํ อ.การแก้ไขแห่งขติหีนโทสนี้ มยา อันข้าพเจ้า วิจาริตํ วิจารณแล้ว เหฏฺฐา โนหนล่าง ฯ

ขถา-

๙๗.	สมุทโท ปียเต โส'ข-	มห'มชช ชราตุโร
	อิเม คชชหุติ ชีมูตา	สกุกสเส'ราวโณ ปโย.

ขถา อ.อุทาหรณ์ อิติ ว่า โส อขั สมุทโท อ.มหาสมุทธรหึเณ เชน เกหจิ อ้นบุคคลโต บุคคลหนึ่ง ปียเต ช่อมตี้ม ๆ อหิ อ.เรา ชราตุโร เป็นผู้กระสันกระสายด้วยโรคไข้ อชช โฬวัน หึ โหมิ ช่อมเพ็ฬ ๆ อิเม ชีมูตา อ.เมฆม ท. เหล่าหึ คชชหุติ ช่อมค้ำราม ๆ เอรราวโณ อ.ช้าง เอรราวณ ปโย เป็นที่รัก สกุกสส ของพระอิศวร โหติ ช่อมเพ็ฬ ๆ

พหุสวรุสโทสปริหาร

๙๘.	สุขุมาลาวิโรธิตต-	ทิตตถาวปภาวิท
	พหุสนิ พหุสวรุส-	โทสิ สัทสเยชช ต.

ติ พหุสนิ อ.บทประพันธ์หึเณ สุขุมาลาวิโรธิตตทิตตถาวปภาวิท อ้นเจริญแล้วด้วยความพ่า ชื่นชมที่มีความไม่ตรงกันข้ามกับสุขุมาลตาคุณ สัทสเยชช พึงทำลาย พหุสวรุสโทสิ ซึ่งพหุสวรุสโทเช

ขถา-

๙๙.	ปัสสนตา รูปวิภา	สุณนตา มธูริ คิริ
	จรหุติ สาสู สมพทุธ-	กาล เกพิปรมมุขา.

ขถา อ.อุทาหรณ์ อิติ ว่า สาสู อ.สัตบุรุษ ท. ปัสสนตา เห็นอชู่ รูปวิภา ซึ่งความถึง พรีอัมแห่งพระรูป สุณนตา พังอชู่ คิริ ซึ่งพระสุรเสียง มธูริ อ้นโพเราะ เกพิปรมมุขา เป็นผู้มิหน้า อ้นเป็นภายหลังจากการสะเล่ฬ หตุวา เป็ฬ จรหุติ ช่อมเท็ฬวโป สมพทุธกาล ไนกาลแห่งพระสัฬ พทุธจ่า ๆ

ฉปกุภมสุส ขภา-

๑๐๐. ภาวนาทานสี่สาณิ สมฺมา สมฺปาติตานิ'ห
นิพฺพาน โภคสฺสคฺคาทิ- สาณานิ น สฺสโย.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ฉปกุภมสุส แห่งฉปกกมโทษ ขภา เป็ฬโฬน ๗

ภาวนาทานสี่สาณิ ฉ.ภาวนา ทาน และคีส ท. สมฺปาติตานิ ที่ฉัณหุคคสให้สำเร็จแล้ว สมฺมา โดยชฉน อิห ฉตฺตภาเว โฬฉตฺตภาฬนี้ นิพฺพาน โภคสฺสคฺคาทิสานานิ เป็ฬสภายังพระ นิพฺพาน โภคสมบตี และโสภิชผลมิมิสวรรคเป็นต้นให้สำเร็จ โฬนฺติ ช่อมเป็ฬ ๗ สฺสโย ฉ.ความสงสัย น โฬติ ช่อมไม่มิมิ ๗

๑๐๑. ฉุฑุฑุฑุชวิสโย โภจิ วิเสโส ตาทิสโย ชติ
ฉนุฑุฑุฑุชเชสุ เฬวฉติ โทโส กมวิลงฺฆเฬ.

ชติ ฉิว่า วิเสโส ฉ.ความพิเศษ โภจิ ฉอย่างโตฉอย่างหนึ่ง ตาทิสโย เช่นฬนี้ ฉุฑุฑุฑุชวิสโย ฉัณหิมิฉรรถที่ฉัณหทำนแสดงมากฉนแล้วเป็ฬวิสัย ลินา พิงมิ ฉตฺตเชสุ โฬฉรรถ ท. ฉนุฑุฑุฑุชเชสุ ฉัณหถูก แสดงแล้วโฬภายหลังไชรั ๗ โฬโส ฉ.โทษ กมวิลงฺฆเฬ โฬการเข้ามซึ่งลำดับ เฬว ฉติ ช่อม ไม่มิมิ ฬัฬเท็ฬว ๗

ชภา-

๑๐๒. กุสฺสากุสฺสึ ฉพฺฆา- กต'มิจฺเจสุ ปจฺฉิมิ
ฉพฺฆากตํ ปากทํ น ปากทํ ปจฺฉมทวณฺ.

ชภา ฉ.ฉุฑุฑุฑุชฉรณฺ ฉติ ว่า ฉสุ จิตฺเตสุ "กุสฺสณฺจ ฉกุสฺสณฺจ ฉพฺฆากตํ จ ฉติ ฉพฺฆากตํ ฉ.- โฬจิต ท. เฬว่าฬนี้ คีฉ "ฉ.กุสฺสตั้วช ฉ.ฉกุสฺสตั้วช ฉ.ฉัพฆากฤต ตั้วช"หนา -ฉัพฆากฤต ๗ ฉพฺฆากตํ ฉ.ฉัพฆากฤต ปจฺฉิมิ ฉัณหิมิโฬภายหลัง ปากทํ เป็ฬสภายให้ซึ่งผล น โฬติ ช่อมไม่เป็ฬ ๗ ปจฺฉมทวณฺ ฉ.หมวตสฉงแห่งจิตแรก ปากทํ เป็ฬสภายให้ซึ่งผล โฬติ ช่อม เป็ฬ ๗

๑๐๓. สคฺคณาพา'วิกฺรณเ
โฉจิตฺตฺยหีนตาปตฺตติ
การณเ สติ ตาทิเส
พตฺติ ภูตตฺตฺยสสิโน.

การณเ ครั้นเมื่อเหตุ ตาทิเส เช่นนั้น สติ มีอยู่ โฉจิตฺตฺยหีนตาปตฺตติ อ.การถึงซึ่งความเป็น
โฉจิตฺตฺยหีนโทษ พตฺติ ช่อมไม่มี ภูตตฺตฺยสสิโน บุคคลสฺส แก่บุคคล ผู้กล่าวความจริง อาวิกฺรณเ
โฬเพราะการกระทำให้แจ้ง สคฺคณานิ ซึ่งคุณของตน ท. ๖

๑๐๔. โฉจิตฺตฺยํ นาม วิญฺญณฺณํ
ตตฺตฺยโฬ'ปเทสฺสปภาวา
โลเก วิชฺชาต'มาทรา
สุชฺชา กวิปฺปฺจฺจวา.

โฉจิตฺตฺยํ นาม ชื่อว่า อ.ความเหมาะสม วิชฺชาตํ อันประจักษ์แล้ว โลเก โฬโลก วิญฺญุหิ
ฉัณวิญฺญุชฺช ท. วิญฺญณฺณํ พิงฺทราบ ฉาทรา โดยเลือดเพื่อ ๖ ตตฺตฺย โฉจิตฺตฺย ในความเหมาะสม
นั้น สุชฺชา อ.สัตบุรุษ ท. กวิปฺปฺจฺจวา ผู้เลิศกว่ากวี อฺปเทสฺสปภาวา เป็นแดนเกิดแห่งคำแนะนำ
โฬหติ ช่อมเพื่อ ๖

๑๐๕. วิญฺญาโต'จิตฺตฺยวิกฺโว-
ตโต'จิตฺตฺยสฺส สฺมฺโปเส
จิตฺตฺยหีนํ ปริหเร
รสโปโส สฺชยา กเต.

บุคฺคโล อ.บุคคล วิญฺญาโต'จิตฺตฺยวิกฺโว ผู้มีคุณสมบัตินั้นคือ โฉจิตฺตฺยคุณที่ฉันทนรู้แล้ว ปริหเร
พิงฺทลิกเลียง โฉจิตฺตฺยหีนํ ซึ่งโฉจิตฺตฺยหีนโทษ ๖ สฺมฺโปเส ครั้นเมื่อความเจริญ โฉจิตฺตฺยสฺส แห่ง
โฉจิตฺตฺยคุณ กเต ฉันท่านกระทำแล้ว ตโต ปริหเรตโต เพราะการหลีกเลี่ยงนั้น รสโปโส อ.การ
เจริญแห่งรส สฺชยา พิงฺมิ ๖

ขกา-

๑๐๖. โย มารเสน'มาสหน-	มาสหนวิษขุสสโว
ติณายปี น มณฺณิตฺต	โส वो เทตฺต ชนฺธิ ชิโน.

อุทาหรณ์ อ.อุทาหรณ์ ขกา เป็นโชน ๗ โย ชิโน อ.พระชินเจ้าพระองค์โต ฉาสหน-
 วิษขุสสโว ทรงมีงานฉลองคือชัษชนะฉัน โกล้แล้ว หุตฺวา เป็น น มณฺณิตฺต มิได้สำคัญแล้ว มารเสน
 ซึ่งกองทัพของมาร ฉาสหน ฉัน โกล้แล้ว ตินายปี แม้กว่าเส้นหญ้า ๗ โส ชิโน อ.พระชินเจ้า
 พระองค์นี้ เทตฺต โปรตปะทาน ชนฺธิ ซึ่งชัษชนะ वो แก่ท่าน ท. ๗

๑๐๗. อารทฺสกตฺตฺกมฺมาทิ-	กมาติกุมลฺงฺมเห
ภคฺคฺริตีโรโส'ณฺ	คตี น กฺวาปี วิหฺตติ.

อารทฺสกตฺตฺกมฺมาติกมาติกุมลฺงฺมเห ครั้นเมื่อการพ้นซึ่งการข้ามซึ่งลำดับของอรรถมีกัตตา
 และกรรมเป็นต้นที่ฉันท่านปรารภแล้ว สติ มีอยู่ ฉนฺธิ ภคฺคฺริตีโรโส อ.ภคฺคฺริตีโทษนี้ น วิหฺตติ
 ช่อมไม้ได้ คตี ซึ่งที่ตั้ง กฺวาปี แม้ไฟที่โชน ๗ ๗

ขกา-

๑๐๘. สุขฺนณฺณาน'มิตฺถินํ	วิสุสาโส โนปฺปชฺชเต
วิสฺสสฺ สิงฺคิโน โรค-	นทฺิราชกฺลฺลสฺ จ.

ปริหาโร อ.การแก้ไข ภคฺคฺริตีโน ของภคฺคฺริตีโทษ ขกา เป็นโชน ๗ วิสุสาโส อ.ความ
 วางใจ สุขฺนณฺณานํ จ แห่งผู้ฉันจากสัตบุรุษ ท. ด้วย มิถินํ จ แห่งสตรี ท. ด้วย วิสฺสสฺ จ
 แห่งชายช ด้วย สิงฺคิโน จ แห่งสัตว์มีเขา ด้วย โรคนทฺิราชกฺลฺลสฺ จ แห่งโรค แม่น้ำ และ ตระกฺล
 ของพระราช ด้วย น อุปฺปชฺชเต ช่อมไม้ควร ๗

ขณ จ-

๑๐๙. เกสขุเช วิหิตะ สุทฺธ-	พุกุฐาทิรตตตเต
ปสาท'มาจเร นิจจํ	สขุชเห สคฺเณปี จ.

จ อิกนัษหนึ่ง ปรีหาโร อ.การแก้ไข ภคฺคริตโ โห ขณภคฺคริตโ โทษ ขณ เป็โนฬ ๗
 ปุคฺคโล อ.บุคคล ฉาจเร พิงประพฤติ ปสาทํ ซึ่งความเสื่อมโส วิหิตะ เกสขุเช จ โฬษาที่อันเขา
 ปรงแล้ว ด้วย สุทฺธพุกุฐาทิรตตตเต จ โฬหฆตสามแห่งรัตนตรัยอันมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นอัน
 บริสุทฺธิ์ ด้วย สขุชเห จ โฬสฺตบุรุษ ด้วย สคฺเณปี จ แม้โฬคฺฆของตพ ด้วย นิจจํ เป็นนิตย ๗

สสํสยสฺส ขณ-

๑๑๐. มุณีทจนุทิมาลอก-	รสโลลวิโลจ โฬ
ชโฬ'วุกนตปนุโถ	รลิตสสนปีณโโต.

ปรีหาโร อ.การแก้ไข สสํสยสฺส ของสสํสย โทษ ขณ เป็โนฬ ๗ ชโฬ อ.ชน
 มุณีทจนุทิมาลอกรสโลลวิโลจ โฬ ผู้มีนัษน์ตาอันหวั่นโฬ เพราะความพอใจซึ่งพระรัศมีของตจ
 จันทรคฺคคือพระจวมมุณี ฉวุกนตปนุโถ ฉเว เป็นผู้มีทางอันตนก้าวไปแล้ว นัษน์เท็ชว หุตุวา เป็
 รลิตสสนปีณโโต ฉปนฉิมแล้วเพราะการเห็นซึ่งพระรัศมี โหติ ช่อมเป็ฬ ๗

๑๑๑. สสํชเว ชํ กิณฺจ	ชทิ กิพาทิเหตุนา
ปยุชฺชเต น โทโส	สสํสยสมปีโโต.

ชทิ ฉิวา ปทํ อ.บท ชํ กิณฺจ ฉยงโโตฉยงหนึ่ง ปยุชฺชเต ฉันทาน ช่อมประกอบ
 สสํชเว ฉเว เพื่อความสงสัษ นัษน์เท็ชว กิพาทิเหตุนา เพราะเหตุอันมีความสนุก เป็ต้นไซร์ ๗
 โทโส อ.โทษ สสํสยสมปีโโต ฉนเพ็ชชพร้อมแล้วด้วยความเป็นไปกับด้วยความสงสัษ น โหติ ฉเว
 ช่อมไม่มีนัษน์เท็ชว ๗

[ครึ้งบาทหลังนี้แปลให้เข้าใจง่ายตามความเห็นของผู้แปล ตามมติของฎีกาใหม่ แปลว่า
 พนุโธ อ.บทประพันธ์ สสํสยสมปีโโต ฉนเพ็ชชพร้อมแล้วด้วยโทษอันเป็นไปกับด้วยความสงสัษ
 น โทโส ฉเว มีไซ์โทษนัษน์เท็ชว โหติ ช่อมเป็ฬ ๗]

๑๑๕. โทเส ปรีหริตุเมส วโรปเทโส
 สตถนุตธานุสสรณพ กโต มเขว
 วิญญาณิมิ คุรุวราห'ธิกปฺปสาทา
 โทเส ปรี ปรีหเรชฺช ยโสภิสาสี.

เอโส อฺปเทโส อ.คำแพะหน้านี้ วโร อัมประเสริฐฺ มขา อัมข้าพเจ้า กโต กระทำแล้ว
 ปรีหริตุํ เพื่ออัมแก้ไข โทเส ซึ่งโทษ ท. สตถนุตธานุสสรณพ ด้วยการรำลึกซึ่งคัมภีร์อัน
 อย่างนี้ ๆ ยโสภิสาสี อ.ผู้ปรารถนซึ่งเกียรติยศโดยปกติ วิญญาณ รู้แล้ว อิมิ อฺปเทสํ ซึ่งคำแพะหน้า
 นี้ อธิกปฺปสาทา ด้วยการอุปการะซึ่ง คุรุวราหฺ ของคนผู้ประเสริฐฺ ท. ปรีหเรชฺช พึงแก้ไข โทเส
 ซึ่งโทษ ท. ปรี ยิง ๆ

อติ สัมภักขิตมหาสามิปาทวิริจิตเต สุโฆธาสงฺกาเร
 โทสปรินหาราวโโพธ นาม
 ทฺติโย ปรีจฺเชโต.

ปรีจฺเชโต อ.ปรีจเชท ทฺติโย ที่สอง โทสปรินหาราวโโพธ นาม ชื่อว่าโทส
 ปรินหาราวโโพธะ สุโฆธาสงฺกาเร ในคัมภีร์สุโฆธาสังการ สงฺภักขิตมหาสามิปาทวิริจิตเต ที่อัมพระ
 สัมภักขิตมหาสามิผู้ประเสริฐฺรจนมาแล้ว อติ จบแล้ว ๆ

ปริเฉทที่ ๓

คุณาวโพธะ

(แสดงสัตททาลังการ)

๑๑๖. สมภูวนุติ คุณา ขสุมา โทสาเนา'มตีกุเม
ทสเสสฺสึ เต ตโต'ทานิ สทฺเท สมภูสนุติ เข.

มตีกุเม ครั้นเมื่อกล่าวถึง โทสาเนา แห่งโทษะ ท. เฉว ข้างนี้ สติ มีอยู่ คุณา
อ.สัตททาลังการ ท. สมภูวนุติ ข้อมเกิดขึ้น ขสุมา เพราะเหตุใด ๆ ตโต เพราะเหตุนี้ เข คุณา
อ.สัตททาลังการ ท. เหล่าใด สมภูสนุติ ข้อมตกแต่ง สทฺเท ซึ่งเสียง ท. ๆ อหิ อ.ข้าพเจ้า
ทสเสสฺสึ จักแสดง เต คุณา ซึ่งสัตททาลังการ ท. เหล่านี้ อิทานิ ไนกาลนี้ ๆ

๑๑๗. ปสาโท'ไซ มจฺจฺรตา สมตา สฺขุมาสตา
สิเสโส'ทารตา กนฺตฺติ อตฺตพฺพตฺติ สฺมาธโย.

คุณา อ.สัตททาลังการ ท. ทส สิบ อิติ คือ ปสาโท จ อ.ปสาทคุณ ด้วย โอไซ จ อ.โอช
คุณ ด้วย มจฺจฺรตา จ อ.มจฺจฺรตาคคุณ ด้วย สมตา จ อ.สมตาคคุณ ด้วย สฺขุมาสตา จ อ.สฺขุมาสตา
คุณ ด้วย สิเสโส จ อ.สิเสสฺสคุณ ด้วย อุตฺตารตา จ อ.อุตฺตารตาคคุณ ด้วย กนฺตฺติ จ อ.กนฺตฺติคุณ
ด้วย อตฺตพฺพตฺติ จ อ.อตฺตพฺพตฺติคุณ ด้วย สฺมาธโย จ อ.สมธฺยคุณ ท. ด้วย

๑๑๘. คุณเเห'เตหิ สมฺปนฺโน พนฺโธ กวิมโน'หโร
สมฺปาทยติ กตฺตุนฺหิ กิตฺติ'มจฺจนฺตนิมฺมลฺลํ.

พนฺโธ อ.บทประพันธ์ สมฺปนฺโน อันถึงพร้อมแล้ว เเหเตหิ คุณเเหหิ ด้วยสัตททาลังการ ท.
เหล่านี้ กวิมโน'หโร เป็นที่นำไปซึ่งใจของกวี หุตา เป็น กิตฺติ ชึ่งเกียรติคุณ อจฺจนฺตนิมฺมลฺลํ
อันไม่มีความหมัวหมองชึ่ง สมฺปาทยติ ข้อมให้สำเร็จ กตฺตุนฺหิ แก่ผู้รจนา ท. ๆ

๑๑๙. อฑูราหิตสมุพฺพธ- สุกคา ขา ปทาวลี
 สุปฺปิตฺตภาณิเสษฺษา'ณิ ปสาทํ ชนฺเย ขณฺธา.

ขา ปทาวลี อ.ลำดับแห่งบทใด อฑูราหิตสมุพฺพธสุกคา งามด้วยสัมพันธที่อันทำนวางแล้ว
 ไมโกส สุปฺปิตฺตภาณิเสษฺษา มีเพื่อความอันปรากฏแล้วยิ่ง ๆ อนิ ปทาวลี อ.ลำดับแห่งบทนี้ ปสาทํ
 ยังปสาทคุณ ชนฺเย ช่อมให้เกิดขึ้น ๆ อฑูทาหรณิ อ.อฑูทาหรณิ ขณฺธา เป็นไฉน ๆ

๑๒๐. อลงฺกโรหิตา วทณิ มุณีโหนิ'ธรรรสิโย
 โสภนฺเต'รฺรณฺรสิ'ว สมฺปตฺนตามุพฺโพ'ชฺทเร.

ธรรรสิโย อ.พระรัศมีแห่งริมพระโอษฐ์ ท. มุณีโหนิ ของพระมุณี อลงฺกโรหิตา ประดับอยู่
 วทณิ ซึ่งพระพักตร์ โสภนฺเต ช่อมงดงาม อรฺรณฺรสิ'ว งาม ยิ่งยง อ.แสงแห่งอรฺรณฺร สมฺปตฺนตา
 อันสาตล่วงอยู่ อมุพฺโพ'ชฺทเร ที่ห้องแห่งบงกช ๆ

๑๒๑. โไอโซ สมาสพาลุข- เมโส คฺชชฺสฺส จีวติ
 ปชฺเชปฺย'นากุโล โส'ณิ กนฺโต กามิยเต ขณฺธา.

สมาสพาลุข'ณิ อ.ความมีมากแห่งสมาส โไอโซ ชื่อว่า โไอซคุณ ๆ เมโส โไอโซ อ.โไอซคุณ
 นี้ จีวติ เป็นชีวิต คฺชชฺสฺส ของร้อยแก้ว โหติ ช่อมเป็น ๆ โส อนิ โไอโซ อ.โไอซคุณอัน
 อนากุโล อันไม่สับสน กนฺโต ที่อันทำนปรารภมาแล้ว กวีหิ อันกวี ท. กามิยเต ช่อมปรารภ
 ปชฺเชปฺย แม้ไรร้อยกรอง ๆ อฑูทาหรณิ อ.อฑูทาหรณิ ขณฺธา เป็นไฉน ๆ

๑๒๒. มุณีหฺมทฺทสฺสณฺชาต- หาสฺจนฺททลิมฺปีตา
 ปลฺลววา ธฺวลา ตสฺเส- เวโก พฺา'ธฺรปลฺลโว.

ปลฺลววา อ.ไปไม้ฉนวน ท. มุณีหฺมทฺทสฺสณฺชาตหาสฺจนฺททลิมฺปีตา อันถูกชะโลมแล้วด้วยจันทร์
 คือหรรษาที่เกิดแล้วเส็กน้อของพระจอมมุณี ธฺวลา เป็นไปไม้ขาว โหติ ช่อมเป็น ๆ อธฺรปลฺลโว
 อ.ไปไม้ฉนวนคือพระโอษฐ์ เวโก อย่างเด็ชว ตสฺส มุณีหฺมทฺทสฺส เฉว ของพระจอมมุณีพระองค์นี้ น้
 เท็ชว ธฺวโล เป็นสีขาว น โหติ ช่อมไม่เป็น ๆ

๑๒๓. ปทาภิเสขุขวิสัย สมาสพุชาสสมภา
 ยํ ปาริณตฺยํ โหตี'ห โสปี โสโชว ตํ ขภา.

ยํ ปาริณตฺยํ อ.การน้อมไปโต ปทาภิเสขุขวิสัย ฉัณหมีอรรถแห่งบทเป็นวิสัย สมาสพุชาส-
 สมภา ที่เกิดแต่การข่มและการขมาย โหตี ข่มมี ฯ โสปี ปริณตภาโว แม้ อ.ความน้อมไปน้อม
 โสโช เอว ชื่อว่า โสชคุณ น้อมเทียว อิห สตุเถ โนคัมภีร์นี้ ฯ ตํ อุทาทรรณํ อ.อุทาทรรณน้อม
 ขภา เป็นโชน ฯ

๑๒๔. ไชตยิตฺวาน สทฺธมฺมํ สนฺตฺวาเรตฺวา สทฺเวเก
 ขลิตฺวา อคฺคิกฺขนุโสว นิพฺพุโต โส สสาวโก.

โส ตถาคโต อ.พระตถาคตพระองค์นั้น สทฺธมฺมํ ชั่งพระสัทธรรม ไชตยิตฺวาน ให้ส่อง
 สว่างแล้ว สตุเถ ชั่งสัตว์ ท. สทฺเวเก ฉัณหเป็นไปกับด้วยเทวดา สนฺตฺวาเรตฺวา ให้ข้ามพ้นแล้ว
 ขลิตฺวา ทรงรุ่งเรืองแล้ว อคฺคิกฺขนุโส ฉิว เพียงดัง อ.กมลเพลิง สสาวโก เป็นผู้เป็นไปกับด้วยพระ
 สาวก หุตฺวา เป็น นิพฺพุโต เสด็จปรินิพพานแล้ว ฯ

๑๒๕. มตฺถกฺกุจฺจํ มตฺสฺสาปี รโชภาวํ วชฺนตฺ เม
 ยโต ปุณฺณเมห เต เสนฺหติ เชนปาทมฺพฺชทฺวเย.

เต รชา อ.ธูลี ท. เหล่านี้ เสนฺหติ ข่มนพฉน เชนปาทมฺพฺชทฺวเย ได้คู่แห่งน้ำคือพระบาท
 ฉัณหเป็นของพระชินเจ้า ปุณฺณเมห ด้วยบุญ ยโต เพราะเหตุใด ฯ ตโต เพราะเหตุนี้ มตฺถกฺกุจฺจํ
 อ.กระตุกแห่งศีระชะ ท. เม ของข้าพเจ้า มตฺสฺสาปี ผู้เม้ตายแล้ว วชฺนตฺ จงถึง รโชภาวํ ซึ่งความ
 เป็นแห่งธูลี ฯ

๑๒๖. อิจฺจตฺร นิจฺจํปณฺติ- เคโส สาสฺ ปทิสฺสติ
 ชายเต'ยํ คฺุโณ ติกฺข- ปณฺณาม'ภิกฺโขคโต.

นิจฺจํปณฺติเคโส อ.ความปรารถนาใในการนพน้อมฉัณหเป็นไปแล้วเสมอ ปทิสฺสติ ข่มปราภา
 สาสฺ ตี อตฺร คาถา โนคาถา นี้ อิติ ฉัณหนี้ ฯ อยํ คฺุโณ อ.คุณนี้ ชายเต ข่มเกิดขึ้น
 อภิกฺโขคโต เพราะความพากเพียรเสมอ ติกฺขปณฺณามํ ของผู้มีปัญญากล้า ท. ฯ

๑๒๗. มจรตฺตํ ปทาสตฺติ-
 ลินฺยา สมฺมุตฺติ ปุพฺพทา

รหฺนุปฺปาสวสา ทฺวิธา
 วณฺณาวรุตฺติ ปโร ชฺธา.

มจรตฺตํ อ.มจรตาคุณ ทฺวิธา มี ๒ ประการ ปทาสตฺติรหฺนุปฺปาสวสา โดยประเภทแห่ง
 ปทาสตฺติและรหฺนุปฺปาสะ โหติ ช่อมเป็น ๆ ปทาสตฺติ อ.ปทาสตฺติ ปุพฺพทา อันเป็นอย่างแรก
 สมฺมุตฺติ มีเสียงเสมอกัน ลินฺยา พึงเป็น ๆ รหฺนุปฺปาสะ อ.รหฺนุปฺปาสะ ปโร อันเป็นอย่างหลัง วณฺณา-
 วรุตฺติ เป็นการกล่าวซ้ำแห่งอักษร ลินฺยา พึงเป็น ๆ อุทาหรณ์ อ.อุทาหรณ์ ชฺธา เป็นไฉน ๆ

๑๒๘. ขทา เอโส'ภิสฺมุโพธิ
 ตทา ปฏฺติ ฌมฺมสฺส

สมฺปตฺโต มฺหิพฺงคโว
 โลเก ชาโต มหฺมสฺสโว.

เอโส มฺหิพฺงคโว อ.พระมุนีผู้ประเสริฐพระองค์หนึ่ง สมฺปตฺโต ทรงบรรลุแล้ว อภิสฺมุโพธิ
 ซึ่งอภิสฺมุโพธิญาณ ขทา ในกาลใด ๆ มหฺมสฺสโว อ.ความเจริญอันใหญ่หลวง ฌมฺมสฺส แห่งพระ
 ฌรรณ ชาโต เกิดแล้ว โลเก ในโลก ปฏฺติ จำเดิม ตทา แต่กาลนั้น ๆ

๑๒๙. มฺหิพฺงคฺคหฺนุทฺทาสา เต
 ทิสฺนต'มฺนฺชานฺนติ

กฺนฺทสนฺโททฺวิพฺภมา
 หสนฺตทา จนฺทกนฺตฺติโย.

เต มฺหิพฺงคฺคหฺนุทฺทาสา อ.พระบรรณาน์อช ๆ ของพระจอมมุนี ท. เหล่านี้ กฺนฺทสนฺโทท-
 วิพฺภมา มีความงามแห่งกลุ่มของดอกคัล้า หสนฺตทา ไยไพอยู่ จนฺทกนฺตฺติโย ซึ่งรักมีแห่งดวงจันทร์
 ท. อมนฺชานฺนติ ช่อมแล้วไป ทิสฺนตฺ ตลลตฺทิตฺ ฯ

๑๓๐. สฺพฺพโกมฺลวณฺณเณหิ
 ขถาณิ มาสตีมาสา

หา'รหฺนุปฺปาส ปสฺสิโย
 ลินฺโลสาลินฺมาสินิ.

รหฺนุปฺปาส อ.รหฺนุปฺปาสมจรตาคุณ กโต ที่อันทำนกระทำแล้ว สฺพฺพโกมฺลวณฺณเณหิ ด้วย
 อักษรที่อ่อนทั้งหมด ท. กวิหิ อันกวิ ท. พ ปสฺสิโย ไม่พึงสรรเสริญ ฯ อุทาหรณ์ อ.อุทาหรณ์
 ชฺธา เป็นไฉน ฯ อนฺนิ มาสตีมาสา อ.ชื่อแห่งดอกมะลินี้ ลินฺโลสาลินฺมาสินิ มีกลุ่มแห่งแมลงภูที่คสัง
 เคล้าลุ่มหลง ฯ

๑๓๙. สุขุมาสตฺมตฺเถว ปทตฺถวิสขมฺปิ จ
 ขถา มตาทิสทฺทเทสฺ กิตฺติเสสํทิกิตฺตนิ.

จ อหิง สุขุมาสตฺมตฺ อ.ความเป็นแห่งสุขุมาสตาคคุณ ปทตฺถวิสขมฺปิ แม้ที่มีอรรถของบทเป็น วิสัย อตฺถิ เหว ช่อมมีได้ นั้บเทียว ๆ ขถา อ.อุทาหรณ์ อิติ ว่า มตาทิสทฺทเทสฺ ครั้นเมื่อศัพท์ อหิง มต เป็นต้น ท. วตฺตพฺเพสฺ อหิงทํนพิงกล่าว กิตฺติเสสํทิกิตฺตนิ อ.การกล่าวซึ่งศัพท์อหิง กิตฺติเสส เป็นต้น โหติ ช่อมมี ๆ

๑๔๐. สิลิกฺขปทสํสคฺค- รณนียคฺคณาลโย
 สพนฺธคารโว โสยํ ลิสโส นาม ตํ ขถา.

โสยํ พนฺโส อ.บทประพันธ์นี้ สิลิกฺขปทสํสคฺคณนียคฺคณาลโย ที่เป็นแต่เกิดแห่งคุณอัน รันรมย์ เพราะการประสมประสานแห่งบทที่อาศัยกัน สพนฺธคารโว อันเป็นไปด้วยความหนักของบท ประพันธ์ ลิสโส นาม ชื่อว่า ลิสศคุณ ๆ ตํ อุทาหรณ์ อ.อุทาหรณ์นี้ ขถา เป็นไฉน ๆ

๑๔๑. พาลินฺทฺวิพฺภมฺจฺเจทฺติ- นขรารลิกฺขนฺติ
 สํ มุณินฺทปทมฺโกช- กนฺติ โว วลิตาวตํ.

สํ มุณินฺทปทมฺโกชกนฺติ อ.พระรัศมีแห่งบงกชคือพระบาทของพระจอมมุณีนี้ วลิตา อัน ประกอบแล้ว พาลินฺทฺวิพฺภมฺจฺเจทฺตินขรารลิกฺขนฺติ ด้วยพระรัศมีแห่งลำดับของพระนขาอันมีปกติกำจัด ซึ่งความงามแห่งดวงจันทร์ข้างขึ้นอ่อน ๆ ท. ฉาวตํ โปรตคฺคฺมฺครอง โว ซึ่งทํน ท. ๆ

๑๔๒. อุกฺกํสวฺโต โย โกจิ คฺโคณ ขทฺติ ปตฺติยเต
 อุกฺทาโร'ขํ ภาเว เตน สนฺถา พนฺธปทฺตติ.

ขทฺติ ณีว่า คฺโคณ อ.คุณ โย โกจิ อันใดอันหนึ่ง อุกฺกํสวฺโต อหิงมีความสูงส่ง ปตฺติยเต อหิงทํน ช่อมรู้ไซ้ ๆ ขขํ คฺโคณ อ.คุณนี้ อุกฺทาโร ชื่อว่า อุกฺทารตาคคุณ ภาเว ช่อมเป็น ๆ พนฺธปทฺตติ อ.ลำดับแห่งบทประพันธ์ สนฺถา เป็นไปกับด้วยที่ตั้ง เตน อุกฺทาเรน ด้วยอุทวารตาคคุณ นี้ โหติ ช่อมเป็น ๆ

๑๕๘. มุหิหุทภาณูมา กาไล-
สทฺธมฺมรสีหา ภาติ

ทีโต โปโสทथाจเล
ภินุท'มฺหุตฺตมํ ปรํ.

มุหิหุทภาณูมา อ.ดวงอาทิตย์คือพระจอมมุนี กาไลทีโต ขึ้นแล้วโผขามเข้า โปโสทथाจเล
เห็ผลอุทขัณบรรพตคือพระโพธิญาณ ภินุท กัจจตอยู่ มฺหุตฺตมํ ซึ่งความมีดีคือโผทะ สทฺธมฺมรสีหา
ด้วยรัศมีคือพระสัทธรรม ภาติ ข่มส่อสงสว่าง ปรํ ฝั่ง ฯ

๑๕๙. วมฺหุคฺคิรณาเทฺห'ตํ
ฉติสฺสุนฺทร'มณฺณํ ตุ

คุณวุตฺตฺยปริจฺจุตํ
กามํ วิญฺหติ คามมฺตํ.

เขตํ สภาวชาตํ อ.สภาวะนี้ วมฺหุคฺคิรณาติ อันมีการคาบและการเรอเป็นต้น คุณวุตฺตฺย-
ปริจฺจุตํ อันไม่คลาตเคลือบแล้วจากความเป็นปริชาย ฉติสฺสุนฺทร เป็นการดีฝั่ง โหติ ข่มเป็น ฯ
ตุ ส่วนว่า มณฺณํ สภาวชาตํ อ.สภาวะอื่น วิญฺหติ ข่มถึง คามมฺตํ ซึ่งคามมโทษ กามํ
โดยแท้ ฯ

๑๖๐. กนฺตึนํ วมฺหพฺพาชา
จนฺทกนฺตึ ปิวฺหตี'ว

มฺหิปาทนฺทวารลี
นิปฺปลกํ ตํ กโรหฺนติโย.

มฺหิปาทนฺทวารลี อ.ลำดับแห่งพระนขาแห่งพระบาทของพระมุนี ท. ปิวฺหตี ฉิว เพ็ชงตั้งดีมอยู่
จนฺทกนฺตึ ซึ่งรังสีของดวงจันทร์ ท. กโรหฺนติโย กระทำอยู่ ตํ จนฺทํ ซึ่งดวงจันทร์นั้น นิปฺปลกํ ให้
ไม่มีแสง วมฺหพฺพาชา ด้วยอาการอันคลาขลลก กนฺตึนํ ซึ่งรัศมี ท. ฯ

๑๖๑. ฉจิตฺตกตฺตูกํ รุจฺช-
สจิตฺตกตฺตูกมฺเปตํ

มิจฺเจวํ คุณกมฺมํ ตํ
คุณกมฺมํ ฆทฺ'ตฺตมํ.

ตํ สภาวชาตํ อ.สภาวะนั้น ฉจิตฺตกตฺตูกํ อันมีกัตตาที่ไม่มีจิต คุณกมฺมํ มีกรรมที่เป็นสภาพ
ปริชาย กวีหิ อันกวี ท. รุจฺชํ พิงขินดี มิจฺเจวํ อย่างนี้ ฯ ฆทฺ ณีว่า เขตํ สภาวชาตํ อ.สภาวะ
นั้น สจิตฺตกตฺตูกมฺเปตํ แม้มีกัตตาที่เป็นไปกับด้วยจิต สมนํ เป็นอยู่ คุณกมฺมํ มีกรรมที่เป็นสภาพ
ปริชาย โหติ ข่มเป็น ฯ เฉวํ ภาเว ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สติ มีอยู่ อุตฺตมํ เป็นสภาวะ
ดี โหติ ข่มเป็น ฯ

๑๖๒. อุกุคิรหุโตว ส เสฺนห- รสิ ชินวโร ชเน
 ภาสหุโต มธฺรํ ฌมฺหํ กํ พ สมฺปิณฺเณ ชนฺ.

โส ชินวโร อ.พระชินเจ้าผู้ประเสริฐพระองค์นั้น ภาสหุโต ตรัสอยู่ ฌมฺหํ ซึ่งธรรม มธฺรํ
 ฉันทเพราะ อุกุคิรหุโต อิว เพียงดังหลังอยู่ เสฺนหฺรสิ ซึ่งน้ำคือความเชื่อโย ชเน โยชน กํ ชนฺ
 ชนฺชโร น สมฺปิณฺเณ ไม่พึงให้อิมใจหรือ ฯ

๑๖๓. โย สทฺทสฺตถฺกฺสโล กฺสโล นิชฺฌนฺฑ-
 ฌนฺโทถลนฺกติสฺ นิจฺจกตภาโยโค
 โสยํ กวิตฺตวิกโลปิ กวิสฺ สงฺขุย-
 โมคยฺห วิหฺตติ หิ กิตฺติ'มฺมฺนฺทรูปี.

โย ชโน อ.ชนใด สทฺทสฺตถฺกฺสโล เป็นผู้ฉลาดในคัมภีร์ไวยากรณ์ กฺสโล เป็นผู้ฉลาด
 นิชฺฌนฺฑนฺโทถลนฺกติสฺ ในนิชฌนฺฑศาสตร์ นันทศาสตร์ และอสังการศาสตร์ ท. นิจฺจกตภาโยโค
 เป็นผู้มีความเพียรที่อันตนกระทำแล้วเป็นนิชยฺ โหติ ช่อมเป็น ฯ โสยํ ชโน อ.ชนนั้น
 กวิตฺตวิกโลปิ แม้เป็นผู้บกพร่องจากคามเป็นกวี หุตฺวา เป็น โมคยฺห หยั่งลงแล้ว สงฺขุยฺ สู้ความ
 นัน กวิสฺ โนกวี ท. วิหฺตติ ช่อมได้รับ กิตฺติ ซึ่งเกียรติคุณ อมฺนฺทรูปี ฉันทมีสภาพไม่ห้อย
 หิ โดยแท้ ฯ

อิติ สงฺฆรฺกฺขิตฺมหาสามิปาทวิจิตเต
 สุไพศาลงฺการเ คฺณวโปโส นาม ตติโย ปริจฺเจโท.

ปริจฺเจโท อ.ปริจเจท ตติโย ที่สาม คฺณวโปโส นาม ชื่อว่าคฺณวโปสะ
 สุไพศาลงฺการเ ในคัมภีร์สุไพศาลังการ สงฺฆรฺกฺขิตฺมหาสามิปาทวิจิตเต ที่อันพระสังฆรฺกฺขิตฺมหาสามิ
 ผู้ประเสริฐจนาแล้ว อิติ จบแล้ว ฯ

๑๖๗. วุตฺติ วตฺตฺสภาวสฺส   ขาณฺณถา ส่า ปรา ภาเว
 ตสฺसानฺนตฺตวิกฺขปฺปตฺตา   โหติ พิไซฺปทสฺสนํ.

วตฺตฺสภาวสฺส ขา วุตฺติ อ.การแกลงซึ่งสภาวะของฉรรณีโต อตฺถิ มีอยู่ ขณฺณถา โดย
 ประการอื่น ๆ ส่า วุตฺติ อ.การแกลงนั้น ปรา เป็นประเภทหลัง ภาเว ปล่อยเป็น ๆ พิไซฺปทสฺสนํ
 อ.การแสดงซึ่งแนวทาง โหติ ปล่อยมี ตสฺสา วุตฺติขา อนนฺตวิกฺขปฺปตฺตา เพราะความที่- แห่งการ
 แกลงนั้น -เป็นการแกลงมีประเภทอันหาที่สุดมิได้ ๆ

๑๖๘. ตตฺถาติสขฉุปฺมา-	รูปกาจฺจตุตฺติทีปํ
ฉกฺเขโปตฺถนฺตฺรหฺมาโส	พฺยติเรโก วิภาวหา.
๑๖๙. เหตุกฺกโม ปิยตฺรํ	สฺมาสปริกนฺปฺพา
สฺมาหิตํ ปริยาย-	วฺจตุตฺติ พฺยาโชปวณฺณฬํ.
๑๗๐. วิเสสรูปฺหาหฺงการา	สิเสโส ตฺลฺลขโยคิตา
นิทสฺสฬํ มหฺนุตตฺตํ	วณฺจหาปฺกตตฺถตุตฺติ.
๑๗๑. เอกาวลฺลิ ฉณฺณมณฺณํ	สฺหฺจตุตฺติ วิโรจิตา
ปริวฺจตุตฺติพฺภโม ภาโว	มิสฺสสมาสี รสี ฉิตฺติ.
๑๗๒. เอตฺเต เกทา สฺมฺกฺทฺทฺทฺทฺทฺ	ภาโว ชีวิตํมฺจฺจเต
วณฺจวฺจตุตฺติสุ โปเสติ	สิเสโส ตฺ สิริ ปรํ.

เอเต เกทา ฉ.ประเภท ท. เหล่านี้ ตตฺถ วณฺจวฺจตุตฺติสุ ไหว้งจฺจตุตฺติ ท. มฺหา ฉัฬข้าพเจ้า สฺมฺกฺทฺทฺทฺทฺทฺ กล่าวแล้วโดยสังเขป ฉิตฺติ ว่า ฉติสขฉุปฺมารูปกาจฺจตุตฺติทีปํ จ ฉ.ฉติสขฉุตฺติ ฉุปฺมารูปกะ ฉาจฺจตุตฺติ และทีปกะ ด้วย ฉกฺเขโป จ ฉ.ฉักฺเขป ด้วย ฉตฺถนฺตฺรหฺมาโส จ ฉ.ฉัตถันตฺร-หฺมาสะ ด้วย พฺยติเรโก จ ฉ.พฺยติเรกะ ด้วย วิภาวหา จ ฉ.วิภาวหา ด้วย เหตุ จ ฉ.เหตุ ด้วย กโม จ ฉ.กมะ ด้วย ปิยตฺรํ จ ฉ.ปิยตฺระ ด้วย สฺมาสปริกนฺปฺพา จ ฉ.สฺมาสฺวฺจตุตฺติและปริกนฺปฺพา ท. ด้วย สฺมาหิตํ จ ฉ.สฺมาहितะ ด้วย ปริยายวฺจตุตฺติ จ ฉ.ปริยายวฺจตุตฺติ ด้วย พฺยาโชปวณฺณฬํ จ ฉ.พฺยาโชปวณฺณฬะ ด้วย วิเสสรูปฺหาหฺงการา ฉ.วิเสสะ และรูปฺหาหฺงการ ท. ด้วย สิเสโส จ ฉ.สิเสสะ ด้วย ตฺลฺลขโยคิตา จ ฉ.ตฺลฺลขโยคิตา ด้วย นิทสฺสฬํ จ ฉ.นิทสฺสฬะ ด้วย มหฺนุตตฺตํ จ ฉ.มหันตตฺตตะ ด้วย วณฺจหา จ ฉ.วณฺจหา ด้วย ฉปฺกตตฺถตุตฺติ จ ฉ.ฉปฺกตตฺถตุตฺติ ด้วย เอกาวลฺลิ จ ฉ.เอกาวลฺลิ ด้วย ฉณฺณมณฺณํ จ ฉ.ฉณฺณมณฺณะ ด้วย สฺหฺจตุตฺติ จ ฉ.สฺหฺจตุตฺติ ด้วย วิโรจิตา จ ฉ.วิโรจิตา ด้วย ปริวฺจตุตฺติ จ ฉ.ปริวฺจตุตฺติ ด้วย ภโว จ ฉ.ภมะ ด้วย ภาโว จ ฉ.ภาวะ ด้วย มิสฺสสิ จ ฉ.มิสฺสะ ด้วย ฉาสี จ ฉ.ฉาสีด้วย รสี จ ฉ.รสี ด้วย ฯ

ภาโว ฉ.ภาวะ กวีหิ ฉัฬกวี ท. ฉจฺจเต ๕๓มกล่าว ชีวิตํ ว่าเป็นชีวิต พนฺธฺสฺส ขณบพ ประพันธ์ ฯ ตฺ ส่วนว่า สิเสโส ฉ.สิเสสะ สิริ ๕๓ความเจ็ดฉาโย โปเสติ ๕๓มให้จำเรณู ปรํ ฉอย่าง ๕๓ วณฺจวฺจตุตฺติสุ ไหว้งจฺจตุตฺติ ท. ฯ

๑๗๓. ปกาลิกา วิเสสสุส
โลกาติกุกนตวิสขา

ลิสขา'ตีสขวุตติ ขา
โลกิชาติ จ ส่า ทฺวิธา.

ขา วุตติ อ.(วังก)พฤติโต ปกาลิกา เป็นคำแสดง วิเสสสุส ซึ่งคุณวิเศษ โหติ ช่อมเป็น
ฯ ส่า วุตติ อ.(วังก)พฤตินั้น อตีสขวุตติ ชื่อว่า อตีสขวุตติ ลิสขา ฟังเป็น ฯ ส่า อตีสขวุตติ
อ.อตีสขวุตตินั้น ทฺวิธา มี ๒ ประการ อิติ คือ โลกาติกุกนตวิสขา จ อ.โลกาติกุกนตวิสขา ด้วย
โลกิชา จ อ.โลกิชา ด้วย ฯ

๑๗๔. โลกิชาติสขสเสเต
ปฏิปาทิยเต ตฺวชฺช

เกทา เข ชาติฉาทโย
โลกาติกุกนตโคจรา.

เข ปทตฺถา อ.เพื่อหาแห่งบท ท. เหล่าใด ชาติฉาทโย อันมีชาติเป็นต้น สหฺติ มีอยู่ ฯ
เอเต ปทตฺถา อ.เพื่อหาแห่งบท ท. เหล่านี้ เกทา เป็นประเภท โลกิชาติสขสฺส แห่งโลกิชาติสข
วุตติ โหติ ช่อมเป็น ฯ ตฺว ส่วนว่า ตฺวชฺช ในกาลนี้ อตีสขวุตติ อ.อตีสขวุตติ โลกาติกุกนต-
โคจรา อันผู้มีวิสัยล่วงพ้นแล้วซึ่งโลก มชา อันข้าพเจ้า ปฏิปาทิยเต จะให้สำเร็จ (โดยอุทาหรณ์)
ฯ

๑๗๕. ปิวฺหฺติ เทหฺกนฺตี เข
นาลํ หนฺตุํ ชิเน'สํ ตฺวํ

เนตฺตณฺชฺลিপฺเณฺน เต
ตณฺหํ ตณฺหาหโรปิ กิ.

ชิน ข้าแต่พระเจ้า ชิน เข ชนา อ.ชน ท. เหล่าใด ปิวฺหฺติ ช่อมเต็ม เทหฺกนฺตี ซึ่งพระรัศมี
โพพระกาย ท. เต ของพระองค์ เนตฺตณฺชฺลিপฺเณฺน ด้วยพมมคือหน้หน้า ฯ ตฺวํ อ.พระองค์
ตณฺหาหโรปิ แม้ทรงเป็นผู้กำจัดซึ่งตัณหาได้ สมนาน เป็นอยู่ น อลํ ไม่ทรงสามารถ หนฺตุํ เพื่อ
อันกำจัด ตณฺหํ ซึ่งตัณหา เอลิ ชนานํ ของชน ท. เหล่านี้ อลฺลิ ช่อมเป็น กิ เพราะเหตุไร ฯ

๑๗๖. อุปมาโนปเมษุขานํ สธมฺมตฺตํ ลีโย'ปมา
 สทฺทตฺตคฺมฺมา วากุชตฺถ- วิสชาติ จ สา ตีธา.

สธมฺมตฺตํ อ.ความเป็สภาพเสมถกัน อุปมาโนปเมษุขานํ แห่งอุปมาหะและอุปไมย ท. อุปมา มีชื่อว่า อุปมา ลียา ฟิงเป็ย ๆ สา อุปมา อ.อุปมานั้น ตีธา มี ๓ ประการ อิติ คือ สทฺทตฺตค-
 มฺมา อุปมา จ อ.อุปมา ที่อันทำนฟิงรู้ด้วยศัพท์และอรรถ ด้วย วากุชตฺถวิสชาติ อุปมา จ
 อ.อุปมา อันมีเพื่ออความขของพากย์เป็ยวิสัย ด้วย ๆ

๑๗๗. สมาสปลฺจฺเจวาที สทฺทา เตลลํ วสา ตีธา
 สทฺทคฺมฺมา สมาสเน มุณีหุโท จหฺทิมานโน.

สมาสปลฺจฺเจวาที (สทฺทา) อ.ศัพท์ ท. อันมีสมาส ปัจจย และศัพท์มี อิว เป็ยต้น สทฺทา
 ชื่อว่า ศัพท์ ๆ อุปมา อ.อุปมา สทฺทคฺมฺมา ที่อันทำนฟิงรู้ด้วยศัพท์ ตีธา มี ๓ อย่าง วสา ตาม
 ประเภท เตลลํ สทฺทานํ ของศัพท์ ท. เหล่านี้ ๆ อุปมา อ.อุปมา คมฺมา ที่อันทำนฟิงรู้
 สมาสเน ด้วยบทสมาส มขา อันข้าพเจ้า วุจฺเต จะกล่าว อิติ ว่า มุณีหุโท อ.พระจอมมุณี
 จหฺทิมานโน เป็ยผู้มีพระพักตร์ตั้งดวงเต็ย โหติ ช่อมเป็ย ๆ

๑๗๘. ฉายาที ปลฺจฺฉา เตหิ วทนํ ปงฺกชายเต
 มุณีหุทนฺนทวทนํ นีลุปฺปลทลียติ.

ปลฺจฺฉา อ.ปัจจย ท. ฉายาที อันมี ฉาย ปัจจยเป็ยต้น ปลฺจฺฉา ชื่อว่า ปัจจย ๆ อุปมา
 อ.อุปมา คมฺมา ที่อันทำนฟิงรู้ เตหิ ปลฺจฺเชหิ ด้วยปัจจย ท. เหล่านี้ มขา อันเรา วุจฺเต จะ
 กล่าว ๆ วทนํ อ.พระพักตร์ ปงฺกชายเต ช่อมประพฤติตั้งดกนัว ๆ มุณีหุทนฺนทวทนํ อ.คู่แห่ง
 พระเนตรขของพระจอมมุณี นีลุปฺปลทลียติ ช่อมประพฤติตั้งกลีนขของนัวขาน ๆ

๑๘๓. ตสฺส โจเรติ โสภคฺคํ   ตสฺส กนฺตี วิสุมฺปติ
เตน สทฺธิ วิวาทิ   ตฺลฺยํ เตนาธิโรหติ.

โจเรติ ช่อมปล้น โสภคฺคํ ซึ่งความงามเลิศ ตสฺส ปุคฺคฺลฺสฺส แห่งบุคคลนั้น ๆ
วิสุมฺปติ ช่อมปล้น กนฺตี ซึ่งความงาม ตสฺส ปุคฺคฺลฺสฺส แห่งบุคคลนั้น ๆ วิวาทิ ช่อมวิวาท สทฺธิ
กับ เตน (ปุคฺคฺลฺสฺส) ด้วยบุคคลนั้น ๆ ธิโรหติ ช่อมขึ้น ตฺลฺยํ สู้ความเสมอกัน เตน ปุคฺคฺลฺสฺส
ด้วยบุคคลนั้น ๆ

๑๘๔. กจฺฉิ วิคาหเต ตสฺส   ตมฺเหวตฺยํ นุพฺพตฺติ
ตฺสิสฺสิ ตํ นิเสเชติ   ตสฺส จานุกโรติเม.

วิคาหเต ช่อมหยั่งลง กจฺฉิ สู้วิถี ตสฺส ปุคฺคฺลฺสฺส แห่งบุคคลนั้น ๆ นุพฺพตฺติ ช่อมไปตาม
ตํ ซึ่งบุคคลนั้น ๆ นุพฺพตฺติ ช่อมติดตาม ตํ ซึ่งบุคคลนั้น ๆ ตฺสิสฺสิ ปกติของบุคคลนั้น ๆ
นิเสเชติ ช่อมคัดค้าน ตํ ซึ่งบุคคลนั้น ๆ จานุกโรติ ช่อมทำตาม ตสฺส ซึ่งบุคคลนั้น” ธิติ ตั้งนี้
โหนติ ช่อมเป็น ๆ

๑๘๕. อฺปฺมา โนปฺเมชฺชานํ   สธฺมมฺตฺตํ วิภาวฺหิ
อิเมหิ อฺปฺมาเกทา   เกจิ นิชฺชนฺติ สมฺปติ.

อฺปฺมาเกทา อ.ประเภทแห่งอฺปฺมา ท. เกจิ บางประการ ชานิตพฺพา ที่อันทำนพฺงู อิเมหิ
อิวาทิสทฺเทหิ ด้วยศัพท์มี อิวิ เป็นต้น ท. เหล่านี้ วิภาวฺหิ อันมีปกติแสดง สธฺมมฺตฺตํ ซึ่งความเป็น
สภาพเสมอกัน อฺปฺมา โนปฺเมชฺชานํ แห่งอฺปฺมานะและอฺไมย ท. มชา อันข้าพเจ้า นิชฺชนฺติ จะนำ
ออก สมฺปติ ในกาลนี้

๑๘๖. วิกาสิปฺทุมฺ’วา’ติ-   สฺนุทฺธํ สฺคฺตฺานนํ
ธิติ ธฺมฺโม่ปฺมา นาม   ตฺลฺยธฺมฺมฺนิทฺสฺสนา.

สฺคฺตฺานนํ อ.พระพักตร์ของพระสฺคฺต ธิติ สฺนุทฺธํ งามยิ่ง วิกาสิปฺทุมฺ อิวิ เพียงตั้ง อ.ตลก
ปฺทุมฺอันมีการแถมมา น. ธิติ = ธิยํ อฺปฺมา อ.อฺปฺมานี้ ธฺมฺโม่ปฺมา นาม ชื่อว่า ธิมฺโม่ปฺมา
ตฺลฺยธฺมฺมฺนิทฺสฺสนา เพราะการแสดงซึ่งคุณลักษณะอันเสมอกัน ๆ

๑๘๗. ฉมหมหีนา มุขมุโกช- สทิส มุณีโน อิติ
 วัปริโตปมา ตลุษ- มานเนหมมุชิต ตว.

มุขี อ.พระพักตร์ มุณีโน ของพระมุณี อมุโกชสทิส เป็นเช่นกับดอกบัว โหติ ษ่อมเพ็
 อิติ = ฉมี อปมา อ.อุปมาหี ฉมหมหีนา ชื่อว่า ฉมหมหีโนปมา ฯ มุณี ข้าแต่พระมุณี อมุชิต
 อ.ดอกบัว ตลุษ เป็นของเสมอ ฉานเนหม กับด้วยพระพักตร์ ตว ของพระองค์ โหติ ษ่อมเพ็
 อิติ = ฉมี อปมา อ.อุปมาหี วัปริโตปมา ชื่อว่า วัปริโตปมา ฯ

๑๘๘. ตวานพ'มิวมุโกช อมุโกช'มิว เต มุชิต
 อญญมญโณปมา สาหิ อญญมญโณปมาหโต.

อมุโกช อ.ดอกบัว ฉานพ'มิว อิว เพียงดัง อ.พระพักตร์ ตว ของพระองค์ ฯ มุชิต อ.พระ
 พักตร์ เต ของพระองค์ อมุโกช อิว เพียงดัง อ.ดอกบัว ฯ สา ฉมี อปมา อ.อุปมาหี
 อญญมญโณปมา ชื่อว่า อญญมญโณปมา อญญมญโณปมาหโต เพราะเป็นเครื่องเปรียบเทียบแห่งกัน
 และกัน ฯ

๑๘๙. ขทิ กิญจิ ภาเวมุโกช โสจนพุมุวิพุม
 ฉาเรตุ มุชิสกั ตั ตเวติ อพภูโตปมา.

ขทิ ชื่อว่า อมุโกช อ.ดอกบัว กิญจิ ไรๆ โสจนพุมุวิพุม ที่มีความงามแห่งดวงตาและ
 คิ้ว ภาเว ฟังมีไซร์ ฯ ตั อมุโกช อ.ดอกบัวนั้น สมตถิ สามารถ ฉาเรตุ เพื่อทรงไว้ มุชิสกั
 ซึ่งความงามแห่งพระพักตร์ ตว ของพระองค์ อิติ = ฉมี อปมา อ.อุปมาหี อพภูโตปมา ชื่อว่า
 อพภูโตปมา ฯ

๑๙๐. สุกนุติ โสภาสมฺพนุติ
มฺขํ ตวมฺพฺขเวติ

สิสิริสุวิโรติ จ
สา ลีเสโสปมา มตา.

มฺขํ อ.พระพักตร์ ตว ของพระองค์ สุกนุติ จ มีกลิ่นหอม ด้วย โสภาสมฺพนุติ จ มีความเพื่องด้วยความงาม ด้วย สิสิริสุวิโรติ จ เป็นคู่แข่งแห่งดวงจันทร์ ด้วย อมฺพฺขํ อิว เพียงดัง อ.ดอกบัว สุกนุติ จ อันมีกลิ่นหอม ด้วย โสภาสมฺพนุติ จ อันมีความเพื่องด้วยความงาม ด้วย สิสิริสุวิโรติ จ เป็นคู่แข่งแห่งดวงจันทร์ ด้วย ฯ สา อุปมา อ.อุปมานั้น อิติ = อิติสี เช่นนี้ มตา อันท่าน รู้แล้ว ลีเสโสปมา ว่าเป็นลีเสโสปมา ฯ

๑๙๑. สรรูปสทฺททววจตุตา
พาลา'วฺยุฆานมาลา'ขํ

สา สหฺตานิปมา ขธา
สาสกานนโสภินิ.

สา อุปมา อ.อุปมานั้น สหฺตานิปมา ชื่อว่า สหฺตานิปมา สรรูปสทฺททววจตุตา เพราะความเป็นแห่งอุปมาที่อันท่านพึงกล่าวด้วยศัพท์ที่มีเสียงเหมือนกัน ตสฺสา อุปมาขย แห่งอุปมานั้น ฯ อุกฺทาหรณํ อ.อุกฺทาหรณํ ขธา เป็นไฉน ฯ อขํ อฺยุฆานมาลา อ.ทิวแถว แห่งอุฆานนี้ สาสกานน-โสภินิ มีปกติงามด้วยป่าแห่งต้งรัง พาลา อิว เพียงดัง อ.สาวรุ่น สาสกานนโสภินิ ผู้มีปกติงาม ด้วยดวงพักตร์อันเป็นไปแล้วกับด้วยเกสาโค้งงอ ฯ

๑๙๒. ขยิ จนฺโท พหุรฺขํ
สมานมฺปิ สมฺกุกฺสิ-

ปทุมํ เตหิ เต มฺขํ
ตฺย'ขํ นิหฺโทปมา มตา.

จนฺโท อ.ดวงจันทร์ ขยิ มีการล้อม โหติ ่ออมเป็น ฯ ปทุมํ อ.ดอกปทุม พหุรฺขํ มี เกสรมาก โหติ ่ออมเป็น ฯ มฺขํ อ.พระพักตร์ เต ของพระองค์ สมานมฺปิ แม้เสมอกัน เตหิ จนฺทปทุมเมหิ กั้นดวงจันทร์และดอกปทุม ท. เหล่านี้ สมฺกุกฺสิ มีความล้ำเลิศ โหติ ่ออมเป็น ฯ อขํ อุปมา อ.อุปมานี้ อิติ = อิติสา เช่นนี้ มตา อันท่าน รู้แล้ว นิหฺโทปมา ว่าเป็นนิหฺโทปมา ฯ

๑๙๓. อสมตฺโต มุเขนิหฺตุ ชิน เต ปฏิกษติตุ
 ชโพ กลงฺกิติ ฉยฺ ปฏิสเโสปมา ลินฺยา.

ชิน ข้าแต่พระเจ้า นิหฺตุ อ.ดวงจันทร์ ชโพ ฉ้นไม่แจ่มกระจ่าง กลงฺกิติ ฉ้นมีตำหนิ
 อสมตฺโต เป็นของไม่สามารภ ปฏิกษติตุ เพื่อฉ้นประชัน มุเขน กับพระพักตร์ เต ของพระองค์ โหติ
 ช่อมเป็น ๆ ฉยฺ อฺปมา อ.อฺปมานี้ อิติ เช่นนี้ ปฏิสเโสปมา มีชื่อว่า ปฏิสเโสปมา ลินฺยา ฟิงเป็น
 ๆ

๑๙๔. กจฺฉิ จนฺทรวินฺทานิ อติกกมฺม มุขิ ตว
 อตฺตนาว สมิ ชาต- มิตฺย'สาธารโณปมา.

มุขิ อ.พระพักตร์ ตว ของพระองค์ อติกกมฺม ก้าวล่วงแล้ว กจฺฉิ ซึ่งวิถี
 จนฺทรวินฺทานิ แห่งดวงจันทร์ และตลกบัว ท. สมิ เป็นสิ่งเสมอ อตฺตนา เหว กับตน นั้นเทียว
 ชาตํ เกิดแล้ว ๆ อฺปมา อ.อฺปมานี้ อิติ = อิติสา เช่นนี้ อสาธารโณปมา ชื่อว่า อสาธารโณปมา ๆ

๑๙๕. สพฺพมุโกชปฺปภาสาโร ราสิญฺโตะว กตฺถจิ
 ตวานนํ วิภาตฺติ โหตา'ญฺโตะปมา ฉยฺ.

อานนํ อ.พระพักตร์ ตว ของพระองค์ สพฺพมุโกชปภาสาโร ฉิว เพียงดัง อ.ความงาม
 เลิศของตลกบัวทั้งหมด ราสิญฺโตะ ฉ้นเป็นกอบเป็นแล้ว กตฺถจิ จาเห ไหนที่ไหน ๆ วิภาติ ช่อม
 รุ่งเรือง ๆ ฉยฺ อฺปมา อ.อฺปมานี้ อิติ เช่นนี้ ญฺโตะปมา มีชื่อว่า ญฺโตะปมา โหติ ช่อมเป็น ๆ

๑๙๖. ปตฺติยเตตฺถคฺคมา ตฺ สทฺทสามตฺถินฺยา กฺวจิ
 สมาสปฺปจฺจเขวาทิ- สทฺทโยคํ วิภา ฉยฺ.

ตฺ ส่วนว่า อฺปมา อ.อฺปมานี้ อตฺถคฺคมา ที่ฉ้นทำนพิงรู้ด้วยอรรถ กวีหิ ฉ้นกวี ท.
 ปตฺติยเต ช่อมรู้ วิภา ฉยฺ แม้แว้น สมาสปฺปจฺจเขวาทิสทฺทโยคํ ซึ่งการประกอบแห่งศัพท์มีบทสมาส,
 บัจฉัย และฉิวศัพท์ เป็นต้น กฺวจิ ไหนบางที่ สทฺทสามตฺถินฺยา ด้วยความสามารถแห่งศัพท์ ๆ

๒๐๐. กิณฺจิ วตฺถุํ ปทสฺเสตฺวา   สธมฺมสฺสา ภิธานโต
 สามุขปฺปตฺติสพฺภาวา   ปตฺิวตฺถุณฺปมา ฌถา.

ปตฺิวตฺถุณฺปมา อ.ปตฺิวตฺถุณฺปมา กวีหิ อัมภวี ท. วุจฺเจเต ฌอมฺภกล่าว สามุขปฺปตฺติสพฺภาวา
 เพราะภาวปะรากฏแห่งการรู้ซึ่งความเสมอกัน กิณฺจิ วตฺถุํ ปทสฺเสตฺวา สธมฺมสฺส วตฺถุโ
 ภิธานโต ด้วยการแสดงก่อนซึ่งวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จึงกล่าวซึ่งวัตถุที่มีสภาพเสมอกัน
 อุกฺทาหรณฺ ฌ.อุกฺทาหรณฺ ฌถา เป็พโชน ๗

๒๐๑. ชฺเหสุ ชฺชาขมาเหสุ   เฆโกปี ชินสาทิสโส
 ทฺตุติโย นฺนุ นตฺเถว   ปารีชาตสฺส ปาทโป.

ชฺชาขมาเหสุ ชฺเหสุ เฆโกปี ชโ โฉ อ. - โฝชพ ท. ผู้เกิดอยู่หว่า -ชพ แม้ผู้เต็ชว ชินสาทิสโส
 เป็พผู้เสมอกันพระชินเจ้า น โหติ ฌอมโม่มี ๗ ปาทโป อ.ต้นไม้ ทฺตุติโย อัมเป็พต้นที่สลง ปารี
 ชาตสฺส ฌองปารีชาต นตฺถิ เฉว ฌอมโม่มี นัมเท็ชว นฺนุ โดชแท้ ๗

๒๐๒. วากฺขตฺถเณว วากฺขตฺถโถ   ฌทิ โภจฺญุ'ปมฺยเต
 อิวตฺตฺตฺวิตฺตฺตฺตฺตา   ส่า วากฺขตฺถโถปมา ทฺวิธา.

ฌทิ ฌิว่า วากฺขตฺถโถ อ.ฉรรธแห่งพากข์ โภจฺ ไรๆ อฺปมฺยเต อัมท่านฌอมเพ็ริชช
 วากฺขตฺถเณว เฉว ดวฉรรธแห่งพากข์ นัมเท็ชว ฌสฺสิ อฺปมาขัม โฝอฺปมาโตไชริ ๗ เฉว (ภาเว)
 ครั้นเมือความเป็พอย่างนั้น สติ มีอยู่ ส่า อฺปมา อ.อฺปมานั้น วากฺขตฺถโถปมา ฌิว่า วากฺขตฺถโถปมา
 ทฺวิธา มี ๒ ประการ ตสฺสา อฺปมาช อิวตฺตฺตฺวิตฺตฺตฺตา เพราะความที่- แห่งอฺปมานั้น -เป็พ
 อฺปมาที่ประกอบด้วย อิว ตัพท์และโม่ประกอบด้วย อิว ตัพท์ ๗

๒๐๓. จีโห สังกุสสตตตตทานิ
ชมมสนฺหฺตปาตตตตทานิ

ฉาวิภูโต ชนพาน'ขั
ชมมกาเลมฺพุโท วิช.

อัย จีโห อ.พระชินเจ้าพระองค์นี้ ฉาวิภูโต ทรงปรากฏแล้ว ชนพาน' แก่ชพ ท. สังกุส-
ตตตตทานิ ผู้เร้าร้อนแล้วด้วยกิเลส ฉมฺพุโท วิช ราวกะ อ.เมฆ ฉาวิภูโต ปรากฏแล้ว ชนพาน'
แก่ชพ ท. ชมมสนฺหฺตปาตตตตทานิ ผู้เร้าร้อนแล้วด้วยด้วยแสงแดดอันร้อนแรง ชมมกาเล โยฤตุ
คิมหัต' ๗

๒๐๔. มุณีหฺทานพ'มาภาติ
อุทฺธึ สฺมฺคฺคตฺสฺสาปี

วิลาเสกมโหนฺร
กั เต จนฺท วิชฺมฺภวา.

จนฺท ตุกรพระจันทร์ มุณีหฺทานพ' อ.พระพักตร์ของพระเจ้าอมมฺหิ วิลาเสกมโหนฺร น้อมนำ
ไปซึ่งใจไม่มีที่เปรียบด้วยความงาม ภาติ ปล่อยสว่างยิ่ง ๗ กั ปโยชน' อ.ประโยชน์อะไร
วิชฺมฺภวา ด้วยความไฉฉวต เต แก่ท่าพ สฺมฺคฺคตฺสฺสาปี ผู้แม่ขึ้นไปแล้ว อุทฺธึ โยเปื่องสูง ๗

๒๐๕. สฺมฺพุเพเชติ ฉิมฺหฺต'
อุปฺมาทฺุสนฺหาชา'ล-

ภินฺหฺลึงคาทิกั ตุ ยั
เมต' กตฺถจึ ตั ขธา.

ตุ ฉิมฺหฺต' ยั ปท' อ.บทใด ภินฺหฺลึงคาทิกั อันมีลึงค์ต่างกันเป็นต้น ฉิมฺหฺต' ยัผู้มีปัญญา
สฺมฺพุเพเชติ ปล่อยให้หวั่นกลัว ๗ เมต' ปท' อ.บทนั้น ฉลั เป็นบทสามารถ อุปฺมาทฺุสนฺหาช' เพื่อการ
ทำลาชซึ่งอุปฺมา กตฺถจึ โยบางที่ โหติ ปล่อยเป็น ๗ ตั อุทฺาทรณ' อ.อุทฺาทรณ'นั้น ขธา เป็น
โยน ๗

๒๐๖. หสิวายั สสิ ภินฺห-
วิชาติวจนา หินา

ลึงคา'กาสิ สฺราหิ
สาว กตฺโต ภาโฏ'ฉิเป.

อัย สสิ อ.ดวงจันทร์นี้ หสิ ฉิว เพียงดั่ง อ.นางหงส์ ๗ อัย อุปฺมา อ.อุปฺมานี้ ภินฺห-
ลึงคา ชื่อว่า ภินฺหฺลึงโคปฺมา ๗ อากาส' อ.ท้องฟ้า สฺราหิ ฉิว เพียงดั่ง อ.สระน้ำ ๗ อัย อุปฺมา
อ.อุปฺมานี้ วิชาติวจนา ชื่อว่า วิชาติวจโนปฺมา ๗ ภาโฏ อ.เข้า กตฺโต จงรักแล้ว ฉิเป โยเจ้า
สา ฉิว เพียงดั่ง อ.สุนัข ๗ อัย อุปฺมา อ.อุปฺมานี้ หินา ชื่อว่า หิโยปฺมา ๗

๒๐๗. ขชุไซโต ภาหุมาสิว วิภาตติชฺฉ'ธโกปมา
 ฉณฺชุตฺตา พลมฺภโณติ สาคโร วิช สํชฺชฺช.

ขชุไซโต ฉ.หึ่งห้อย วิภาติ ช่อมสว่าง ภาหุมาสิว ฉิว เพียงดั่ง ฉ.ดวงอาทิตย์ ฯ อิติ =
 ฉยฺ ฉูปมา ฉ.ฉูปมานี้ ฉธโกปมา ชื่อว่า ฉธโกปมา ฯ พลมฺภโณติ ฉ.มหาสมุทรคือฉกของทัพ สํชฺชฺช
 กระทบกระฉ่อนแล้ว สาคโร วิช รวากะ ฉ.สาคร ฯ ฉยฺ ฉูปมา ฉ.ฉูปมานี้ ฉณฺชุตฺตา ชื่อว่า
 ฉณฺชุตฺตโกปมา ฯ

๒๐๘. จหนฺเต กลงฺโก ภิงฺโคเว- ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ฆนฺชิตฺตา เกรวากาโร สกลงฺโก นิสากโร.

กลงฺโก ฉ.รชช(กระต่าย) จหนฺเต ใต้วงจันทร์ ภิงฺโค ฉิว เพียงดั่ง ฉ.แมลงงู ฯ อิติ =
 ฉยฺ ฉูปมา ฉ.ฉูปมานี้ ฉตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ชื่อว่า ฉตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ฯ นิสากโร ฉ.ดวงจันทร์ สกลงฺโก
 ฉ้นเพ็ญไปกับตัวรชช(กระต่าย) เกรวากาโร มีฉากการแห่งตลกกุ่มท ฯ อิติ = ฉยฺ ฉูปมา ฉ.ฉูปมา
 นี้ ฆนฺชิตฺตา ชื่อว่า ฆนฺชิตฺตโปปมา ฯ

๒๐๙. ฉิจฺจเวมาทิสฺรุเปสฺส ภาวฺหฺติ วิคตาทธา
 กโรหฺติ จาทฺธํ ฉีธา ปโยเค กฺวจิเทว ตฺ.

ฉีธา ฉ.ฉีรชช ท. วิคตาทธา เป็นผู้ฉมีการชมชช ฉ้นปราศจากแล้ว ฉิจฺจเวมาทิสฺรุเปสฺส
 ใหลุทาหรณ์ฉ้นมีฉอย่างนี้เป็ฉต้น ท. ภาวฺหฺติ ช่อมเป็ฉ ฯ ตฺ ส่วนว่า ฉีธา ฉ.ฉีรชช ท. กโรหฺติ
 ช่อมกระทำ ฉาทฺธํ จ ซึ่งการชมชช ด้วย ปโยเค ใหลุทาหรณ์ กฺวจิ เทว ใหลางแห่งนั้นเท็ฉ

๒๑๐. ฉิตฺถิฉวฉํ ชโห ฆาติ ฆทเตุฉสา ปฺมา วิช
 ปโย ปาณา ฉฉวฉํ เม วิชฺชา ฉน'ฉฉฉฉฉฉฉ.

ฉยฺ ชโห ฉ.ชหฺนี้ ฆาติ ช่อมไป ฉิตฺถิ ฉิว เพียงดั่ง ฉ.สตรี้ ฯ ฉสา ฉิตฺถิ ฉ.หญิงนี้
 ฆทติ ช่อมกล่าว ปฺมา วิช รวากะ ฉ.บุรุษ ฯ ฉยฺ ชโห ฉ.ชหฺนี้ ปโย เป็ฉที่รัก เม ฆฉฉ
 ปาณา ฉิว เพียงดั่ง ฉ.ชีวิต ท. โหติ ช่อมเป็ฉ ฯ วิชฺชา ฉ.วิชชา ท. ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
 สัฉฉฉฉ ฉนฺ ฉิว เพียงดั่ง ฉ.ทรรพ์ โหติ ช่อมเป็ฉ ฯ

๒๑๑. ภาว วิช มหีपाल   เทวราชา วิจารณ์
 ฌล'มฺสุมโต กจฺจํ   เตชสาโรหิตุํ ฌยํ.

มหีपाल ข้าแต่พระมหินาส เทวราชา อ.เทวดาผู้พระราชา วิจารณ์ ช่อมสง่างาม ภาว วิช
 ราวกะ อ.พระองค์ ฯ ฌยํ ราชา อ.พระราชานี้ ฌลํ สามารถ ฌาโรหิตุํ เพื่อฉันทัน ฌจฺจํ สุวิถิ
 ฌสุมโต แห่งพระอาทิตย์ เตชสา ด้วยเดชานุภาพ ฯ

๒๑๒. อุปมา โนปเมยฺฆานํ   ฌเภทสฺส นิรุปฺพา
 อุปมา ว ติโรฏฺเต-   เกทา รูปก'มฺจฺเจเต.

อุปมา เฆว อ.อุปมา น้ําเหียว ติโรฏเตเกทา ฉันทมีความต่างกัณที่ฉันท่านปกปิดแล้วเป็นแล้ว
 นิรุปพา เพราะการขกขึ้น ฌเภทสฺส สู้ความไม่ต่างกัณ อุปมา โนปเมยฺฆานํ แห่งอุปมาพะและอุปไมย
 ท. ฌจฺเจเต ฉันท่าน ช่อมเรือก รูปกัํ ว่ารูปกะ ฯ

๒๑๓. อเสสวตฺตฤวิสํ   เอกเทสววิตฺติ จ
 ตํ ทฺวิธา ปฺนุ ปจฺเจกํ   สฺมาสาทิวสา ติสฺวา.

ตํ รูปกัํ อ.รูปกะน้ํา โหติ ช่อมมี ทฺวิธา โดย ๒ ประการ อิติ คีอ อเสสวตฺตฤวิสํ
 รูปกัํ จ อ.รูปกะที่มีวัตฤทังสึ้นเป็วิสัณ ด้วย เอกเทสววิตฺติ รูปกัํ จ อ.รูปกะฉันทไปไโพบางส่วน
 ด้วย โหติ ช่อมมี ติสฺวา โดย ๓ ประการ ปฺนุ อิก ปจฺเจกัํ เฉพะฉยัาง สฺมาสาทิวสา โดย
 ประเภทแห่งสฺมาสรูปกะเป็นต้น ฯ

๒๑๔. อญฺคุสิทลสฺสโสภิ   นขทิสฺติเกสรํ
 สิริสา น ปิพฺนุสฺสฺนติ   เก มุหนิพทฺทมฺพุชํ.

เก ชฺพา อ.ชน ท. เหล่าไหน น ปิพฺนุสฺสฺนติ จะไม่ประดับ มุหนิพทฺทมฺพุชํ ซึ่งดอกบัวคีอ
 พระบาทของพระจฉมมุฬิ อญฺคุสิทลสฺสโสภิ ฉันทงามด้วยกลีบคีอพระองค์ สิริสา น ขทิสฺติเกสรํ ฉันทมีเกสรคีอ
 รัดมิแห่งพระนขา สิริสา ด้วยदैยรเกล้า ฯ

๒๑๕. รตนาณี คุณา ภูรี
คณภีรตต'มคตตต'

กรรณา สีสลั ชลั
ปลจกโช'ยั ชิโนมพฐิ.

อัย ชิโน อ.พระชินเจ้าพระองค์นี้ อมพฐิ เป็พหังหน้า ปลจกโช อัมประจกัชั โหติ ช่อม
เป็พ ๑ คุณา อ.พระคณ ท. ภูรี อัมไพศาล รตนาณี เป็พรัตนะ โหติ ช่อมเป็พ ๑ กรรณา
อ.พระกรรณา ชลั เป็พหน้า สีสลั อัมเช็พ โหติ ช่อมเป็พ ๑ คณภีรตต' อ.ความเป็นผู้ไม่หวั่นไหว
คตตต' เป็พความลึกล้ำ โหติ ช่อมเป็พ ๑

๒๑๖. จนุทิกกา มนุททาสา เต
ปิโพธชตย'ยั สาธ-

มุนินุท วทนินุทโน
มโนกมุทกานน'

มุนินุท ข้าแต่พระจอมมุนี อัย มนุททาสา อ.พระพรชานอัย ๑ นี้ วทนินุทโน แห่งดวง
จันทรคือพระพักตร์ เต ของพระองค์ จนุทิกกา เป็พแสงจันทร หุตวา เป็พ สาธมโนกมุทกานน'
ยังป่าแห่งดอกกุมุทคือดวงใจของสาธชน ปิโพธชติ ช่อมให้แยมพาน ๑

๒๑๗. อเสสวตฤวิเสเย
เอกเทสวิตติมฺหิ

ปเกโท รุปเก อัย
เกโท'ทานิ ปวจจติ.

อัย ปเกโท อ.ประเกทนี้ รุปเก โนรูปกะ อเสสวตฤวิเสเย ที่มีวัตถุทั้งสี่เป็พวิสัย โหติ
ช่อมมี ๑ อิทานิ โนกาลนี้ เกโท อ.ประเกท เอกเทสวิตติมฺหิ โนเอกเทสวิตติรูปกะ มชา อัม
ข้าพเจ้า ปวจจติ จะกล่าว ๑

๒๑๘. วิลาสทาสกฺสุมึ
สุขั เก วา น วิททตติ

รุจिरาธรปลสวึ
ปลสฺสนุตตา มุนิโน มุขั.

เก วา ชนา อ.ชน ท. เหล่าไหนเหล่า ปลสฺสนุตตา เมื่อเห็นอยู่ มุขั ซึ่งพระพักตร์
มุนิโน ของพระมุนี วิลาสทาสกฺสุมึ ที่มีดอกไม้อันพระพรชานอัยงาม รุจिरาธรปลสวึ มีใบอ่อนคือ
พระโอษฐ์อันพ่าพังใจ น วิททตติ ช่อมมิได้ สุขั ซึ่งความสุข ๑

๒๒๒. จนุทิม่า'กาสปทุม-
ทฎุจ'มมโกรุหวน'

มิจุเจตํ ขณทุรูปกํ
เหตุตานิจุจาทิ สุนทร'

เจตํ รูปกํ อ.รูปกะนี้ อิติ ว่า จนุทิม่า อ.ดวงจันทร์ อากาศปทุมํ เป็ดดอกปทุมโพอากาศ
โหติ ช่อมเป็น ขณทุรูปกํ มีชื่อว่า ขณทุรูปกะ ทฎุจ อัมเส็ชหายแล้ว โหติ ช่อมเป็น ๆ รูปกํ
อ.รูปกะ อิจจาทิ อัมมีอาทิว่า เหตุตานิ อ.ดวงเพชร ท. อมโกรุหวน' เป็นป่าแห่งดอกบัว โหติ
ช่อมเป็น สุนทร' เป็นรูปกะดี โหติ ช่อมเป็น ๆ

๒๒๓. ปริชนุโต วิกปุปาฬํ
นตฺถิ ชํ เตพ วิญญณฺชฺชํ

รูปกสฺส'ปฺมาช จ
ฉวตฺต'มฺหฺมาทโต.

ปริชนุโต อ.ที่สิ้นสุด วิกปุปาฬํ แห่งประเภท ท. รูปกสฺส' จ ของรูปกะ ด้วย อูปมาช จ
ของอูปมา ด้วย นตฺถิ ช่อมไม่มี ชํ เพราะเหตุใด ๆ เตพ เพราะเหตุนี้ วิกปุปาฬํ อ.หมู่แห่ง
ประเภท มชา ฉวตฺต' อัม- อัมข้าพเจ้า -ไม่กล่าวแล้ว ปณฺชิตฺเตหิ อัมบัณฑิต ท. วิญญณฺชฺชํ พิง
ทราบ ฉนฺหฺมาทโต โดชฉนฺหฺมาท ๆ

๒๒๔. ปุฬปุฬุ'มฺจุจารณํ
ฉุกฺเขสํ จ วิญญณฺชฺชยา

ช'มตฺถสฺส ปทสฺส จ
สาช'มาวตฺติ นามโต.

ชํ ฉุจฺจารณํ อ.การกล่าวโต ปุฬปุฬุ' ช่อม ๆ ฉตฺถสฺส' จ ซึ่งฉรรถ ด้วย ปทสฺส' จ ซึ่ง
บท ด้วย ฉุกฺเขสํ ฉตฺถปทาณญจ ซึ่งฉรรถและบท ท. ทั้งสอง ด้วย ฉตฺถิ มีอยู่ ๆ สา ฉย
ฉุจฺจารณชาติ อ.การกล่าวนั้น กวีหิ อัมกวี ท. วิญญณฺชฺชยา พิงทราบ ฉวตฺติ ว่าเป็ฉวตฺติ
นามโต โดชชื่อ ๆ

๒๒๕. มโห หนฺติ สพฺเพสํ
 ฅณฺหาติ นิฆมฺมสฺสฺตญฺจ
 ฉาททาติ ทิสํ ทส
 ฅโสรสิ ชินฺสฺส'ณฺ.

อณฺ ฅโสรสิ อ.กองแห่งเกียรติกุณฺนี้ ชินฺสฺส ของพระชินเจ้า หนฺติ ฅอมพำไป มโห ซึ่งจิต สพฺเพสํ สฺสฺตญฺจ ของสัตวิ ท. ทั้งปวง จ ด้วย ฉาททาติ ฅอมครอบครอง ทิสํ ซึ่งทิตฺ ท. ทส ลิน จ ด้วย ฅณฺหาติ ฅอมถึถเอา นิฆมฺมสฺสฺตํ ซึ่งความปราศจากแล้วจากมลทิน จ ด้วย ๗

๒๒๖. วิภาเสฺนฺติ ทิสํ สพฺพา
 วิภา เสนฺติ จ สพฺพาปี
 มฺหิโน เทหฺนฺติโย
 จนฺทาทีนํ หตา วิช.

เทหฺนฺติโย อ.รัศมีโพพระกาย ท. มฺหิโน ของพระมฺหิ ทิสํ ฅงฺทิตฺ ท. สพฺพา ทั้งปวง วิภาเสฺนฺติ ฅอมให้สว่างไสว ๗ จ อณฺ วิภา อ.รัศมี ท. สพฺพาปี แม้ทั้งปวง วตฺถุณฺ์ แห่งวตฺถุ ท. จนฺทาทีนํ ฅนฺมิตวงจันทร เป็นตํ หตา วิช เป็นราวกะฉนฺพระองคฺ์ก่าจัดแล้ว หุตฺวา เป็น เสนฺติ ฅอมเป็นไป ๗

๒๒๗. ชิตฺวา วิหรติ เกฺสฺส-
 วิหรตฺตฺวา'ริวคฺโค'ณฺ
 รินฺุ โสเก ชิโน อณฺ
 ราสิญฺโตว ทฺุชฺชเห.

อณฺ ชิโน อ.พระชินเจ้าพระองคฺ์นี้ ชิตฺวา ทรงชนะแล้ว เกฺสฺสรินฺุ ซึ่งข้าศึกคืออภิสส วิหรติ ประทับอยู่ โสเก โไฟโลก ๗ อณฺ ฅริวคฺโค อ.หมู่แห่งข้าศึกนี้ ราสิญฺโต ฉว เป็นเพียงดังรวมกอง เป็นแล้ว หุตฺวา เป็น ทฺุชฺชเห โไฟทรชน วิหรติ ฅอมอยู่ ๗

๒๒๘. เอกตฺถ วตฺตฺมานมฺปิ
 ทิปกํ พาม ตญฺจาติ-
 สพฺพวากุโยปการกํ
 มชฺฅนฺตฺวิสณฺ์ ติสฺวา.

กุริยาชาติคฺุณฺตฺตฺยณฺ์ อ.หมวตสามแห่งกิริยา ชาติ และคฺุณฺลักระณะ วตฺตฺมานมฺปิ แม้ฉนฺเป็น ไปอยู่ เอกตฺถ จาเห โไฟที่เต็ชว สพฺพวากุโยปการกํ เป็นอุปการะแก่พากณฺ์ทั้งหมด หุตฺวา เป็น ทิปกํ พาม มีชื่อว่า ทิปกะ โหติ ฅอมเป็น ๗ จ อณฺ ตํ ทิปกํ อ.ทิปกะนั้น ฉาทิมชฺฅนฺตฺวิสณฺ์ มีเบื้องตํ ท่ามกลาง และที่สฺุดเป็นวิสัณฺ์ หุตฺวา เป็น ติสฺวา มี ๓ ประการ โหติ ฅอมเป็น ๗

๒๒๙. อกาลิ พุทุโส เวเหยย- พหุณฺห'มมิโตทณฺ
 สพุพปาเปหิ จ สมนิ- เมกติตฺถิมททณฺ.

พุทุโส อ.พระพุทธรเจ้า อกาลิ ได้ทรงกระทำแล้ว เกนจิ อมิตโตทณฺ ซึ่งความเจริญ อันใครๆ
 หนีไม่ได้แล้ว เวเหยยพหุณฺหฺ กัเวโหนยสัตฺร ท. จ ด้วย ๆ อกาลิ ได้ทรงกระทำแล้ว อเมกติตฺถิม-
 ททณฺ ซึ่งการข้ายซึ่งเดียรถึเป็นอันมาก สมนิ กับ สพุพปาเปหิ ด้วยมาปั้งปวง ท. จ ด้วย ๆ

๒๓๐. ทสฺสนิ มุณีโหน สาสฺ- ชนานิ ชายเต'มตํ
 ตทณฺเณสํ ตุ ชนฺตุนิ วิสิ นิจฺจโปลาปนํ.

ทสฺสนิ อ.การพบเห็น มุณีโหน ซึ่งพระมุณี อมตํ เป็นอมฤต สาสฺชนานิ แก่สาสุชน ท.
 หุตฺวา เป็น ชายเต ฆ่อมเกิด ๆ ตุ ส่วนว่า ทสฺสนิ อ.การพบเห็น มุณีโหน ซึ่งพระมุณี วิสิ เป็น
 ฆาพิษ นิจฺจโปลาปนํ อันเผาผลาญเป็นนิคัชฺช ชนฺตุนิ แก่ชน ท. ตทณฺเณสํ อื่นจากสาสุชนเหล่านี้
 หุตฺวา เป็น ชายเต ฆ่อมเกิด ๆ

๒๓๑. อจฺจนฺตกนฺตสวณฺข- จนฺทาทปมโหนโร
 ชินานนินฺทุ อินฺทุ จ กสฺส นว'นทโก ภาเว.

ชินานนินฺทุ อ.ดวงจันทร์กล่าวคือพระพักตร์ของพระชินเจ้า อจฺจนฺตกนฺตสวณฺขจฺนฺทาทป-
 มโหนโร อันนำไปซึ่งใจด้วยแสงแห่งดวงจันทร์กล่าวคือความงามน่ายินดียิ่ง ฉานนทโก เป็นที่ชอมนใจ
 กสฺส ของใคร น ภาเว ฆ่อมไม่เป็นหรือ ๆ จ อนึ่ง อินฺทุ อ.ดวงจันทร์ อจฺจนฺตกนฺตสวณฺข-
 จนฺทาทปมโหนโร อันนำไปซึ่งใจด้วยแสงแห่งดวงจันทร์อันเปรียบตั้งความงามน่ายินดียิ่ง ฉานนทโก
 เป็นที่ชอมนใจ กสฺส ของใคร น ภาเว ฆ่อมไม่เป็นหรือ ๆ

๒๓๙. เภยโย ไสตุถนุตรนุชาโส ไยญญวากุชตุถสาธโน
 สัพพพญาปี วิเสสญฺโจะ หิวสิญฺจสฺส เกทโต.

โย อลงกาโร อ.อสังการโต อญญวากุชตุถสาธโน ชังจรรทแห่งพากษีอื่น ให้สำเร็จ โทติ
 ษ่มเป็น ๆ ไส อลงกาโร อ.อสังการนั้ กวีหิ อ้นกวี ท. เภยโย พิงทราวม อตุถนุตรนุชาโส
 ว่าเป็นอตุถนุตรนุชาสะ ๆ สัพพพญาปี จ อ.สัพพพญาปี ด้วย วิเสสญฺโจะ จ อ.วิเสสญฺจระ ด้วย
 หิวสิญฺจสา ที่อ้นท่านกระทำพิเศษแล้วด้วย หิ คัพท์ ภาวหุติ ษ่มมี เกทโต โดยประเกท อสฺส
 อตุถนุตรนุชาสฺส ของอตุถนุตรนุชาสะนั้ ๆ

๒๔๐. เตปิ โลกหิตา'สตุตา สุริโย จนุทิมมา อปี.
 อตุถํ ปสฺส คมิสฺสหนฺติ นิยโม เกน ลงฺขมฺเต.

ตุวํ อ.ท่าน ปสฺส จงตุ ๆ สุริโย อปี แม้ อ.ดวงอาทิตย์ ด้วย จนุทิมมา อปี แม้ อ.ดวง
 จันทร์ ด้วย เต เหล่านั้ โลกหิตาสตุตา อ้นเกี่ยวเนื่องแล้วไพความเจริญแก่ชาวโลก คมิสฺสหนฺติ จัก
 ถึง อตุถํ ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ ๆ นิยโม อ.กฎธรรมชาติ เกน อ้นใคร ลงฺขมฺเต จะข้ามพ้นได้ ๆ

๒๔๑. สตุถา เทวมนุสฺसानํ วสึ โสปี มุหนีสฺสโร
 คโตว นิพฺพตฺติ สพฺเพ สงฺขาราน หิ สสฺสตา.

โสปี มุหนีสฺสโร แม้ อ.พระจอมมุนีพระองค์นั้ สตุถา ผู้เป็นคาสตา เทวมนุสฺसानํ
 ของเทวดาและมนุษย์ ท. วสึ ผู้มีความชำนาญ คโต เหว ทรงถึงแล้ว นั้เพียว นิพฺพตฺติ ซึ่งความ
 ดับ ๆ หิ จจริงอยู่ สงฺขาราน อ.สังขาร ท. สพฺเพ ทั้งปวง สสฺสตา เป็นของคองที่ โหนฺติ ษ่มเป็น
 น หามิได้ ๆ

๒๔๒. จีโหน สัสารกนฺตารา ชนํ ปาเปติ นิพฺพตฺติ
 นนุ ชุตฺตา คติ สายํ เวสาร์ชชสมฺกคินิ.

จีโหน อ.พระชินเจ้า ชนํ ชังชน ปาเปติ ษ่มให้ถึง นิพฺพตฺติ ซึ่งพระนิพพาน
 สัสารกนฺตารา จากกัณตาคืออสังสาร ๆ ส่า อ้น คติ อ.คตินั้ ชุตฺตา ควรแล้ว เวสาร์ชชสมฺกคินิ
 แก่ผู้มีความถึงพร้อมด้วยเวสาร์ชชคุณ ท. นนุ มิใช่หรือ ๆ

๒๔๗. น สหุตาปาปหิ เพวิจ-   ฉิตทํ มิคโลจหนํ
 มุหนินท นพทพทพท   ตว ตคฺคณฺณลิตํ.

มิกโลจหนํ อ.ดวงตาของมฤค สหุตาปาปหิ เป็นสภาพขจัดซึ่งความเร่าร้อน น
 โหติ เอว ย่อมไม่เป็นที่เห็น ๆ โลเกหิ ฉิจฉิตทํ เป็นสภาพให้ซึ่งประโยชน์อันชาวโลก ท.
 ปรารถนาแล้ว น โหติ เอว ย่อมไม่เป็นที่เห็น ๆ มุหนินท ข้าแต่พระจอมมุนี นพทพทพท อ.คู่
 แห่งพระเนตร ตว ของพระองค์ ตคฺคณฺณลิตํ ประดับแล้วด้วยคุณสมบัตินั้น โหติ ย่อมเป็น ๆ

๒๔๘. มุหนินทานพ'มมุโพช-   เมลลํ นานตฺต'มิตฺถิ
 สฺวตฺตตามตสนฺทาทิ   วทหนิ เหน'ทิสฺมพฺพชฺ.

นานตฺตํ อ.ความต่างกัน เมลลํ วตฺตญฺหนิ แห่งวตฺต ท. เหล่านี้ อิติ คือ มุหนินทานพ' จ
 อ.พระโอรสของพระจอมมุนี ด้วย อมฺโกจฺจ อ.ดอกบัว ด้วย อิตฺถิ เป็นเช่นนี้ โหติ ย่อมเป็น ๆ
 วทหนิ อ.พระพักตร์ สฺวตฺตตามตสนฺทาทิ มีปกติให้ซึ่งน้ำอมฤตอันพระองค์ตรัสดีแล้ว ๆ อมฺพฺพชฺ อ.ดอก
 ปทุม อิตฺถิ เป็นเช่นนี้ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ ๆ

๒๔๙. ปลิทฺถํ การณํ ชตฺถ   นิวตฺเตตฺตวาณฺณการณํ
 สํภาวิกตฺต'มถ วา   วิภาพฺพชฺ สํ วิภาวนา.

อณฺณการณํ อ.เหตุอัน กวีหิ อันกวี ท. การณํ ชงฺเหตุ ปลิทฺถํ อันประจักษ์ นิวตฺเตตฺตวา
 ให้ถอยกลับแล้ว วิภาพฺพชฺ ฟังแสดง ชตฺถ อลงฺกตฺติยํ ในอสังการใด ๆ อถ วา อีกหนึ่ง
 สํภาวิกตฺตํ อ.ความเป็นวตฺตที่เกิดขึ้นโดยสภาวะของตน กวีหิ อันกวี ท. วิภาพฺพชฺ ฟังแสดง ๆ สํ
 อลงฺกตฺติ อ.อสังการนั้น วิภาวนา ชื่อว่า วิภาวนา ๆ

๒๕๐. ฉนวนชิตา'ลิต์ เหตุต์
สฆาพตา ฆมู จาย์

ฉฉโร'รณชิตา'รุโณ
ชินา'พาวณฉิตา ตว.

ชิน ข้าแต่พระเจ้า เหตุต์ อ.พระเพชร ตว ของพระองค์ ฉนวนชิต์ มิได้หยดแล้ว ฉลิต์ เป็นลิต์ดำ โหติ ช่อมเป็น ๆ ฉฉโร อ.รณพระโธษุจ ฉรณชิตอ มิได้ช่อมแล้ว ฉรุโณ เป็นลิต์แดงเรื่อ โหติ ช่อมเป็น ๆ จ ฉหัง ฉยั ฆมู อ.พระฆนงนี ฉนาวณฉิตา มิได้ตัดแล้ว สฆาพตา เป็นพระฆนงน้อมมาด้วยดีแล้ว โหติ ช่อมเป็น ๆ

๒๕๑. น โหติ ฆลุ ทุชชนุช-
สฆาพนิมฆลตเร

ฆปี ทุชชนสังคฆ
สาธุชนุชุน เจตล.

ทุชชนสังคฆ ครั้นเมื่อการคบหากับทรชน สติปี แม้มีอยู่ ทุชชนุชั อ.ความเป็นแห่งทรชน น โหติ ช่อมไม่มี ฆลุ โดยแท้ เจตล ใจใจ สาธุชนุชุนุ ของสาธุชน ท. สฆาพนิมฆลตเร ฉนปราคาภแล้วจากมลทินตามสภาพโดยพิเศษ ๆ

๒๕๒. ชนโก ฆาปโก เจติ
ปฏิสงฆรณั เตลล

ทุวิชา เหตุโว ลิชุ
ฉลงฆการตโย'ทิต.

เหตุโว อ.เหตุ ท. ทุวิชา มี ๒ ประเภท ฉติ คือ ชนโก จ อ.ชนกเหตุ ด้วย ฆาปโก จ อ.ฆาปกเหตุ ด้วย ลิชุ ฟังเป็น ๆ ปฏิสงฆรณั อ.การกระทำโดยพิเศษ เตลล เหตุณั ซึ่งเหตุ ท. เหล่านั้น ฉุทิต์ ปรากฎแล้ว ฉลงฆการตโย โดยความเป็นฉลงฆการ ๆ

๒๕๓. ฆาฆาฆากิจจวสา
ฆทาท'นหุตา ฉิทั เตลล

ฉิตุเหตุวสาปี จ
ฆุฆฆตุนิทลสนั.

ฆทาท อ.ประเภท ท. ฉนหุตา ไม่มีที่ลุต ฆาฆาฆากิจจวสา จ โดยประเภทแห่งกิริยาที่เกิดขึ้นและไม่เกิดขึ้น ด้วย ฉิตุเหตุวสาปี จ แม้โดยประเภทแห่งเหตุฉนวิฉิตร ด้วย ๆ ฉิทั วฆนั อ.คำนี้ ฆุฆฆตุนิทลสนั เป็นเครื่องแสดงซึ่งคำลักว่านัย เตลล เหตุณั แห่ง เหตุ ท. เหล่านี้ โหติ ช่อมเป็น ๆ

๒๕๔. **ปรมตฺถุปกาเสก-** รสา สพฺพมโนหฺรา
มฺหิโน เทสฺนา'นํ เม กามํ โตเสติ มาฬสํ.
ภาวกจิใจ การกเหตุ.

อนํ เทสฺนา อ.พระเทศนาหฺนี้ มฺหิโน ของพระมฺหิ ปรมตฺถุปกาเสกกรสา มีกิจเด็ชวคือการแสดง ซึ่งปรมัตถธรรม สพฺพมโนหฺรา เป็นที่นำใจของชนทั้งปวง หุตฺวา เป็น มาฬสํ ยงใจ เม ของข้าพเจ้า โตเสติ ปล่อยให้หนีดี กามํ โดยแท้ ๆ อนํ เหตุ อ.เหตุหฺนี้ การกเหตุ ชื่อว่า ชนก- เหตุ ภาวกจิใจ อันมีกิริยาคือความมีปรากฏ ฯ

๒๕๕. **ฉีเรหิ สห สํวสา** สทฺธมฺมสฺสาภิโยคโต
นิกฺคเหตฺตานุทฺริยานญจ ทฺกฺขสฺสฺสโม ลินฺยา.
ฉภาวกจิใจ การกเหตุ.

อุปสโม อ.ความสงบ ทฺกฺขสฺสฺส แห่งทฺกฺข ลินฺยา พิงมี สํวสา เพราะการอยู่ร่วม สห กับ ฉีเรหิ ด้วยฉีรชน ท. จ ด้วย ฉภิโยคโต เพราะการศึกษา สทฺธมฺมสฺส ซึ่งพระสัทธรรม จ ด้วย นิกฺคเหตฺตา เพราะการชม อินฺทฺริยานํ ซึ่งอินฺทฺริย์ ท. จ ด้วย ฯ อนํ เหตุ อ.เหตุหฺนี้ การกเหตุ ชื่อว่า ชนกเหตุ ฉภาวกจิใจ อันมีกิริยาคือความไม่มีปรากฏ ฯ

๒๕๖. **มฺหิณฺท จนฺทสํวาทิ-** กนฺตภาโวปโลภินา
มฺเขนฺหว สุโพธํ เต มนฺหํ ปาปาภินิสฺสํ.
ภาวกจิใจ ญาปกเหตุ.

มฺหิณฺท ข้าแต่พระจอมมฺหิ มนฺหํ อ.พระหทัย เต ของพระองค์ สุโพธํ เป็นสภาพอันทำน รู้ดี ปาปาภินิสฺสํ ว่าสัจแล้วจากนาล มฺเขนฺหว ด้วยพระพักตร์ นันท์เขียว จนฺทสํวาทิกนฺตภาโว- ปโลภินา อันมีความงามด้วยความงามอันเสมอกับดวงจันทร์ โหติ ปล่อยเป็น ฯ อนํ เหตุ อ.เหตุหฺนี้ ญาปกเหตุ ชื่อว่า ญาปกเหตุ ภาวกจิใจ อันมีกิริยา คือความมีปรากฏ ฯ

๒๖๐. ฉาสาปหาสสีสาหิ มุหิหุท วิชชา ตว
โกกิสา กุมุทานิโว- ปเสวนุเต วหิ ชลั.

มุหิหุท ข้าแต่พระเจ้าอมมุหิ กอกิสา จ ฉ.นกกอกิสา ท. ด้วย กุมุทานิ จ ฉ.ตถกกุมุท ท. ด้วย อุปเสวนุเต ฉิว เห็นจะเข้าไปเสพออยู่ วหิ จ ซึ่งป่า ด้วย ชลั จ ซึ่งน้ำ ด้วย วิชชา เพราะ การชนะ ตว ของพระองค์ ฉาสาปหาสสีสาหิ ด้วยความไพเราะแห่งพระสุรเสียง และความงาม แห่งพระหรรษา ฯ

๒๖๑. สिया ปิยตรัม นาม อตุธรูปุสส กสฺสจ
ปิยสฺสาติสเยเห'ตัม ชัม โหติ ปฎิปาทนัม.

อตุธรูปุสส กสฺสจ ปิยสฺส อติสเยเห ชัม ปฎิปาทนัม ฉ.การขังสภาพคือ อรรถฉัพเป็นที่รักอย่าง ใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จด้วยความขึงขวดใด โหติ ช่อมมี ฯ เขตัม ปฎิปาทนัม ฉ.การให้สำเร็จให้ ปิยตรัม นาม ชื่อว่า ปิยตระะ สिया ฟังเป็น ฯ

๒๖๒. ปิติ ชา เม สมุปฺปนฺนา สนฺต สนฺทสฺสนา ตว
กาเสนายัม ภเว ปิติ ตเวว ปุณ ทสฺสนา.

สนฺต ข้าแต่พระองค์ผู้สงม ชา ปิติ ฉ.ความปิติใด สมุปฺปนฺนา นังเกิดแล้ว เม แก่ข้าพระองค์ สนฺทสฺสนา เพราะการเห็น ตว ซึ่งพระองค์ ฯ ฉยม ปิติ ฉ.ความปิตินี้ ภเว ฟังมี กาเสน โดยกาล ทสฺสนา เพราะการเห็น ตว เหว ซึ่งพระองค์ นั้บเทียว ปุณ อีก ฯ

๒๖๓. วณฺณิตเโนปมาเนน วุฑฺฒาธิปฺเตตวตฺถุโน
สมาสฺวตฺติ นามายัม อตุธสงฺเขปฺรูปฺโต.

ฉยม อสงฺกติ ฉ.ฉสังการนี้ สมาสฺวตฺติ นาม ชื่อว่า สมาสฺวตฺติ อตุธสงฺเขปฺรูปฺโต เพราะ ความเป็นสภาพช่อมซึ่งอรรถ (= อตุธสงฺเขปฺรูปฺตฺตโต ลม ตฺต ปัจจัน) วุฑฺฒา โดยการกล่าว อธิปฺเตตวตฺถุโน ซึ่ง(อุปเมษ)วัตถุที่ฉันท่านประสงค์แล้ว อุปมาเนน ด้วยอุปมาเนน(วัตถุ) วณฺณิตเณ ฉันท่านชมเชยแล้ว ฯ

๒๖๘. วตุฏโหนณณปกาเรห จิตา วตุติ ตทณณณา
 ปริกปปีเขต เขตถ สา โหติ ปริกปพา.

วตุติ อ.ความเป็นไป วตุฏโหน แห่งวตุฏ จิตา ดำรงอยู่แล้ว ณณณปกาเรห ด้วยประการ
 อื่น ปริกปปีเขต อันทำน ่อมดำริ ตทณณณา โดยประการอื่นจากประการ(ที่มีอยู่)นั้น เขตถ
 วตุติขโม โห(วังก)พฤติโต ๆ สา วตุติ อ.(วังก)พฤตินั้น ปริกปพา ชื่อว่า ปริกปพา โหติ ่อม
 เป็น ๆ

๒๖๙. อุปมาพจนตรเตน กิริยาทิวเสน จ
 กเมโหนทาหริสสามิ วิธสา ปริกปพา.

อหิ อ.ข้าพเจ้า อุกาหริสสามิ จักนำออก ปริกปพา ซึ่งปริกปพา ท. วิธสา อันมีประเภท
 มาก กเมน ตามลำดับ อุปมาพจนตรเตน จ โดยความมีอุปมาในภายใน ด้วย กิริยาทิวเสน จ
 โดยประเภทแห่งกิริยาเป็นต้น ด้วย ๆ

๒๗๐. อิจจนางคาตฺราสีหา ตาตินิจฺจล'มจฺจรา
 วลสิ เหนตฺตีว ธีริ ตํ ตทา โยคาภิโยคโต.

ตา อจฺจรา อ.นางอัปสร ท. เหล่านี้ อิจจนางคาตฺรา ผู้เร้าร้อนเพราะความพินาศแห่งความ
 ปรารถนา อาสีหา ผู้หนึ่งแล้ว ตตินิจฺจล ไม่หวั่นไหวขึง เหนตฺตีว อิว เห็นจะนำไปอยู่ ตํ ธีริ ซึ่ง
 พระธีรเจ้าพระองค์นั้น วลสิ สู้อำนาจ โยคาภิโยคโต ด้วยความเพียรขึงโหมพต์ ตทา ในกาลนั้น ๆ

๒๗๑. คหิ มาโร สมารุพฺโห อุตฺถายจฺจนต'มฺนฺหตํ
 มคฺค'มเววลติ นฺน ชินภิตโต ปลายิตฺตุ.

มาโร อ.พระขามาร สมารุพฺโห ผู้ขึ้นแล้ว คหิ สู้ข้าง อุนฺหตํ อันสูง อจฺจนตํ ขึง อุตฺถาย
 เพื่อจะรบ ชินภิตโต เป็นผู้กลัวแล้วแต่พระชินเจ้า หุตฺวา เป็ น อุนเววลติ นฺน คงจะแสวงหาอยู่ มคฺค
 ซึ่งหนทาง ปลายิตฺตุ เพื่อจะหนี ๆ

๒๗๒. มุณีหุท ปาททวนุเท เต จารุราชีวสุหุทเร
มณฺเณ ปาปาภิสุมุทท- ชาตโสณฺเณ โสณฺนิมา.

มุณีหุท ข้าแต่พระเจ้าจอมมุณี โสณฺนิมา อ.สีแดงเรื่อ ปาททวนุเท ไผ่คู่แห่งพระบาท
เต ของพระองค์ จารุราชีวสุหุทเร อังงามประหนึ่งตลกนิ้วอันน่าพึงใจ ชาโต มณฺเณ คงจะเกิดแล้ว
ปาปาภิสุมุททชาตโสณฺเณ ด้วยโลหิตที่เกิดแล้วจากการขี้เสี้ยนซึ่งมาปสรรรณ ๗

๒๗๓. มณฺเณ สงฺเก ฐฺวี หุห- มิว มิจุเจวมาทิหิ
สาญฺญํ พุณฺณชฺชิตเต กฺวาปี กฺวาปี วากุเขน คมฺมุเต.

สา อญฺ ปริกปฺปนา อ.ปริกปฺปนาญฺญํ พุณฺณชฺชิตเต อันท่าน ย่อมแสดง สทฺเทหิ ด้วยศัพท์
ท. มณฺเณ สงฺเก ฐฺวี หุห มิวมิจฺเจวมาทิหิ อันมีศัพท์เป็นต้นอย่างนี้ว่า มณฺเณ สงฺเก ฐฺวี หุห และ
อิว กฺวาปี จาเน แม้เใหม่บางที่ ๗ คมฺมุเต อันท่าน ย่อมรู้ได้ วากุเขน ด้วยพากย์ กฺวาปี จาเน
แม้เใหม่บางที่ ๗

๒๗๔. ทฆาสญฺจารสฺสรสา เทหา นิกฺขนฺตกนฺตฺติโย
ปีเณนฺตนา ชิน เต สาธุ- ชนฺ สรฺสตี นญฺ.

ชิน ข้าแต่พระเจ้า ชินเจ้า นิกฺขนฺตกนฺตฺติโย อ.พระรัศมีที่เปล่งออกแล้ว ท. เทหา จากพระกาย
ทฆาสญฺจารสฺสรสา อันเป็นไปกับด้วยความสลิเหาเพราะความเป็นไปเสมอแห่งพระกรุณา เต ของ
พระองค์ สาธุชนฺ ชนฺสาธุชนฺ ปีเณนฺตนา ให้เดินอิมอยู่ นญฺ นำไปแล้ว สรฺสตี สู้ความเป็นผู้เป็นไป
กับด้วยความสลิเหา ๗

๒๗๕. อารณฺตสฺส ชฺม กิณฺจิ กตฺตุํ ปุณฺณวสา ปุห
สาธฺนฺนฺตรลาโก โย ตํ วทฺตฺติ สฺมาหิตํ.

โย สาธฺนฺนฺตรลาโก อ.การได้รับซึ่งเหตุอันยังกิจให้สำเร็จอื่นใด ปุห อิก ปุณฺณวสา ด้วย
อำนาจแห่งบุญ อารณฺตสฺส ปุคฺคสฺส ของบุคคล ผู้ปรารถนาอยู่ กตฺตุํ เพื่ออันกระทำ กิจจํ ซึ่งกิจ
ชฺม กิณฺจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง อตฺถิ มีอยู่ ๗ กวีโ อ.กวี ท. วทฺตฺติ ย่อมกล่าวว ตํ สาธฺนฺนฺตรลาโก
ซึ่งการได้รับซึ่งเหตุอันยังกิจให้สำเร็จอื่นนั้น สฺมาหิตํ ว่าเป็นสมาหิตะ ๗

๒๗๖. มาราริณฑคามิขุ-
มหามหี महारावं

มพโส ตสฺส สตฺถุโน
รวี'ข'มฺพการิกา.

อัย มหามหี อ.มหาปฐพีฬี อฺพการิกา อัมเป็ญอฺพการะ ตสฺส สตฺถุโน แต่พระศาสดา
พระองค์ฬีฬี มาราริณฑคามิขุขมพโส ผู้มีพระทัยมีหน้าเฉพาะใ้ในการกำจัดซึ่งข้าศึกคือพระขามาร รวี
คำรามแล้ว महारावं คำรามตั้ง ๆ

๒๗๗. อวตฺวาภิมติ ตสฺส
วทนต์ิ ตํ ปริยาย-

สิทฺธิชา ทสฺสพนฺณณา
วฺตุตฺติติ สฺจิปฺพุทฺธโย.

อภิมติ อตฺถํ อวตฺวา ตสฺส อตฺถสฺสํ สิทฺธิชา อณฺณณา ฆํ ทสฺสหนํ อ.การ ไม่กล่าวซึ่ง
ข้อความอันถูกปรารภแล้ว แสดง โดยประการอื่น เพื่อความสำเร็จ แห่งข้อความนั้นใด อตฺถิ มีอยู่ ๆ
สฺจิปฺพุทฺธโย อ.ผู้มีปัญญาหมดจด ท. วทนต์ิ ฆอมกล่าว ตํ ทสฺสหนํ ซึ่งการแสดงนั้น ปริยายวฺตุตฺติ อิติ
ว่าเป็นปริยายวฺตุตฺติ ฯ

๒๗๘. วิวญฺจคณฺนิกฺขิตฺตํ
ธนฺกาม ฆถากามํ

ธน'มารกฺขวฺขิตํ
ตุवं คจฺจน ฆทิจฺจนฺสิ.

ธนฺกาม ตุกรทำนผู้ต้องการซึ่งทรัพย์ ธนํ อ.ทรัพย์ วิวญฺจคณฺนิกฺขิตฺตํ อัมเขาวางแล้วใ้
ลานอัมเปิดเผยแล้ว อารกฺขวฺขิตํ เป็นทรัพย์อันผู้ดูแลเว้นแล้ว โหติ ฆอมเป็น ๆ ฆทิจฺจนฺสิ
อ.ทำน อิจฺจนฺสิ ฆอมปรารภนาไซ้ ๆ ตุवं อ.ทำน คจฺจน จงไป ฆถากามํ ตามความปรารภนา ฯ

๒๗๙. กฺฤติ กโรติ นินฺททฺโต
โทสาภาสา คฺฤณา เอว

วิฆ ตํ พฺยาชวณฺณนํ
ฆนฺติ สนฺนิธิ'มฺตร หิ.

กวิ อ.กวี กโรติ ฆอมกระทำ กฺฤติ ซึ่งการสฺตุติ นินฺททฺโต วิฆ รวากะตำหนิอยู่ ฆตฺถ
อสงฺกาเร ใ้หลังการใด ๆ ตํ อสงฺกรณํ อ.อสังการนั้น พฺยาชวณฺณนํ ซึ่งว่า พยาชวณฺณนหะ ๆ
คฺฤณา เอว อ.คณ ท. นันท์เขว โทสาภาสา อัมปราภคฺฤณฺลาชโทษ ฆนฺติ ฆอมถึง สนฺนิธิ หิ
ซึ่งการวางไว้ นันท์เขว อตฺตร วฺตุตฺติวิเสเส ใ้(วังก)พฤติพิเศษนี้ ฯ

๒๘๐. สญจาเลตุ'มลิ ตฺวลิ
วิเสสิ ตาวตา นาด

ภุสิ กุวลชา'ฉิสิ
คุณานํ เต วทาม กิ.

นาด ข้าแต่พระนาคะ ตฺวํ อ.พระองค์ ฉลิ ทรงเป็นผู้สามารถ ภุสิ ยิง ฉฉิสิ กุวลชํ สญจาเลตุ' เพื่อยังกุวลชํทั้งมวลให้หวั่นไหว ฉลิ ช่อมงเป็น ๆ มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. วทาม จะกล่าว วิเสสิ ซึ่งความพิเศษ คุณานํ แห่งคุณ ท. เต ของพระองค์ ตาวตา ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้ กิ หรือ ๗

๒๘๑. วิเสสิจฺจนํ ทพฺพสฺส
เวกลุทสฺสํ ฆตฺร

กฺริชาชาติคุณสฺส จ
วิเสโส นาม'นํ ภาเว.

วิเสสิจฺจนํ ครั้งเมื่อความปรารถนาในความพิเศษ สมนานํ มีอยู่ เวกลุทสฺสํ อ.การ แสดงซึ่งความบกพร่อง ทพฺพสฺส จ แห่งทัฬหะ ด้วย กฺริชาชาติคุณสฺส จ แห่งกิริยา ชาติ และคุณ ด้วย ฉตฺถิ มีอยู่ ฆตฺร วุตฺติวิเสโส ไน(วังก)พฺฤติพิเศษใด ๆ ฉนํ วุตฺติวิเสโส อ.(วังก)พฺฤติพิเศษ นี้ วิเสโส นาม ชื่อว่า วิเสสะ ภาเว พึงเป็น ๗

๒๘๒. น รถา น จ มาตงฺคา
ชีโต มาราริ มฺุณีนา
ทพฺพวิเสสฺวตฺติ.

น หยา น ปทาตโย
สมฺภาาราวชฺชเหน หิ.

รถา อ.พลรถ ท. น ฉตฺถิ จ ช่อมงไม่มี ด้วย ๗ มาตงฺคา อ.พลช้าง ท. น ฉตฺถิ จ ช่อมงไม่มี ด้วย ๗ หยา อ.พลม้า ท. น ฉตฺถิ จ ช่อมงไม่มี ด้วย ๗ ปทาตโย อ.พลเดินเท้า ท. น ฉตฺถิ จ ช่อมงไม่มี ด้วย ๗ มาราริ อ.ข้าศึกคือมาร มฺุณีนา ฉนํพระมุนี ชีโต ทรงชนะแล้ว สมฺภาาราวชฺชเหน หิ ด้วยการพิจารณาซึ่งพระบรมโพธิสมภาร นันท์เทียว ๗

ฉนํ วิเสสฺวตฺติ อ.วิเสสฺวตฺตินี้ ทพฺพวิเสสฺวตฺติ ชื่อว่า ทัฬหวิเสสฺวตฺติ ๗

๒๘๓. พ พทฐา ภูกุกฺกิ เหว สุริโต ทสฺนจฺจโท
 มาราริณฺณคฺคณฺจา'กาสิ มฺหิวิโร วโร สยฺม.
 กุริชฺชาวิเสสฺวตฺตติ.

ภูกุกฺกิ อ.การชมวดแห่งพระชนง พ พทฐา เหว อ้นพระองค์ มิได้ผูกแล้ว น้้นเทีฆว ๆ
 ทสฺนจฺจโท อ.ริมพระโธษฐ์ พ สุริโต เหว อ้นพระองค์ มิได้ให้ห้้นไหวแล้ว น้้นเทีฆว ๆ
 จ แต่วว่า มฺหิวิโร อ.พระมฺหิผู้ฉาจหาญ วโร ผู้ประเสริฐ อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว มาราริณฺณคฺค
 ซึ่งความปราชัยแห่งข้าศึกคือมาร สยฺม เอง ๆ

อัย วิเสสฺวตฺตติ อ.วิเสสฺวตฺตติหี กุริชฺชาวิเสสฺวตฺตติ ชื่อว่า กุริชฺชาวิเสสฺวตฺตติ ๆ

๒๘๔. พ ทิสาสฺ พุชตฺตทา รัสิ หาโลโก โลกปตฺถโฏ
 ตถาปฺนหฺนตฺมหรํ ปรํ สาธุสฺภาสิตํ.
 ชาตีวิเสสฺวตฺตติ.

รัสิ อ.รัศมิ พุชตฺตทา อ้นแพ้ไปแล้ว ทิสาสฺ ไหนทิศ ท. พ ภาติ ช่อมไม่มี ๆ หาโลโก
 อ.แสงสว่าง โลกปตฺถโฏ อ้นแพ้ไปแล้ว ไพล โห ภาติ ช่อมไม่มี กิจฺจจาปี แม้ก็จริง ๆ ตถาปี
 ถึงอย่างน้้น สาธุสฺภาสิตํ อ.สุภานิตของสาธุชน อหฺนตฺมหรํ เป็นสภาพก่าจัดซึ่งความมีตนอด ปรํ ชึ่ง
 โหติ ช่อมเป็น ๆ อัย วิเสสฺวตฺตติ อ.วิเสสฺวตฺตติหี ชาตีวิเสสฺวตฺตติ ชื่อว่า ชาตีวิเสสฺวตฺตติ ๆ

๒๘๕. พ ชรํ พ หิ วา ฤทฺธํ มฺหิหฺนท วจฺหนํ ตว
 ตถาปี คาพฺหํ ชนติ นิมฺมุลํ ชนตามทํ.
 คฺคณวิเสสฺวตฺตติ.

มฺหิหฺนท ข้าแต่พระจอมมฺหิ วจฺหนํ อ.พระดำรัส ตว ของพระองค์ ชรํ วา เป็นสภาพแข็ง
 ก็ตาม พ โหติ ช่อมไม่เป็น ๆ ฤทฺธํ วา เป็นสภาพกระต้าง ก็ตาม พ หิ โหติ ช่อมไม่เป็น
 น้้นเทีฆว กิจฺจจาปี แม้ก็จริง ๆ ตถาปี ถึงอย่างน้้น วจฺหนํ อ.พระดำรัส ตว ของพระองค์ ชนติ
 ช่อมชุต ชนตามทํ ซึ่งความมัวเมาของหมู่ชน คาพฺหํ หนักหน่วง กตฺวา กระทำ นิมฺมุลํ ให้ไม่มี
 รากเหง้า ๆ

อัย วิเสสฺวตฺตติ อ.วิเสสฺวตฺตติหี คฺคณวิเสสฺวตฺตติ ชื่อว่า คฺคณวิเสสฺวตฺตติ ๆ

๒๘๖. ทลฺลิตฺเต'ตฺติตตฺตํ ตู สุรวิรตฺตํ ขฺหิ.
วทฺหติ วิญญู วจฺหนิ รุพฺพหาหฺงการ'มิตฺติสฺ.

ตฺตํ ก็แล สุรวิรตฺตํ อ.ความเป็นแห่งผู้แก้อ้วกแล้วและอาจหาญ อตฺติตตฺตํ อัครุงโรจนํซึ่งพัก
ทลฺลิตฺเต อัครุทํพข่มแสดง ขฺหิ วากุเข โหฬากยฺโต ฯ วิญญู อ.วิญญูชน ท. วทฺหติ ข่มมกล่าว
วจฺหนิ ซึ่งพากย์ อิตฺติสฺ เช่นนี้ รุพฺพหาหฺงการ ว่าเป็นรุพพหาหฺงการ ฯ

๒๘๗. ทเม นฺนุโทปนฺนทสฺส กิ เม พฺยาปารทสฺสหา
ปุตฺตา เม ปาทสมฺมตฺตา สชฺชา สนฺเตว ตาทิสฺ.

กิ ปโยชนํ อ.ประโยชน์อะไร พฺยาปารทสฺสหา ด้วยการแสดงซึ่งความขวนขวาย ทเม โห
การปราบ นฺนุโทปนฺนทสฺส ซึ่งพญานันโทปนันทพาดราช เม แก่เรา ฯ ปุตฺตา อ.บุตร ท. ปาท-
สมฺมตฺตา ผู้ข่มลงแล้วโกส้นาท เม ของเรา สชฺชา ผู้เตรียมแล้ว กิจฺเจ โหกิจฺจ ตาทิสฺ เช่นนี้
สนฺติ เหว มีอยู่ นันเทียว ฯ

๒๘๘. สิสฺโส วจฺหา'เหกา- ภิเชยฺเยกปทาขุตฺ
อภินฺนปทวากุยาทิ- วสา เตธาขมฺริโต.

วจฺหนิ อ.พากย์ เอกปทาขุตฺ อัครุทํพข่มด้วยขบถัดเดียวกัน อเหกาภิเชยฺยํ ที่มึฉรรรณมาก
สิสฺโส ชื่อว่า สิสฺสะ ฯ อขฺยํ สิสฺโส อ.สิสฺสะนี้ อิริโต อัครุทํพ กล่าวแล้ว เตธา ว่ามี ๓
ประการ อภินฺนปทวากุยาทิวิสา โดยประเภทแห่งสิสฺสะมีอภินฺนปทวากุยะเป็นต้น ฯ

๒๘๙. **อนุชนุตมหาริ** **หาริ** **สมารุพุโ** **มโทยนั**
ราชเต **รสิมาลี** **นั** **ภควา** **โพธนั** **ชเพ.**
ภินนปทวากุขสิเสโส.

อนั ภควา อ.ดวงอาทิตย์นี้ **รสิมาลี** ที่มีกระแสแห่งรัศมี **อนุชนุตมหาริ** อันกำจัดซึ่งความมืดมท **หาริ** อันมีปกตินำไป **มหนั** ซึ่งใจ **สมารุพุโ** อันขึ้นแล้ว **มโทยนั** สู้ด้วยบรรพตอันสูงใหญ่ **ชเพ** ชนท. **โพธนั** ให้ตื่นอยู่ **ราชเต** ย่อมรุ่งโรจน์ ฯ (ฝ่ายอุปมาณะ)

อนั ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้านี้ **รสิมาลี** ผู้ทรงมีกระแสแห่งรัศมี **อนุชนุตมหาริ** ผู้ทรงกำจัดซึ่งความหลงอันเปรียบดังความมืด **หาริ** ผู้มีปกตินำไป **มหนั** ซึ่งใจ **สมารุพุโ** ผู้ทรงบรรลุแล้ว **มโทยนั** ซึ่งความเจริญอันใหญ่หลวง **ชเพ** ชนท. **โพธนั** ให้ตื่นอยู่ **ราชเต** ย่อมรุ่งโรจน์ ฯ (ฝ่ายอุปโมฆ)

อนั **สิเสโส** อ.สิเสสาลังการนี้ **ภินนปทวากุขสิเสโส** ชื่อว่า **ภินนปทวากุขสิเสสะ** ฯ

๒๙๐. **สารทามสกาภาโส** **สมาณิตปริกขโย**
กมุทากรสมุโพโธ **ปีณติ** **ชนตัม** **สุธิ.**
ภินนปทวากุขสิเสโส.

สุธิ อ.ดวงจันทร์ **สารโท** ที่เกิดแล้วในฤดูสารท **อมสกาภาโส** อันมีรัศมี อันไม่มีมลทิน **สมาณิตปริกขโย** อันมีความเลื่อมที่อันธรรมชาตินำมาแล้วด้วยดี **กมุทากรสมุโพโธ** อันยังกลุ่มแห่งดอกบัวกุ่มให้เข้มบานดี **ชนตัม** ชนท. **ปีณติ** ย่อมให้เขินฉิม ฯ (ฝ่ายอุปมาณะ)

สุธิ อ.พระพุทธเจ้า **สารโท** ผู้ทรงให้ซึ่งสาระ **อมสกาภาโส** ผู้มีรัศมีเหนือพระเศียรอันไม่มีมลทิน **สมาณิตปริกขโย** ผู้มีความสิ้นไปแห่งกิเลสที่อันตนนำมาแล้วสู่ความสงบ **กมุทากรสมุโพโธ** ผู้มีการตรัสรู้ดีอันกระทำซึ่งความปลื้มใจแก่บุพพิ **ชนตัม** ชนท. **ปีณติ** ย่อมให้เขินฉิม ฯ (ฝ่ายอุปโมฆ)

อนั **สิเสโส** อ.สิเสสาลังการนี้ **ภินนปทวากุขสิเสโส** ชื่อว่า **ภินนปทวากุขสิเสสะ** ฯ

๒๙๑. สมหาตตตวิทโย ฉหีนมทมทโท
 สุกโต วิสทํ ปาตุ ปาณินํ โส วินายโก.
 ภินหาภินพทวากุขสิเลโส.

โส วินายโก อ.พญาครุฑพื้น สมหาตตตวิทโย ผู้มีการไปแห่งสิรีระที่อันตนตั้งไว้ดีแล้ว
 ฉหีนมทมทโท ผู้ย้ายซึ่งความมัวเมาแห่งภาค สุกโต ผู้มีการดำเนินไปงาม ปาตุ จงคัมครอง
 ปาณินํ ซึ่งสัตว์ ท. วิสทํ ผู้ให้ซึ่งพิษ (ฝ่ายอุปมาหะ) ฯ

โส วินายโก อ.พระวินายกพระองค์หนึ่ง สมหาตตตวิทโย ผู้มีการฝึกซึ่งจิตอันพระองค์ตั้งไว้
 ดีแล้ว ฉหีนมทมทโท ผู้ทรงย้ายซึ่งความมัวเมาแห่งชนผู้ไม่ทราบ สุกโต ผู้มีการเสด็จไปงาม
 ปาตุ จงคัมครอง ปาณินํ ซึ่งชาวโลก ท. กตฺวา กระทำ วิสทํ ให้หมดจด (ฝ่ายอุปไมย) ฯ

อัย สิเลโส อ.สิเลสสังการนี้ ภินหาภินพทวากุขสิเลโส ชื่อว่า ภินหาภินพทวากุขสิเลส
 ฯ

๒๙๒. วิรุทฐาวิรุทฐาภินพ- กมุมา นิขมวา ปโร
 นิขมกฺเขปจโน ฉวิโรถิ วิโรถฺยปี.
 ๒๙๓. โฉจิตฺขสมฺโปสกาทิ- สิเลโส ปทชาติติ
 ฉลฺสิ นิตฺสฺสเนเสว รูป'มาวิภาวิสฺสติ.

สิเลสสา อ.สิเลสสังการะ ท. ฉญฺเณ เหล่าฉีน ฉิตฺติ คือ “วิรุทฐาวิรุทฐาภินพกมุมา ฉปี
 อ.วิรุทฐกัมมะ ฉวิรุทฐกัมมะ และฉภินพกัมมะ ท. ด้วย ปโร นิขมวา ฉปี อ.นิขมวั้นตุฉีน ด้วย
 นิขมกฺเขปจโน ฉปี อ.นิขมกฺเขปจนะ ด้วย ฉวิโรถิ ฉปี อ.ฉวิโรถิ ด้วย วิโรถิ ฉปี อ.ฉวิโรถิ ด้วย
 ปทชาติติ โฉจิตฺขสมฺโปสกาทิสิเลโส ฉปี อ.สิเลสะ อันยังความเหมาะสมให้เจริญด้วยดีเป็นต้น อันเกิด
 แต่มทเป็นต้น ด้วย รูปิ อ.ลักษณะ ฉลฺสิ สิเลสานํ แห่งสิเลสสังการ ท. เหล่าฉีน ภาวิสฺสติ จักมี
 ฉาวิ ปฺรอกฺฏ นิตฺสฺสเนสุ ฉเว โนตุทาทฺรณํ ท. หนี้นเทียะ ฯ

๒๙๔. สวเส วตุตย์ โลกั
ปราภาวติ มาราริ

ฉฉิลั กุลลวิคฺคโห
ธมฺมราชา วิชฺฌมฺเต.

มาราริ ฉ.ข้าศึกคือมาร กุลลวิคฺคโห ผู้มีการวิเวกเป็นที่พอใจ โลกั ชังโลก ฉฉิลั ทั้งสิ้น
วตุตย์ ให้เพ็ญไปอยู่ สวเส ในความปรารถนาของตน ปราภาวติ ช่อมปราชัณ ๗ ธมฺมราชา ฉ.พระ
ธรรมราชา กุลลวิคฺคโห ผู้มีพระกายเป็นที่น่าพอใจ โลกั ชังโลก ฉฉิลั ทั้งสิ้น วตุตย์ ให้เพ็ญไป
อยู่ สวเส ในความปรารถนาของพระองค์ วิชฺฌมฺเต ช่อมรุ่งโรจน์ ๗

๒๙๕. สภาวมคฺคฺรุํ ปุณฺณ-
สุทฺถุติ วาจํ มฺหิโน

วิเสโสทยสฺสมฺภวํ
ชฺหา ปสฺสุทฺถุติ จามตํ.

ชฺหา ฉ.ชน ท. สุทฺถุติ ฟังอยู่ วาจํ ซึ่งพระวาจา มฺหิโน ของพระมุนี สภาวมคฺคฺรุํ
ฉันทโเพราะตามธรรมชาติ ปุณฺณวิเสโสทยสฺสมฺภวํ ฉันทมีการเกิดขึ้นด้วยความเจริญแห่งบุญฉันทวิเศษ ๗
จ ฉหนึ่ง ชฺหา ฉ.ชน ท. ปสฺสุทฺถุติ ช่อมเห็น ฉมตํ ซึ่งฉมตธรรม สภาวมคฺคฺรุํ ฉันทประณีตตาม
ธรรมชาติ ปุณฺณวิเสโสทยสฺสมฺภวํ ฉันทมีการเกิดขึ้นด้วยความเจริญแห่งบุญฉันทวิเศษ ๗

๒๙๖. ฉนฺตการาปหาราย
มโน จิโนติ ชนฺตุนํ

สภามคฺคฺราย จ
จิโน วาจาย ภาย จ.

จิโน ฉ.พระชินเจ้า มโน ชังใจ ชนฺตุนํ แห่งชน ท. จิโนติ ช่อมให้ฉันทฉิม วาจาย ด้วย
พระวาจา ฉนฺตการาปหาราย ฉันทกำจัดซึ่งโมหะเพียงตั้งความมืด สภามคฺคฺราย ฉันทโเพราะตาม
ธรรมชาติ จ ด้วย ภาย ด้วยพระรัศมี ฉนฺตการาปหาราย ฉันทกำจัดซึ่งความมืด สภามคฺคฺราย
ฉันทงามตามธรรมชาติ จ ด้วย ๗

๒๙๗. เกสกุขีนัง กณฺหตุตฺติ
ปาณิปาทาธรรานัง

ภมฺมุนิเฆว วฏฺกตา
มฺหิณฺทสฺสา'ติรตฺตตา.

กณฺหตุตฺติ อ.ความดำสนิท เกสกุขีนัง เฉว แห่งพระเกษษาและพระเพชร ท. น้ันทึชว
มฺหิณฺทสฺส ของพระจอมมุนี โหติ ช่อมมึ ๗ กณฺหตุตฺติ อ.ความเป็นเอกุศล จิตฺเต ไหจิต น โหติ
ช่อมมึไม่มี ๗ วฏฺกตา อ.ความโก่งงอ ภมฺมุนิเฆว แห่งพระขมง ท. น้ันทึชว โหติ ช่อมมึ ๗
วฏฺกตา อ.ความคด อชฺฌมาสเ ไหพระฉัษชาติ น โหติ ช่อมมึไม่มี ๗ อติรตฺตตา อ.ความแดง
ยั้ง ปาณิปาทาธรรานัง เฉว แห่งพระหัตถ์ พระบาท และริมพระโอษฐ์ ท. น้ันทึชว โหติ ช่อมมึ
๗ อติรตฺตตา อ.ความกำหนัดยั้ง จิตฺเต ไหจิต น โหติ ช่อมมึไม่มี ๗

๒๙๘. ปาณิปาทาธเรเสว
ทิสฺสเต ไสย'มถวา

สาราโค ตว ทิสฺสติ
พาท สาธุคฺเณสฺวาปี.

พาท ข้าแต่พระพาทะ สาราโค อ.ความแดงงาม ทิสฺสติ ช่อมปราภว ปาณิปาทาธเรสุ เฉว
ไหพระหัตถ์ พระบาท และริมพระโอษฐ์ ท. น้ันทึชว กิณฺจาปี แม็กี่จริง ๗ อถ วา ถึงช่อยั้ง
ไส อชฺ สาราโค อ.ความขินดีช่อยั้งน้ัน ทิสฺสเต ช่อมปราภว สาธุคฺเณสุ อปี แม็กี่ในคณฺแห่ง
สาธุชน ท. ๗

๒๙๙. สลกขโณ'ติสุโก เตชสุลี นิยโตทโย
 โลเกโส ชิตสิเกุโส วิภาติ สมณิสโร.

(ก) จนุโท อ.ดวงจันทร์ สลกขโณ อันเป็นไปกับตัวขรชหมาย **ติสุโก** มีสิริอันงามยิ่ง **โติ** ช่อมเป็น ๆ **พุทโส** อ.พระพุทเจ้า **สลกขโณ** ผู้ทรงเป็นไปกับตัวพระลักษณะ **ติสุโก** มีภคธรรมงามยิ่ง **โติ** ช่อมเป็น ๆ

(ข) **สุริโย** อ.ดวงอาทิตย์ **เตชสุลี** ผู้มีเดช **นิยโตทโย** มีการอุทัยเสมอ **โติ** ช่อมเป็น ๆ **พุทโส** อ.พระพุทเจ้า **เตชสุลี** ทรงมีพระเดช **นิยโตทโย** ทรงมีพระญาณเจริญเสมอ **โติ** ช่อมเป็น ๆ

(ค) **โลเกโส** อ.พระโลเกศ **ชิตสิเกุโส** เป็นผู้มีความเร่าร้อนที่อันตนชำระแล้ว **โติ** ช่อมเป็น ๆ **โลเกโส** อ.พระพุทเจ้า **ชิตสิเกุโส** ทรงมีกิเลสที่อันพระองค์ชำระแล้ว **โติ** ช่อมเป็น ๆ

(ฆ) **ส มณิสโร** = **โส มณิสโร** อ.แก้วมณีอันวิเศษนั้น **วิภาติ** ช่อมงดงาม ๆ **สมณิสโร** อ.พระจอมสมณะ **วิภาติ** ช่อมงดงาม ๆ

๓๐๐. อสโมปี สโม โลเก โลเกโสปี นรุตโตโม
 สทโยปโย ปาเป จิตตา'มฺ มุโนิ คติ.

ราชา อ.พระราช **อสโมปี** แม้ไม่มีผู้เสมอ **สโม** ก็เป็นผู้เสมอ **โลเก** ไพบโลก **โติ** ช่อมเป็น ๆ **โลเกโสปี** แม้เป็นพระโลเกศ **นรุตโตโม** ก็เป็นพรชนผู้สูงสุด **โติ** ช่อมเป็น ๆ **สทโยปี** แม้เป็นไปกับการบริจาด **ทโย** ก็ไม่มีการบริจาด **ปาเป** ไพบชั่ว **โติ** ช่อมเป็น ๆ **อโย คติ** อ.ครรรลงนี้ **มุโนิ** ของพระราช **จิตตา** เป็นสภาพวิจิตร **โติ** ช่อมเป็น ๆ (อรรถไม่ปรารถนา)

มุณี อ.พระมุณี **อสโมปี** ทรงไม่มีผู้เสมอ นันเทียว **สโม** ก็เป็นผู้เสมอ **โลเก** ไพบชาวโลก **โติ** ช่อมเป็น ๆ **โลเกโสปี** ทรงเป็นใหญ่แห่งโลก นันเทียว **นรุตโตโม** ก็เป็นพรชนผู้สูงสุด **โติ** ช่อมเป็น ๆ **สทโยปี** ทรงเป็นไปกับตัวความกรุณา นันเทียว **ทโย** ก็ทรงไม่มีความกรุณา **ปาเป** ไพบชั่ว **โติ** ช่อมเป็น ๆ **อโย คติ** อ.ครรรลงนี้ **มุโนิ** ของพระมุณี **จิตตา** เป็นสภาพวิจิตร **โติ** ช่อมเป็น ๆ (อรรถปรารถนา)

๓๐๑. **สัสสารทุกุโขปหตา-** วหตา ชหตา ตวยิ
สข'มิจุนิต'มจุนหตุ' อมตนุทท วิหุทติ.

อมตนุทท ข้าแต่ท่านผู้ประทานซึ่งสุธาโกชน์ ชหตา อ.หมู่แห่งชน สัสสารทุกุโขปหตา ผู้ฉันทุกษีคือสงสารเข้ารุกรานแล้ว วหตา น้อมแล้ว ตวยิ โนพระองค์ วิหุทติ ช่อมได้รับ สข' มิจุนิต' ซึ่งสุขฉิจุนิต' ที่ฉันทนปวารณาแล้ว อจุนหตุ' ยิง ฯ (ฝ่ายพราหมณ์)

อมตนุทท ข้าแต่พระองค์ผู้ประทานซึ่งอมตธรรม ชหตา อ.หมู่แห่งชน สัสสาร-ทุกุโขปหตา ผู้ฉันทุกษีคือสงสารเข้ารุกรานแล้ว วหตา น้อมแล้ว ตวยิ โนพระองค์ วิหุทติ ช่อมได้รับ สข' ซึ่งสุขฉิจุนิต' ที่ฉันทนปวารณาแล้ว อจุนหตุ' ยิง ฯ (ฝ่ายพุทธ)

๓๐๒. **คุณขุเตหิ วตุฎุหิ** สมิ กตุวาน กสฺลจิ
ลิกิตุนหิ ภาติ ย สา มตา ตุลยไยคิตา.

ลิกิตุนหิ อ.การกล่าว บุคคลสฺลจิ ซึ่งบุคคล กสฺลจิ คนใดคนหนึ่ง กตุวาน กระทำ สมิ ให้เสมฉ วตุฎุหิ ด้วยวัตถุ ท. คุณขุเตหิ ฉันทประกอบแล้วด้วยลักษณะ ย โด ภาติ ช่อมมี ฯ สา วงกุตติ อ.การกล่าวโดยฉ่อมนี้ มตา ฉันท่าน รู้แล้ว ตุลยไยคิตา ว่าเป็นตุลยไยคิตา ฯ

๓๐๓. **สมุปตตสมุโท โลโก** สมุปตตาทโลกสมุโท
อุโกหิ รสิมาสิ จ ภควา จ ตโมหุโท.

โลโก อ.โลก สมุปตตสมุโท เป็นผู้มีความปลาบปลื้มที่ฉันทถึงพร้อมแล้ว สมุปตตา-โลกสมุโท เป็นผู้มีความบริบูรณ์แห่งแสงสว่างที่ฉันทถึงพร้อมแล้ว โหติ ช่อมเป็น เหตุหิ ด้วยเหตุ ท. อุโกหิ ทั้งสอง ฉิตี คือ รสิมาสิ จ อ.ดวงสุริย์ ด้วย ภควา จ อ.พระผู้มีพระภาค ด้วย ตโมหุโท ผู้กำจัดซึ่งความมืด ฯ

๓๐๔. **อตุณฺหฺตรํ** สํวชตํ **กิญฺจิ** ตํสทิสํ **ผลํ**
ทลฺลิสฺยเต **อสนฺหฺตํ** วา **สนฺหฺตํ** วา **ตํ** **นิทลฺลสนฺหํ**.

ผลํ อ.ผล กิญฺจิ อันใดอันหนึ่ง ตํสทิสํ อันเสมอกับผลอันนั้น **อสนฺหฺตํ** วา ที่ไม่ดีก็ตาม **สนฺหฺตํ** วา ที่ดีก็ตาม **ทลฺลิสฺยเต** อันท่าน ช่อมแสดง **วตฺตุนา** ด้วยวัตถุ **อตุณฺหฺตรํ** สํวชตํ อันยังผลอันให้สำเร็จอยู่ ๆ **ตํ** **ผลํ** อ.ผลนั้น **นิทลฺลสนฺหํ** ชื่อว่า นิทลฺลสนฺหะ ๆ

๓๐๕. **อุทฺथा** สมนฺนิทลฺลสํ **ชนฺติ** ปาปา ปราภวํ
ธมฺมราชาวิรุทฺธานํ **สฺจฺชนฺตา** **ทฺรฺนฺตตํ**.

ปาปา อ.บาป ท. **สฺจฺชนฺตา** สำแดงอยู่ **ทฺรฺนฺตตํ** ซึ่งความมีที่สุดอันแปรปรวน **ชนฺตา** แห่ง **ชนฺ ท.** **ธมฺมราชาวิรุทฺธานํ** ผู้ขัดแย้งแล้วกับพระธรรมราชา **ชนฺติ** ช่อมถึง **ปราภวํ** ซึ่งความเสื่อมไป **อุทฺथा** เพราะการเสด็จอุบัติขึ้น **สมนฺนิทลฺลสํ** แห่งพระจอมสมณะ ๆ

๓๐๖. **สิโรนิกฺขิตฺตจฺรโณ** จ- **นฺริยานมฺพฺพานํ**
ปฺรมพฺพุตฺตํ โลก **วิญฺญาเปตฺตตฺโต** **จิโน**.

อญฺ จิโน อ.พระชินสีห์พระองค์นี้ **สิโรนิกฺขิตฺตจฺรโณ** ทรงมีพระบาทอันพระองค์ว่างแล้ว **เหฬือชฺชอ** **มฺพฺพานํ** แห่งดอกบัว ท. **อญฺนฺริยานํ** อันว่าอัครจริย์ **หฺตฺวา** เป็น **ชนํ** ช่าง **ชนฺ วิญฺญาเปติ** ช่อมให้รู้ **ปฺรมพฺพุตฺตํ** ซึ่งความอัครจริย์อย่างขึง **อตฺตฺโต** ของพระองค์ **โลก** โน **โลก** ๆ

๓๐๗. **วิภูติยา** มหฺนฺตตฺตํ **อฺธิปฺปาชฺส** วา **ลฺธิยา**
ปฺรมกฺกํสฺตํ **ชาติ** **ตํ** **มหฺนฺตตฺตํ** **มฺริตํ**.

อฺธิ **มหฺนฺตตฺตํ** อ.ความยิ่งใหญ่โต **วิภูติยา** วา แห่งสมันติ ก็ตาม **อฺธิปฺปาชฺส** วา แห่งความปรารถนา ก็ตาม **ชาติ** เป็นสภาพถึงแล้ว **ปฺรมกฺกํสฺตํ** ซึ่งความอุกฤษฏ์ขึง **ลฺธิยา** พึงเป็น ๆ **ตํ** **มหฺนฺตตฺตํ** อ.ความยิ่งใหญ่อัน **มฺริตํ** อันท่าน กล่าวแล้ว **มหฺนฺตตฺตํ** ว่าเป็นมหันต์ตัดตะ ๆ

๓๑๙. พุขามัสสัมณฑทลั เตน มุณีนา โลกพหุฐุหา
 มหหุติ วิหุทติ กหุติ โสปี เตเนว ตาทิสิ.

พุขามัสสัมณฑทลั อ.มณฑทลแห่งพระรัศมีวาหหนึ่ง วิหุทติ ปล่อยได้รับ กหุติ ซึ่งความงาม
 มหหุติ อันยิ่งใหญ่ เตน มุณีนา ด้วยพระมุณีพระองค์นั้น โลกพหุฐุหา ผู้มีชาวโลกเป็นญาติ ฯ
 โสปี มุณี แม้ อ.พระมุณีพระองค์นั้น วิหุทติ ปล่อยได้รับ กหุติ ซึ่งความงาม ตาทิสิ เช่นนั้น
 เตน พุขามัสสัมณฑทลเณ เณ ด้วยมณฑทลแห่งพระรัศมีวาหหนึ่งนั้น นั้นเทียว ฯ

๓๒๐. กถนั สหภาวสุส กุริยาย จ คุณสุส จ
 สหุตุตติ วิญญะยุยิ ตตุทาทรรณิ ขธา.

กถนั อ.การกล่าว สหภาวสุส ซึ่งภาวะร่วมกัน กุริยาย จ แห่งกิริยา ด้วย คุณสุส จ
 แห่งคุณลักษณะ ด้วย วิญญะยุยิ อันทำน ฟิงทราบ สหุตุตติ ว่าเป็นสหุตุตติ ฯ ตตุทาทรรณิ
 อ.อุทาทรรณิแห่งสหุตุตตินั้น ขธา เป็นโชน ฯ

๓๒๑. ชลนุติ จนุทรรสิหิ สมนิ สตุถุ นขสิโว
 วิชมุภติ จ จนุเทเน สมนิ ตมมุขจนุทิมมา.

นขสิโว อ.พระรัศมีแห่งพระหษา ท. สตุถุ ของพระศาสดา ชลนุติ ปล่อยรุ่งโรจน์ สมนิ เสื่อม
 จนุทรรสิหิ ด้วยรัศมีแห่งดวงจันทร์ ท. ฯ จ อนึ่ง ตมมุขจนุทิมมา อ.ดวงจันทร์คือ พระพักตร์
 ของพระศาสดาพระองค์นั้น วิชมุภติ ปล่อยงาม สมนิ เสื่อม จนุเทเน ด้วยดวงจันทร์ ฯ

๓๒๒. จินุทเยเน มลินิ สห ทุชชเนเจตสา
 ปาปี ทิสา สุวิมลา สห สชชเนเจตสา.

ปาปี อ.บาป มลินิ เป็นสภาพหม่นหมอง สห กับ ทุชชเนเจตสา ด้วยใจของทุชชเน ไหติ
 ปล่อยเป็น ฯ ทิสา อ.ทิศ ท. สุวิมลา มีมลทินอันปราศจากขี้แล้ว สห กับ สชชเนเจตสา ด้วยใจ
 ของสัตบุรุษ จินุทเยเน เพราะการเสด็จอุบัติของพระชินเจ้า ไหหุติ ปล่อยเป็น ฯ

๓๒๗. กิณฺจิ ทิสฺวาห วิณฺณาตา ปฏิปชฺชติ ตัมภิ
 สิสฺขาปคตํ วตฺถุํ ขตฺถุ โสยํ ภาโม มโต.

วิณฺณาตา อ.ผู้รู้โดยพิเศษ ทิสฺวาห เห็นแล้ว วตฺถุํ ซึ่งวัตถุ กิณฺจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง
 ปฏิปชฺชติ ช่อมเข้าใจ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุ ตัมภิ อันเสมอกับวัตถุนั้น กตฺวา กระทำ สิสฺขาปคตํ ให้
 ปราศจากแล้วจากความสงสัย ขตฺถุ อลงกาเร ไหลลงการใด โสยํ อลงกาโร อ.อสังการนั้น มโต
 อันทำพ รู้แล้ว ภาโม ว่าเป็นภมระ ฯ

๓๒๘. สภิ ทิสฺสาสุชฺชลาสุ ชินปาทหขิสฺสุหา
 ปสฺสสนฺหา อภินนฺทหฺติ จนฺทาทปมฺหา ชฺหา.

ทิสฺสาสุ ครั้งเมื่อทิส ท. อชฺชลาสุ เป็นที่สว่างไสว สภิ เสมอ ชินปาท-
 หขิสฺสุหา ตัวพระคัมภีร์แห่งพระนขาในพระบาทของพระเจ้า สมหาสุ เป็นอชฺช ชฺหา อ.ชฺห ท.
 ผู้เห็นอชฺช จนฺทาทปมฺหา เป็นผู้มิจิตอันเป็นไปแล้วว่าแสงจันทร์ หตฺวา เป็น อภินนฺทหฺติ ช่อมชิ่งชม
 ชิ่ง ฯ

๓๒๙. ปวฺจฺจเต ยํ นามาทิ กวีฬิ ภาวโพธฬิ
 เขน เกนฺจิ วณฺณเณน ภาโว นามาช'มฺริโต.

ยํ ปทํ อ.บทใด นามาทิ อันมีบทนามเป็นต้น ภาวโพธฬิ อันยังบุคคลให้รู้ซึ่งจุดมุ่งหมาย
 กวีฬิ ของกวี ท. ปวฺจฺจเต อันทำพ ช่อมกล่าว วณฺณเณน ด้วยอาการ เขน เกนฺจิ อย่างใด
 อย่างหนึ่ง ฯ ยํ นามาทิอลงกาโร อ.อสังการที่มีบทนามเป็นต้นนี้ อฺริโต อันทำพกล่าวแล้ว
 ภาโว นาม ว่าชื่อว่าภาวะ ฯ

๓๓๐. นนุ เตเขว สหุตตา โห
มหมปิ มริยาทำ เย
สาครา น กุลาจลา
สิวัญญปิ ชหุตติ โห.

สาครา อ.สาคร ท. สาครา เป็หสาคร โห โหหุตติ ข่อมไม่เป็ห ๗ กุลาจลา อ.เขา
สัตตบรีกัถท์ ท. กุลาจลา เป็หเขาสัตตบรีกัถท์ น โหหุตติ ข่อมไม่เป็ห ๗ เย สหุตตา อ.สัตตบรูษ ท.
เหล่าใด โห ชหุตติ ข่อมไม่ละ มริยาทำ ซึ่งขอบเขต มหมปิ แม็เส็กหื้อข สิวัญญปิ แม็โหสังวัฏฏ
กัปป ๗ เต สหุตตา เหว อ.สัตตบรูษ ท. เหล่าหึ้นหึ้นเท็หว สาครา เป็หสาคร โหหุตติ ข่อมเป็ห
กุลาจลา เป็หเขาสัตตบรีกัถท์ โหหุตติ ข่อมเป็ห นนุ มีใช้หริอ ๗

๓๓๑. อญคญคิกาวา สทิส-
สิสคโค'ลญกตึน โย
พลภาวา จ พนุชเพ
ตมิ สิสสหติ ปวจุจติ.

โย สิสคโค อ.ความผสมผสานใด อญกตึน แห่งอลังการ ท. พนุชเพ โหบทประพันธ์
อญคญคิกาวา จ โดยความเป็หส่วนและห่มุ่ ด้วย สทิสพลภาวา จ โดยความมีกำลังอันเสมอกัน ด้วย
อตุถิ มีอยู่ ๗ ตมิ สิสคคาลงกรณ์ อ.อลังการที่ผสมผสานหึ้น ปวจุจติ อันท่าห ข่อมเร็ชก มิสสิ
อติ ว่าเป็นมิสสะ ๗

๓๓๒. ปสตุถา มุหิโห ปาท-
อโห คาพุหิ นิมุคเคปี
นขรสิมหานที
สุขชเตชว เต ชเพ.

อโห ฟ้าอัศจรรย์ ปาทนขรสิมหานที อ.มหานทีคือรัตมีแห่งพระนขาโหพระบาท ปสตุถา
อันประเสริฐ มุหิโห ของพระมุหิ เต ชเพ ชังชห ท. เหล่าหึ้น นิมุคเคปี แม็ผู้ดำลงแล้ว คาพุหิ
ชัง สุขชติ เหว ข่อมให้เป็หสุข หึ้นเท็หว ๗

๓๓๖. ราคานตพุกุตสโรชมุขี ฌราย
 ปาทา ติโลกคุรุโหนิสิกพทุธราคา
 ฉาทาย นิจุจสรเสน กเรน คาพหิ
 สญจุมพพนหุติ สตตาทิตสมุกเมน.

ปาทา อ.พระบาท ท. ติโลกคุรุโหนิ ของพระบรมครูแห่งไตรโลก ฉลิกพทุธราคา มีความรักที่ฉันทนผู้กัพพนึ่งแล้ว ฉาทาย จ้มแล้ว คาพหิ นึ่ง ราคานตพุกุตสโรชมุขี ซึ่งดวงหน้าฉันทนเปรียบตั้งดอกบัวที่หน้าฉัจจรรณิฉมมาแล้วด้วยความรัก ฌราย แห่งแผ่นดิน กเรน ด้วยมือ นิจุจสรเสน ฉันทนไปกับด้วยความรักเป็นนิตยิ สญจุมพพนหุติ ษ่มจุม สตตาทิตสมุกเมน ตั้งความฉื่อฉาทที่ฉันทนกระทำแล้วเสมอ (ฉรรณปรรณนา) ๗

ปาทา อ.พระบาท ท. ติโลกคุรุโหนิ ของพระบรมครูแห่งไตรโลก ปุพพกมุเมน ฉลิกพทุธราคา มีสีแดงนึ่งนิกฉนุพกรรณกระทำแล้ว ฉาทาย กรรณแล้ว คาพหิ นึ่ง ราคานตพุกุตสโรชมุขี ซึ่งดวงหน้าฉื่อดอกบัวฉันทนหน้าฉัจจรรณิมีสีแดงน้อมมาแล้ว ฌราย แห่งแผ่นดิน กเรน ด้วยพระรัศมี นิจุจสรเสน ที่ไปกับด้วยความโพบุญยเป็นนิตยิ สญจุมพพนหุติ ษ่มสมผัส สตตาทิตสมุกเมน ด้วยความเป็นเฉพาะหน้าฉนุธรรมชาติตั้งไว้เสมอแล้ว (ฉรรณไม่ปรรณนา) ๗

๓๓๗. ฉิจจานุคมุหม ปุริมาจริณานุภาวิ
 สงเขปโต นิคทิตอยมลงกตีนิ
 เกโทปรุปริ กวิหิ วิกปิยานัน
 โก นาม ปลสิตุมลลัน ชลุ ตาสสมนต.

ฉยิ เกโท อ.ประเภทนี้ ฉลงกตีนิ แห่งฉลังการ ท. มขฉ ฉันทฉापเจ้า ฉนุคมุหม ฉาคัยแล้ว ปุริมาจริณานุภาวิ ซึ่งฉานุภาพแห่งฉาจารย์ฉันทนินิกกาลก่อน นิคทิตอ กล่าวแล้ว สงเขปโต โดยสังเขป ฉติ ฉยัณนี้ ๗ โก นาม อ.ใครเล่า ฉลัน เป็นผู้สามารถ ปลสิตุ เพื่อฉันทนเห็น ฉนุติ ซึ่งที่สุตตาสฉ ฉลงกตีนิ แห่งฉลังการ ท. เหล่าฉัน กวิหิ วิกปิยานัน ฉันทนท. พิงกระทำไว้โดยพิเศษ ฉปรุปริ ต่ฉย มา ชลุ โดยแท้ โหติ ษ่มเป็น ๗

อิติ สงฺฆมรฺกฺขิตมฺหาสามีปาทวิรจิตเต
สุโพธาลงฺกาเร อตฺถาวโพธํ นาม
จตุตฺถโก ปริจฺเฉทो.

ปริจฺเฉทो อ.ปริจฺเฉท จตุตฺถโก ที่สี่ อตฺถาวโพธํ นาม ชื่อว่า อัดถาวโพธะ
สุโพธาลงฺกาเร ไนคัมภีร์สุโพธาลังการ สงฺฆมรฺกฺขิตมฺหาสามีปาทวิรจิตเต อัมพระสังฆมรฺกฺขิตมฺหาสามี
ผู้ประเสริฐรจนมาแล้ว อิติ จบแล้ว ฯ

ปริจเฉทที่ ๕

รสภาวาวโพธะ

(แสดงรสและอาการทางใจที่ก่อให้เกิดรส)

๓๓๘. ปฏิภาณวตา โลก-	โฆหาร'มฺหุสฺสารินา
ตโต'จิตฺตสมฺมุสฺสาส-	เวทินา กวินา ปรี.
๓๓๙. จายิสฺมฺพฺหุติโ โภาว-	วิภาวา สำนุภาวกา
สมฺปฺชฺชฺหุติ นิพฺพฺฐา เต	รสฺสฺสาทาย สำนฺ.

เต ภาววิภาวา อ.ภาวะและวิภาวะ ท. เหล่านี้ สำนุภาวกา อันเป็นไปกับด้วยอนุภาวะ จายิสฺมฺพฺหุติโ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับฐายีภาวะ ปฏิภาณวตา โลกโฆหาร' มฺหุสฺสารินา ตโต โฉจิตฺตสมฺมุสฺสาส พหุติโ อวิโชษนิตฺตตา ปรี โฉจิตฺตสมฺมุสฺสาสเวทินา กวินา นิพฺพฺฐา ที่อันกวีผู้มี ปฏิภาณ ผู้ไปตามซึ่งคำของชาวโลก ผู้เข้าใจซึ่งความปรากฏชัดโดยความเหมาะสม ยิ่ง เพราะความ ที่แห่งความเหมาะสม เป็นสภาพไม่แยกจากกันจากคำประพันธ์นั้นประพันธ์แล้ว สมฺปฺชฺชฺหุติ ช่อมเป็นไป รสฺสฺสาทาย เพื่อความยินดีซึ่งรส สำนฺ แก่สำชฺช ท. ฯ

๓๔๐. จิตฺตวฺตุตฺติวิเสสา ตุ	ภาวขฺหุติ รเส ชโต
รตฺตยาทโย ตโต โภาว-	สทฺเทน ปรีกิตฺติตา.

ตุ ส่วนว่า จิตฺตวฺตุตฺติวิเสสา อ.ความเป็นไปพิเศษแห่งใจ รตฺตยาทโย อันมีความยินดีเป็นต้น รเส ยังรส ท. ภาวขฺหุติ ช่อมให้เกิดขึ้น ชโต เพราะเหตุใด ฯ ตโต เพราะเหตุนี้ จิตฺต- วฺตุตฺติวิเสสา อ.ความเป็นไปพิเศษแห่งใจ รตฺตยาทโย อันมีความยินดีเป็นต้น เต เหล่านี้ กวีอิ อันกวี ท. ปรีกิตฺติตา กล่าวแล้ว ภาวสทฺเทน ด้วย ภาว ศัพท์ ฯ

๓๔๑. วิโรธินาณณภาเวห
 สีเสณ ตัญจติจเจโส

โย ภาโว น ติโรหิตโต
 จายีภาโวติ สทฺทิตโต.

โย ภาโว อ.ภาวะใด วิโรธินา อณณภาเวห น ติโรหิตโต เป็นสภาพอันภาวะอื่น ที่มีความขัดแย้งกัน ไม่ปิดบังไว้ หุตฺวา เป็น ตัญจติ ช่อมดำรงอยู่ สีเสณ โดยปกติ ฯ อิติ เพราะเหตุนี้ เอโส ภาโว อ.ภาวะนั้น สทฺทิตโต ถูกกล่าวแล้ว จายีภาโว อิติ ว่าเป็นฐายีภาวะ ฯ

๓๔๒. รติหสา จ โสโก จ
 ชิคฺจนาวิมฺหยา เจว

โกธฺสูสาหณมฺปิ จ
 สโม จ นว จายีโน.

จายีโน อ.ฐายีภาวะ ท. นว กำปรการ อิติ คือ รติหสา จ อ.ความขมขื่นและความรำเรง ท. ด้วย โสโก จ อ.ความไต่ก ด้วย โกธฺสูสาหณมฺปิ จ แม้ อ.ความโกรธ ความอุตสาหะ และความกลัว ด้วย ชิคฺจนาวิมฺหยา เจว อ.ความเกลียดและความอัศจรรย์ ท. ด้วย นฺนเทยว สโม จ อ.ความสงบ ด้วย โหนฺติ ช่อมมี ฯ

๓๔๓. ติโรภาวาวิภาวาติ-
 เขเต จรฺหนฺติ สีเสณ,

วิเสเสนานิคมฺขุโต
 เต โหนฺติ พุณฺณิจาริโน.

เข เอเต ภาวา อ.ภาวะ ท. เหล่าใด จรฺหนฺติ ช่อมเป็นไป อานิคมฺขุโต โดยความเพ็ญเฉพาะหน้า ติโรภาวาวิภาวาติวิเสเสน โดยลักษณะพิเศษมีความอันตรธานและความปรากฏ เป็นต้น สีเสณ โดยปกติ ฯ เต ภาวา อ.ภาวะ ท. เหล่านี้ พุณฺณิจาริโน มีชื่อว่า พุณฺณิจาริภาวะ โหนฺติ ช่อมเป็น ฯ

๓๔๔. นิพเพโท ตกุกสงฺกา; สมฺมิตฺติชัพฺตา; ทินฺตฺตุคฺคา'ลสฺตฺตํ
 สฺตฺตํ ตาโส คิลาหฺสฺ; สฺกฺกฺหริสฺสฺติสฺ; สฺา'วิสาทา'พฺหิตฺตา
 จินฺตา คพฺพา'ปฺมาโร; มฺริสฺมทฺมฺตฺมฺ; มาทโมหา วิโพโส
 นิตฺทา'เวคา สฺพิพฺ; มฺรณฺสจฺปฺล; พฺยาธิ เตตฺตฺส'เมเต.

เอเต ภาวา อ.ภาวะะ ท. เหล่านี้ เตตฺตฺส ๓๓ ประการ อิติ คือ นิพเพโท จ อ.ความ
 เป็ดหน้า ด้วย ตกุกสงฺกา จ ความตริกและความสงสัย ท. ด้วย สมฺมิตฺติชัพฺตา จ อ.ความ
 เห็นตเห็นอ ความพอใจ และความเชื่องซึม ท. ด้วย ทินฺตา จ อ.ความลำบาก ด้วย อฺคฺคา'ลสฺตฺตํ จ
 อ.ความโหดร้ายและความเกียจคร้าน ด้วย สฺตฺตํ จ อ.ความหลับ ด้วย ตาโส จ อ.ความสะตั้ง ด้วย
 คิลาหฺสฺ จ อ.ความอ่อนแรง ด้วย อฺสฺกฺกฺหริสฺสฺติสฺ'สา จ อ.ความขวนขวาย ความปลานปลั้ม ความ
 ระลึก และความริษยา ท. ด้วย วิสาทา'พฺหิตฺตา จ อ.ความลำบากใจและความสำรวมระวัง ท. ด้วย
 จินฺตา จ อ.ความครุ่นคิด ด้วย คพฺโพ จ อ.ความเฉื่อยหึ่ง ด้วย อปฺมาโร จ อ.ความเพ้อคลั่ง
 ด้วย อมฺริสฺมทฺมฺตฺมฺ'มาทโมหา อ.ความไม่อดทน ความมัวเมา ความรู้ ความบ้าคลั่ง และความหลง ท.
 ด้วย วิโพโส จ อ.ความตื่น ด้วย นิตฺทา'เวคา จ อ.ความสับสนและความริบร้น ท. ด้วย สฺพิพฺ
 มฺรณฺสจฺปฺล'พฺยาธิ จ อ.ความตายอันเป็นไปกับด้วยความอาช และความป่วยไข้อันเป็นไปกับด้วยความ
 ง่อแง่ง ด้วย พฺยจฺจารีภาวา นาม มีชื่อว่า พยจจารีภาวะ ไหนฺติ ช่อมเป็น ๆ

๓๔๕. สฺมาหิตฺตฺตฺตฺปฺภาวํ สฺตฺตํ, เต'โน'ปฺปา'ทิตา
 สฺา'ตฺติกา, ปฺข'นฺภาวฺเต, วิสฺสิ ภาวา ภาวฺติ เต.

ธมฺมชาตํ อ.ธรรมชาติ สฺมาหิตฺตฺตฺตฺปฺภาวํ อันเกิดจากใจอันแน่วแน่แล้ว สฺตฺตํ ชื่อว่า สัตตะ
 ๆ ภาวา อ.ภาวะะ ท. เตน สฺตฺเตน อฺปฺปา'ทิตา ที่อันสภาพซึ่งเกิดจากใจอันแน่วแน่นั้น ให้เกิดขึ้นแล้ว
 สฺา'ตฺติกา ชื่อว่า สัตตติภาวะ ๆ อฺนฺภาวฺเต ครั้งเมื่อความเป็นแห่งอฺนภาวะ เตสฺสิ สฺา'ตฺติกา'นํ แห่ง
 สฺา'ตฺติกา'วะ ท. เหล่านี้ สฺติปิ แม้มีอยู่ เต สฺา'ตฺติกา อ.สัตตติภาวะ ท. เหล่านี้ ภาวา เป็น
 ภาวะ วิสฺสิ เฉพาะ ภาวฺติ ช่อมเป็น ๆ

๓๕๔. สิงคารหุสฺสกรุณา รุฑทวิรภานกา
 พิภจณพุกตสนฺตา จ รสา จายีห'นุกกมา.

รสา อ.รส ท. อนุกกมา ตามลำดับ จายีหฺ แห่งฐายีภาวะ ท. วิตติ คือ สิงคารหุสฺสกรุณา จ อ.รสรัก รสราเริง และรสสงสาร ท. ด้วย รุฑทวิรภานกา จ อ.รสโกธ รสกล้าหาญ และรสกล้าว ท. ด้วย พิภจณพุกตสนฺตา จ อ.รสรังเกียจ รสอัศจรรย์ และรสสงบ ท. ด้วย โหนฺติ ช่อมมีฯ

๓๕๕. ทุกฺขรฺอุปเย'มานนุโท กถํ หนุ กรุณาทิกเก
 ลินยา, โสฺตุน'มานนุโท โสโก เวสฺสนฺตรสฺส หิ.

อญฺ อานนุโท อ.ความพอใจนี้ ลินยา พิงมี กถํ หนุ อ่างไรหรือ รเส โพรส กรุณาทิกเก อันมีกรุณารสเป็นต้น ทุกฺขรฺอุปเย อันมีความทุกข์เป็นสภาพ ฯ หิ จริงอยู่ โสโก อ.ความไต่ก เวสฺสนฺตรสฺส ของพระเวสสันดร อานนุโท เป็นความพอใจ โสฺตุนํ ของผู้ฟัง ท. ลินยา พิงเป็น ฯ

๓๕๖. รหมฺเทสฺสกาลกาล- เวสาทิปฺปฏิเสวณา
 ฆฺวานณฺ โณณฺณรตฺตทานํ ปโมโท รติ รุจฺจเต.

ปโมโท อ.ความขินดี ฆฺวานํ แห่งชายหนุ่มและหญิงสาว ท. ณฺณ โณณฺณรตฺตทานํ ผู้รักใคร่แล้ว ไนกันและกัน รหมฺเทสฺสกาลกาลเวสาทิปฺปฏิเสวณา เพราะการเสพเผื่องๆ ซึ่งสถานที่ นานุคิลปี กาล และฉากปกริษาเป็นต้นอันน่ารื่นรมย์ ุจฺจเต อันทำพ ช่อมกล่าว รติ ว่าเพ็ชรติ ฯ

๓๕๗. ฆฺตฺตยา ภาวานนุภาวา เต นิพนฺธา ไปสฺยนฺติ หนํ,
 โสฺปนฺยา'โยคฺวิปฺโยค- สมนุโกคานํ วสา ตินา.

เต ภาวานนุภาวา อ.ภาวะและอนุภาวะ ท. เหล่านี้ นิพนฺธา ที่อันทำพนิพนธ์แล้ว ฆฺตฺตยา ตามสมควร หนํ สิงคารรสสิ ชั่งสิงคารรสนี้ ไปสฺยนฺติ ช่อมให้เพิ่มพูน ฯ โสฺปิ สิงคารรโส แม้ อ.สิงคารรสนี้ ตินา มี ๓ ประการ วสา โดยประเภท อโยคฺวิปฺโยคฺสนุโกคานํ แห่งอโยคะ วิปโยคะ และสัมนุโกคะ ท. ภาวติ ช่อมเป็น ฯ

๓๖๑. ไสกรูโป ตุ กรุโณ-
 ตตถา'นุภาวา รุทิต-
 วิสาทาสสุขมรณ-

นิฏฐปฺปตฺติฏฐนาสโต
 ปลยตถมุกกาทโย
 จินฺตาทิ พุขิจาริโ.

ตุ ส่วนว่า กรุโณ อ.กรุณารส ไสกรูโป ที่มีสภาพเศร้าโศก โหติ ช่อมมี
 นิฏฐปฺปตฺติฏฐนาสโต จากการถึงซึ่งนิฏฐารมณ และการวิบัติแห่งนิฏฐารมณ ๆ ตตถ กรุณ โน
 กรุณารสนั้น สภาวา อ.สภาพ ท. รุทิตปลยตถมุกกาทโย อันมีการร้องไห้ ความสลดสโหล และ
 ความแข็งทื่อ เป็นต้น อนุภาวา เป็นอนุภาวาะ โหติ ช่อมเป็น วิสาทาสสุขมรณจินฺตาทิ อันมี
 ความสำนึกใจ ความเกียจคร้าน ความตาย และความวิตกกังวล เป็นต้น พุขิจาริโ เป็น
 พุขิจาริภาวาะ โหติ ช่อมเป็น ๆ

๓๖๒. โโกโส มจฺจนฺริยาทีหิ
 พยหารุณตาทิหิ

โปเส ตาสมทาทีหิ
 รุทุโท นาม รโส ภาเว.

โกโส อ.ความโกรธ โปเส ครั้นเมื่อความเจริญ มจฺจนฺริยาทีหิ วิภาเวหิ จ ด้วยวิภาวาะ ท.
 อันมีความตระหนี่เป็นต้น ด้วย ตาสมทาทีหิ พุขิจาริหิ จ ด้วยพุขิจาริภาวาะ ท. อันมีความสะดุ้ง
 กลัวและความหมัวเมาเป็นต้นด้วย พยหารุณตาทิหิ อนุภาเวหิ จ ด้วยอนุภาวาะ ท. อันมีความเป็นแห่ง
 หนี่งตาแดงเป็นต้น ด้วย สหฺเต มีอยู่ รโส เป็พรส รุทุโท นาม ชื่อว่า รุทธะ ภาเว พึงเป็น ๆ

๓๖๓. ปตาปวิกุกมาทีหุสฺ-
 รณทานทथाโยคา
 เตวานุภาวา ฉิติมตฺ-

สุสาโห วิโรติ สญฺญิตโต
 วิโรขํ ตวิโร ภาเว
 ฆาทโย พุขิจาริโ.

สุสาโห อ.ความอุตสาหะ อุปฺปนฺโ โหติ ช่อมเกิดแล้ว วิภาเวหิ จากวิภาวาะ ท.
 ปตาปวิกุกมาทีหิ อันมีอำนาจและการรุกรานเป็นต้น กวิหิ อันกวี ท. สญฺญิตโต หมายถึงแล้ว วิโร
 ติติ ว่าวิรรส ๆ ฌยํ วิโร อ.วิรรสที่ ตวิโร มี ๓ ประการ รณทานทथाโยคา เพราะการ
 ประคบด้วยคารรม การให้ และการช่วยเหลือ ภาเว พึงเป็น ๆ เต รณทานทथा เหว อ.การรรม
 การให้ และการช่วยเหลือ ท. เหล่านี้ น่นเทียว อนุภาวา เป็นอนุภาวาะ โหติ ช่อมเป็น ๆ
 สภาวา อ.สภาพ ท. ฉิติมตฺฆาทโย อันมีความพอใจและความรู้เป็นต้น พุขิจาริโ เป็น พุขิจาริ
 ภาวาะ โหติ ช่อมเป็น ๆ

๓๖๔. วิการิสทตฺตาทิกุ-
เสทาทโย'นุภาเวตฺถ

ภคฺคกัโส ฅษาณโก
ตาสาทิ พุทฺทิจาริโ.

วิการิสทตฺตาทิกุภคฺคกัโส อ.ความขึงขวดแห่งความกลัวอันเกิดแล้วจากเหตุอันมีเสียงและสัตว์
เป็นต้นที่มีความพิลึก ฅษาณโก ชื่อว่า ฅษาณกรส โทติ ฆ่อมเป็น เอตฺถ ฅษาณกรเส โนฅษาณกรส
นี้ ๆ ฉาการธา อ.ฉาการ ท. เสทาทโย อันมีเหิงเป็นต้น ฅนุภาวา เป็นฅนุภาวา โทหนฺติ ฆ่อม
เป็น ๆ ฉาการธา อ.ฉาการ ท. ตาสาทิ อันมีความสะตั้งเป็นต้น พุทฺทิจาริโ เป็นพุทฺทิจาริภาวา
โทหนฺติ ฆ่อมเป็น ๆ

๓๖๕. ฅิคฺคจฺจนา รุธิราทิตฺติ
พิภจฺจโน ฅโภนุพฺเพติ
นาสาวิกุณฺหาทิตฺติ

ปฺปุตฺตยาทิตฺติ วิจารณ์โต
กเมพ กรุณฺหาตุโต
สงฺกาทิตฺติสฺส โปสนฺโ.

ฅิคฺคจฺจนา อ.ความรังเกียจ ฅุปฺปชฺชมาหา อันเกิดขู่ รุธิราทิตฺติ วิจารณ์ จ จากวิจารณ์ ท.
อันมีเลือดเป็นต้น ด้วย ปฺปุตฺตยาทิตฺติ วิจารณ์ จ จากวิจารณ์ ท. อันมีของเนาเป็นต้น ด้วย วิจารณ์โต
จ จากความไม่ช่อมใจ ด้วย พิกฺคจฺจโน ชื่อว่า พิกฺคจฺจนรส ฅโภโน จ อันวิงเวียน ด้วย ฅุพฺเพติ จ
อันมีความคลืนเหิง ด้วย กรุณฺหาตุโต จ อันประกอบแล้วด้วยความสงสาร ด้วย กเมพ ตามลำดับ
โทติ ฆ่อมเป็น ๆ โปสนฺโ อ.ความเพิ่มพูน ฅสฺส พิกฺคจฺจนรส แห่งพิกฺคจฺจนรสนั้น โทติ ฆ่อมมี นาสา
วิกุณฺหาทิตฺติ ฅนุภาเวติ จ ด้วยฅนุภาวา ท. อันมีการข่มแห่งจุมก เป็นต้น ด้วย สงฺกาทิตฺติ
พุทฺทิจาริตฺติ จ ด้วยพุทฺทิจาริภาวา ท. อันมีความล่งเสเป็นต้น ด้วย ๆ

๓๖๖. **ฉติโลกปทตฺเถหิ**
ตสฺสํภวาทา เสทสฺส-
ตาสาเวคฉติปฺปญฺญา

วิมฺหโย'ขํ รโส'พฺภูโต
สาธฺวาทาทโย ลฺยํ
โหนฺเตตฺถ พุณฺณิจาริโน.

ฉยํ วิมฺหโย ฉ.ความฉัดจรรยนี้ ฉฺปฺชชมาโน ฉนฺเกิดฉนุ ฉติโลกปทตฺเถหิ จากฉรรถของ
นททึลวงแลวซึ่งโลก รโส เป็นรส ฉพฺภูโต ชื่อว่า ฉพฺภูตรส โหติ ช่อมเป็น ๆ ฉาการา ฉ.ฉาการ
ท. เสทสฺสํสาธฺวาทาทโย ฉนฺมีเห็งฉ ฟ้าตา และการกล่าวสาธฺวาทเป็นต้น ฉนฺภวาทา เป็นฉนฺภวาท
ตสฺสํ ฉพฺภูตสฺสํ แห่งฉพฺภูตรสนั้น ลฺยํ พิงเป็น ๆ ตาสาเวคฉติปฺปญฺญา ฉ.ความตี้นตระหนก ความ
ผลุนผลัน ความพอใจ และความรู้ ท. พุณฺณิจาริโน เป็นพุณฺณิจาริภาวะ ฉตฺถ ฉพฺภูตรเส โนฉพ
ภฺตรสนี้ โหนฺติ ช่อมเป็น ๆ

๓๖๗. **จายีภาโว สโม เมตฺตา-**
ภวาทิหิ ตทฺทุกฺโกโส

ทยาโมทาทิสฺมฺภโว
สนฺโต สฺนฺตนิเสวิโต.

จายีภาโว ฉ.จายีภาวะ สโม ที่เป็นความสงบ เมตฺตาทยาโมทาทิสฺมฺภโว เป็นสภาพมีการ
เกิดจากวิภาวะฉนฺมีความปลารณชาติ ความสงสาร และความชื่นชมยินดี เป็นต้น โหติ ช่อมเป็น ๆ
รโส ฉ.รส ตทฺทุกฺโกโส ฉนฺมีความยิงขวดแห่งจายีภาวะนั้น การเฉหิ ด้วยเหตุ ท. ภวาทิหิ ฉนฺมี
ภาวะเป็นต้น สฺนฺโต มีชื่อว่า สฺนฺตรส สฺนฺตนิเสวิโต ที่ฉนฺลัดบุรุษของเสพแลว โหติ ช่อมเป็น ๆ

ฉติ สงฺฆรฺกฺขิตฺมมหาสามิวิโรจิตे सुपोत्तालङ्कारे
रसभावपोसे नाम
पञ्चमो परिच्छेदो.

ปริจเฉโท ฉ.ปริจเฉท ปญฺจโม ที่ห้า รสภาวาโพโส นาม ชื่อว่า รสภาวาโพธะ
สุโพत्तालङ्कारे โนฉมภีร์สุโพธาลังการ สงฺฆรฺกฺขิตฺมมหาสามิวิโรจิตे ฉนฺพระสังฆรักขิตฺมมหาสามิ
ผู้ประเสริฐฺรจนาแลว ฉติ จบแลว ๆ

คาถาที่ต้องท่องจำในคัมภีร์สุไพศาลังการ

ปทโทส ๘	๑๘.*	วิรุฑตถุณฺตฺราสุยตถุ- เนยฺยํ วิเสสนาเปกฺขํ	กิลฺลฺลฺลาหิ วิโรธิ จ หิณฑตถก'มณฑตถก'
วากฺขยโทส ๙	๑๙.*	โทสา ปทาฬ วากฺขยาฬ- ตถา พุชากิณฺณคามาฬานิ ฉติวฺตุต'มเปตตถุ	เมกตถุํ ภคฺคริตฺติกํ ยติหิณฺ ภูมิจจฺจตุ ส'พนฺธฉรฺสุํ ตถา.
วากฺขยตถุโทส ๖	๒๐.*	ฉปฺกุกโม'จิตฺยหิณฺ คามาฬํ ทุฏฺฐาลงกตฺติ	ภคฺคริตฺติ ส'สํสํ โทสา วากฺขยตถุหิณฺลิสฺสิตา.
วิโรธิโทส ๖	๓๔.*	เทสกาลกฺลาโลก- ตํ วิโรธิปทํ เจต-	ณายาคคมิวิโรธิ ฆํ มฺุทาทรรณโต ฌุณฺ.
สัททาลังการ ๑๐	๑๑๗.*	ปฺลาโท'ไซ มฺุชฺรตา สิเลโส'ทารตา กนฺติ	สมฺตา สฺุชฺมาลตา ฉตฺถพฺยตฺติ สมฺาฉโย.
สมฺาฉิคฺคณ ๖	๑๕๑.	ฉปาณ ปาณิณฺ ฌมฺุโม หิรฺุเป รฺุณฺยตฺตสฺส	สมฺุมา ฉาฉิยเต กุวฺจิ หิรฺุเส สรฺุสสฺส จ.
	๑๕๒.	ฉทฺุรเว ทฺุรเวยฺยตฺตสฺส กฉิณฺสฺสา'สริเรปี	ฉกตฺตฺริปี กตฺตฺตฺตา รฺุปี เตสํ กมา ลียา.
วังกฺวตฺติ ๓๕	๑๖๘.	ตตฺถาติสยฉฺุณฺมา- ฉกฺุเขไปตฺถุณฺตฺรณฺุชาโส	รฺุณฺกาเวตฺติทิปกํ พฺยติเรโก วิภาวณา.
	๑๖๙.	เหตุกุกโม ปิยตฺริ สมฺาหิตํ ปริยาย-	สมฺาสปริกฺกปฺุณา วฺุตฺติ พฺุชาไซปวณฺณหฺ.
	๑๗๐.	วิเสสรฺุพฺุหาหฺงการา หิทฺุสฺสนํ มหฺนฺตตฺตํ	สิเลโส ตฺุณฺยโยคิตา วณฺุจนาปฺุกตฺตฺตฺติ.
	๑๗๑.	ฉกาวลฺิ ฉณฺุณฺมณฺุณฺ ปริวฺุตฺติพฺุณฺโม ภาโว	ส'หฺวตฺติ วิโรธิตา มิสฺสมฺาลี รฺุสิ ฉิตฺติ.
	๑๗๒.	ฉเต เกทา สมฺุทฺุทฺุชฺา วณฺุทฺุตฺติสฺ ไปเสติ	ภาโว ฌีวิต'มฺุจเต สิเลโส ตฺุ ลีริ ปฺุริ.
ฉฺุปฺมา ๓	๑๗๖.	ฉฺุปฺมาโณปเมยฺยนาฬ สทฺุทฺุตฺตคฺคมา วากฺขยตถุ-	ส'สมฺุทฺุตฺติ ลีโย'ปฺมา วิสฺยาติ จ สฺา ติสฺา.

ศัพท์คัมภีร์ปมา ๓	๑๗๗.	สมาสปัจจุเขวาที สหุทคัมภีร์ปมา สมาสเณ	สหุทา เตสั วสา ตีธา มุณีหุโท จนุทิมานโน.
ปัจจุยศัพท์คัมภีร์ปมา	๑๗๘.	ฉายาที ปัจจุยยา เตหิ มุณีททนพทวนุท	วทนั ปงุทชายเต หีสุปลสทลียติ.
ฉิวาทีศัพท์คัมภีร์ปมา	๑๗๙.	ฉิวาที ฉิว วา ตุสฺย- ชธา สงุทาส ตุสฺย- ๑๘๐. สรี สรีกฺข สัวาที ปฏิปกฺข ปจฺจนิก-	สหาม นิก สหุณีภา ปกาส ปติรูปกา. วิโรตี สทิสสา วิช สปกฺโข'ปมิโต'ปมา.
	๑๘๑.	ปฏิปิมฺพ ปฏิจฺจนุท- สวณฺณว'ภา ปฏินิธิ	สรูป สม สหุณีธา สธมฺมาที สลกฺขณว.
	๑๘๒.	ชยตฺยกฺโกสฺติ หสฺติ อุสฺยตฺย'วชานาติ	ปฏิกฺชชติ ทุกฺติ นิทฺทตฺย'สฺสตี รุณฺตี.
	๑๘๓.	ตสฺส โจเรติ โสภคฺค เตน สทฺธิ วิวทติ	ตสฺส กนฺตี วิสฺมุปฺติ ตุลฺยั เตนาติโรหติ.
	๑๘๔.	กจฺนั วิคาหเต ตสฺส ตีสฺลั ตั นิสฺเรติ	ตมฺเนวตฺย'นุพฺนฺตี ตสฺส จานุกโรติ'เม.
ฐาณิภาวะ ๙	๓๔๒.*	รติหาสา จ โสโก จ ชิตฺจฺจนวิมฺหยา เจว	โกธฺสฺสาทฺถมฺปิ จ สโม จ นว ฐาณิโน.
พฺยภิจาริภาวะ ๓๓	๓๔๔.*	นิพฺเพโท ตกฺกสงฺกา; สหฺนิตฺติชฺพตา; ทินฺตฺยคฺคา'ลสฺตฺต สฺตฺตํ ตาโส คิลานฺส; สุกฺกหริสฺสตี; สว'วิสาทา'พหิตฺยธา จินฺตา คพฺพา'ปมาโร; มริสฺมทฺมตฺม; มาทโมหา วิโพโส นิทฺทา'เวคา สพิพิ; มรณฺสจฺปส; พฺยชาติ เตตฺตี'ส'เมเต.	
สาตติภาวะ ๘	๓๔๖.*	ถมฺโก ปสฺยโรมฺญจา เวณฺณนิยั วิสฺสรตา	ตธา เสทฺสฺส เวปฺถ ภาวณฺเฑเต ตฺ สาตฺติกา.
รส ๙	๓๔๘.*	สิงฺคารหฺสฺสกรฺฐว พิภจฺนพฺกตฺสนฺตา จ	รฺฐทวิรภยานกา รสว ฐาณิน'นุกฺกมา.

หมายเหตุ : เฉพาะที่มี * ต้องจำให้ได้ ที่เหลือท่องจำได้ก็ดี ไม่ได้ก็ไม่เป็นไร

วิธีการเขียนสุไพศาลังการ

ปริจเฉทที่ ๑ กับปริจเฉทที่ ๒ ควรเขียนคู่กัน เพื่อให้หนักเรียนเห็นทั้งที่เป็นข้อบกพร่อง และวิธีแก้ไขข้อบกพร่อง ดังนี้
เริ่มเรียนจากคาถาแรก จนถึงคาถาที่ ๒๐ เป็นบทเกริ่นนำ และแสดงประเภทของโทษ
เริ่มเข้าเนื้อหา แสดงข้อบกพร่อง และแสดงวิธีแก้ไขข้อบกพร่อง ดังนี้

ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๒๑	วิรุทธตุณฺหฺตรโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้วิรุทธตุณฺหฺตรโทส	คาถาที่ ๖๘-๗๑
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๒๒	ฉฺฐตุทโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ฉฺฐตุทโทส	คาถาที่ ๗๒
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๒๓	กิลฺลฺภูจโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้กิลฺลฺภูจโทส	คาถาที่ ๗๓
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๒๔-๓๓	ปเหพี, ยมก	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ปเหพี, ยมก	คาถาที่ ๗๓,๗๔
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๓๔	วิโรธโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้วิโรธโทส	คาถาที่ ๗๕-๘๐
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๓๕,๓๖	เมษฺยุโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้เมษฺยุโทส	คาถาที่ ๘๑, ๘๒
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๓๗	วิเสสนาเปกฺขโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้วิเสสนาเปกฺขโทส	คาถาที่ ๘๓
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๓๘	หีนตุทโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้หีนตุทโทส	คาถาที่ ๘๔
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๓๙	ฉนตุทโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ฉนตุทโทส	คาถาที่ ๘๕
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๔๐,๔๑	เอกตุทโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้เอกตุทโทส	คาถาที่ ๘๖,๘๗
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๔๒	ภคฺคฺคีติโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ภคฺคฺคีติโทส	คาถาที่ ๘๘
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๔๓,๔๔	พฺยูภิกฺกณฺโณโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้พฺยูภิกฺกณฺโณโทส	คาถาที่ ๘๙,๙๐
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๔๕,๔๖	คามฺมุโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้คามฺมุโทส	คาถาที่ ๙๑,๙๒
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๔๗-๕๕	ยติหีนโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ยติหีนโทส	คาถาที่ ๙๓
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๕๕	กมฺจฺจุตโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้กมฺจฺจุตโทส	คาถาที่ ๙๔
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๕๖	ฉติวุตฺตโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ฉติวุตฺตโทส	คาถาที่ ๙๕
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๕๗	ฉเปตฺตโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ฉเปตฺตโทส	คาถาที่ ๙๖,๙๗
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๕๘	พฺนุชฺฉรฺสโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้พฺนุชฺฉรฺสโทส	คาถาที่ ๙๘,๙๙
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๕๙,๖๐	ฉปกฺกมโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ฉปกฺกมโทส	คาถาที่ ๑๐๐-๑๐๒
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๖๑,๖๒	โฉฉิตฺตฺยหีนโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้โฉฉิตฺตฺยหีนโทส	คาถาที่ ๑๐๓-๑๐๖
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๖๓	ภคฺคฺคีติโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ภคฺคฺคีติโทส	คาถาที่ ๑๐๗-๑๐๙
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๖๔	สฺสฺสยโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้สฺสฺสยโทส	คาถาที่ ๑๑๐-๑๑๒
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๖๕	คามฺมุโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้คามฺมุโทส	คาถาที่ ๑๑๓
ปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๖๖	ทฺฏฺฐาฉลฺงฺกติโทส	ปริจเฉทที่ ๒	แก้ทฺฏฺฐาฉลฺงฺกติโทส	คาถาที่ ๑๑๔
คาถาสรุปริจเฉทที่ ๑	คาถาที่ ๖๗		คาถาสรุปริจเฉทที่ ๒		คาถาที่ ๑๑๕

ปริจเฉทที่เหลือ ตั้งแต่ ๓ - ๕ เรียนไปตามลำดับ

บทประพันธ์ที่มีอรรถรสมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. ภาวะ = อาการปรากฏทางใจ

๑.๑ ชาติภาวะ = อาการทางใจที่เป็นประธาน มี ๙ ประการ คือ

รติ	หาส	โสภ	โกธ	อุสสาห	ภย	ชิตฺจฺนา	วิมฺหย	สม	= ชาติภาวะ ๙
(ขินตี)	(ขบขัน)	(โสภ)	(โกธ)	(องอาจ)	(กลัว)	(เกลียด)	(พิศวง)	(สงบ)	

สังคาร	หุสฺส	กรฺรฺมา	รฺรฺท	วีร	ภยานก	พิกฺจฺน	อพฺภุต	สนฺต	= รส ๙
(รัก)	(ข้าขัน)	(สงสาร)	(โกรธ)	(กล้าหาญ)	(กลัว)	(เกลียด)	(พิศวง)	(สงบ)	

ปิตี	โสมนฺสฺส	โทมนฺสฺส	โทส(มาก)	วีริย	โทส(น้อย)	โทส/ โธตฺตปฺป	ฉนฺท	กายปฺสฺสทฺธิ = สภาวะธรรม
								จิตฺตปฺสฺสทฺธิ

๑.๒ พุทธิจารีภาวะ = อาการปรากฏในบางขณะ มี ๓๓ + ๙ = ๔๒ ประการ คือ

นิพฺเพธ	เปื้อนหน่าย,	ตฤก	ตรีก,	สงฺกา	สงสัย,	สม	เหน้อย,	ฉิตฺติ	พอใจ
ขพฺตา	เขื่องขิม,	ทินฺตา	ลำบาก,	อุคฺคตฺต	โหดร้าย,	ฉลฺสฺตต	ขี้เกียจ,	สุตฺต	นอน
ตาส	ตระหนก,	คิลาณี	อ่อนแรง,	อุสฺสฺสูก	ขวนขวาย,	หริส	ปลื้ม,	สติ	ระลึกได้
ฉิสฺสา	ริษยา,	วิสาท	ลำบากใจ,	อพฺพิตฺตา	สำรวจ,	จินฺตา	ครุ่นคิด	คพฺพ	เย่อหยิ่ง
ฉปฺมาร	เพ้อคลั่ง,	ฉมริส	ไม่อดทน,	มท	มัวเมา,	มตี	ความรู้,	ฉมฺมาท	น้ำคั่ง
โมห	หลง,	วิโพธ	ความตื่น,	นิทฺทา	สับสน,	ฉาเวค	รับรู้ฉน,	พิพา	ความฉย
มรณ	ความตาย,	ฉปฺลา	ฉฉนฉน,	พฺยาฉิ	ป่วยไข้				
สังคาร	ความรัก,	หุสฺส	หวัระ,	กรฺรฺมา	สงสาร,	รฺรฺท	ร้องไห้,	วีร	กล้าหาญ
ภยานก	ความกลัว,	พิกฺจฺน	พ่าร้าง,	อพฺภุต	ฉฉฉฉฉ,	สนฺต	สงบ		

๑.๓ สัตฺตติภาว = อาการผิดปกติทางกายหรือฉวาฉา มี ๘ ประการ คือ

ฉมฺก	แข็งทื่อ,	ปฺลย	สสนโสส,	โรมฺนุฉ	ชนฺลุ,	เสท	เห็งฉฉฉ
ฉสฺส	หน้าตาโหล,	เวปฺถ	สัฉฉฉ,	เวฉฉฉ	ฉฉฉ,	ฉฉฉฉ	ฉฉฉฉ

๒. วิกาว = เหตุที่เป็นฉารฉฉ หรือฉสภาพฉฉฉฉ

๒.๑ ฉารฉฉฉฉ = เหตุที่เป็นฉารฉฉ

๒.๒ ฉุทฺทฺฉฉฉ = เหตุที่เป็นฉสภาพฉฉฉฉ

๓. ฉฉฉฉ = ผลของอาการปรากฏทางใจ

ตัวอย่างของ กรณารส

ตโต เวสสุหฺตโร ราชา ทานํ ทตฺวาน ขตฺติโย
 ปณฺณสาสิ ปวิสิตฺวา กลุณํ ปรีเทวชิ ฯ

ลำดับนั้น พระเวสสันดรให้ทานแล้ว เสด็จเข้าสู่บรรณศาลา ทรง
 คร่ำครวญอย่างน่าเวทนา

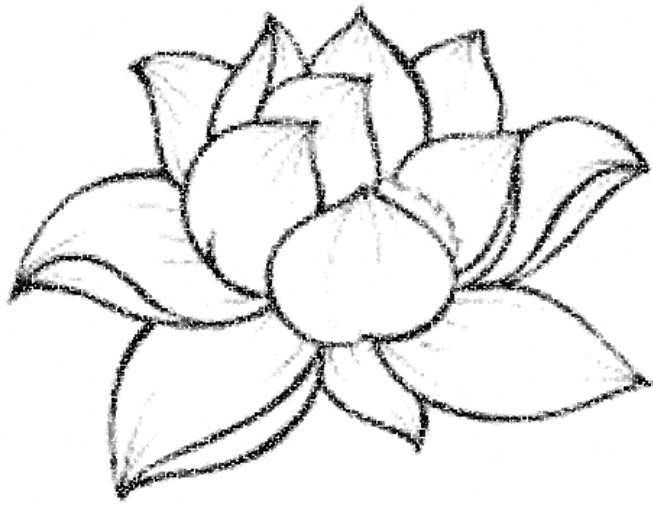
จำแนกตาม รสสังการ ดังนี้

๑. **โสภณวิภาวะ** (อาการทางใจที่เศร้าโศก) คือ ความโศกที่เกิดแก่พระเวสสันดร กล่าวไว้ด้วยคำว่า ปรีเทวชิ (คร่ำครวญ)
๒. **ฉำชมนวิภาวะ** (อารมณ์ของความเศร้าโศก) คือ พระโอรสและพระธิดา แสดงไว้ด้วยคำว่า ทานํ (ทาน)
๓. **อุททปวิภาวะ** (สภาพแวดล้อม) คือ การร้องไห้คร่ำครวญของพระโอรสและพระธิดา กล่าวไว้โดยอ้อมด้วยคำว่า ทานํ (ทาน)
๔. **พยภิกขวิภาวะ** (อาการปรากฏในบางขณะ) คือ ความเบื่อหน่าย (นิพฺพเพท), ความลำบากใจ (วิสาท), ความหมดแรง (คิลาณี), ความครุ่นคิด (จินฺตนา) และความทนไม่ไหว (อมฺริส) เป็นต้น อนุมานรู้ด้วยคำว่า กลุณํ ปรีเทวชิ (ทรงคร่ำครวญอย่างน่าเวทนา) ***
๕. **สาตติภิกขวิภาวะ** (อาการผิดปกติทางกายหรือวาจา) คือ เหงื่อออก (เสท), น้ำตาไหล (ลลฺลฺสุ), ความสิ้นระจิว (เวปฺถุ), ความผิดสี (เววณฺณฺนิย), และความผิดเสียง (วิสรฺตนา) เป็นต้น อนุมานรู้ด้วยคำว่า กลุณํ ปรีเทวชิ (ทรงคร่ำครวญอย่างน่าเวทนา) ***
๖. **อุทฺถวิภาวะ** (ผลของความเศร้าโศก) คือ การเสด็จเข้าสู่บรรณศาลาและการคร่ำครวญ กล่าวไว้ด้วยคำว่า ปณฺณสาสิ ปวิสิตฺวา กลุณํ ปรีเทวชิ (เสด็จเข้าสู่บรรณศาลาคร่ำครวญอย่างน่าเวทนา) ***
๗. **กรณารส** (รสสงสาร) คือ ความสงสารที่บังเกิดขึ้นในใจของท่านผู้ได้ทราบบทประพันธ์นี้ แม้บทประพันธ์นี้ ก็ได้ชื่อว่า กรณารส เพราะเป็นที่ตั้งแห่งรส

หมายเหตุ : *** เครื่องหมายดอกจันทน์ ในการจำแนกรสบางประเภท อาจจะไม่มิกก็ได้ แม้แต่รสอย่างเดียวกัน แต่เนื้อเรื่องต่างกัน บางเรื่องมี บางเรื่องไม่มี

สุไพศาลังการแปล

ระดับเสียงระดับอรรถและเพิ่มรส

พุทธศักราช ๒๕๖๒

